ANTALYA KİTABI

ANTALYA'DA TARİH, DİL, KÜLTÜR VE EDEBİYAT

6

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

ANTALYA KİTABI

ANTALYA'DA TARİH, DİL, KÜLTÜR VE EDEBİYAT

6

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

ANTALYA KİTABI

ANTALYA'DA TARİH, DİL , KÜLTÜR VE EDEBİYAT

—6—

Editörler
Güven Dinç
Zeynep Güngör
Diren Çakılcı

Kapak Fotoğrafı
Antalya Kaleiçi Kartpostalı- Can Onur Demiralp Arşivi

PALET YAYINLARI
Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINCI SERTİFİKASI : 44040

Baskı ve Cilt
Güler Ofset Matbaacılık

Sertifika No: 71284

Baskı Yeri ve Yılı
Konya/Aralık 2025

ISBN: 978-605-8552-02-7

Eserde yer alan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına, telif hakları ise Antalya Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. İzinsiz basılıp çoğaltılamaz ve kaynak göstermeden alıntılanamaz.

ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Yüksekalan Mahallesi, Adnan Menderes Bulvarı, Nu:20, 07310
Muratpaşa/ANTALYA
Tel: (0242) 249 50 00

ANTALYA KİTABI

ANTALYA'DA TARİH, DİL, KÜLTÜR VE EDEBİYAT

6

Editörler
Güven Dinç
Zeynep Güngör
Diren Çakılcı

1207
Antalya'nın Fethi

Antalya'nın Fethi'nin
818. yılına armağan olarak sunulmuştur.

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....5
ÖN SÖZ.....7

I. BÖLÜM: SELÇUKLU DÖNEMİ ANTALYA'SININ TARİH, DİL, KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

FETHE KADAR BİZANS, HAÇLI VE SELÇUKLULARIN ASKERÎ SEFERLERİNDE ANTALYA'NIN DURUMU VE ULAŞIMI (1078-1207).....13
Muharrem KESİK

I. ALÂEDDÎN KEYKUBÂD'IN SELÇUKLU ŞEHİRLERİNİ TAHKİM POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE ANTALYA'DAKİ FAALİYETLERİ.....21
Mahmut DEMİR

ANTALYA İLİ SELÇUKLU DÖNEMİ TAŞ KİTABELERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN EDİSYON KRİTİĞİ.....39
Necmi ATİK

ANTALYA MURATPAŞA CAMİİ'NİN İNŞA VE TAMİR KİTABELERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ..... 151
Necmi ATİK

ORTA ÇAĞ'DA KÖLE TİCARET MERKEZİ OLARAK ANTALYA LİMANI..... 163
Derya COŞKUN - Aleyna DURMUŞ

KÜÇÜK BUZUL ÇAĞI BAŞLARINDA ANTALYA VE ÇEVRESİ..... 171
Murat KEÇİŞ - Müjdat NAMDAR

II. BÖLÜM: OSMANLI DÖNEMİ ANTALYA'SININ TARİH, DİL, KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

KALKAN (KALAMAKİ) RUM KIZ MEKTEBİNİN İNŞASI SÜRECİ VE BUNA DAİR BAZI TESPİTLER..... 185
Behset KARACA

OSMANLI ARŞİV KAYITLARI PERSPEKTİFİNDE ANTALYA YUNANİSTAN KONSOLOSLUĞU: AMAÇ, ARAÇ, SÜREÇ VE SONUÇ..... 207
Cemil ÇELİK

MERKEZDEN TAŞRAYA BAKMAK: XX. YÜZYIL BAŞLARINDA KORKUTELİ KAZASINDA MODERN EĞİTİMİN TEMEL SORUNLARI..... 231
Ahmet KÖÇ - Hilmi DEMİRKAYA

İTALYANLARIN ANTALYA'YI "YUMUŞAK İŞGAL" POLİTİKASI..... 247
Hacer GÖL

19. YÜZYILDA ANTALYA'NIN TEMSİLİ: E. SPERLING VE A. KINGLAKE ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ..... 261
Tolgahan ERGÜN

KORKUTELİ KARATAŞ CAMİİ HAZİRESİNDEN OSMANLICA KİTABELİ MEZAR TAŞLARI..... 273
Hasan BABACAN - B. Ayça POLAT BECKS - Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ

III. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ ANTALYA'SININ TARİH, DİL, KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

ELMALI TÜRK OCAĞI (1923 – 1931)..... 295
Suat AKGÜL

REİSİCUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BELKIS (ASPENDOS) ANTİK ŞEHRİNİ ZİYARETİ (9 MART 1930)..... 303
Muhammet GÜÇLÜ

BİR YANGININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: 1933 CEVİZLİ YANGINI VE KÖYÜN YENİDEN İMARI..... 315
Aydın YİĞİT - Melisa YİĞİT

1950'LER TÜRKİYESİ'NDE SAĞLIK POLİTİKALARI: ANTALYA ÖRNEĞİ..... 325
Koray ERGİN

FALİH RIFKI ATAY'IN KALEMİNDEN ANTALYA..... 333
Tülay GENCER

VEFATININ 87. YILINDA ANTALYA'DAKİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ATATÜRK'E VE İNKILAPLARINA BAKIŞI..... 343
Ahmet ÇELİK

ANTALYA İLİ SELÇUKLU DÖNEMİ TAŞ KİTABELERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN EDİSYON KRİTİĞİ

Necmi ATİK*

Giriş

1946 yılında keşfedilen ve Antalya'nın Yağcı Köyü sınırlarında yer alan Karain Mağarası, Antalya'daki yerleşik hayat konusunda binlerce yıl öncesinden (tahminen M.Ö. 6000-5000) izler taşımaktadır.[1] Tarihi kaynaklarda Antalya, günümüzde Kaleiçi olarak bilinen bölgede, Olbia ve Korykos adında iki köyden oluşmaktaydı.[2] Bölgeye, M.Ö. VII. yüzyılda Grekler, M.Ö. 547'de Farslılar ve M.Ö. 334'te İskender hâkim oldu.[3] Bergama Kralı II. Attalos (M.Ö. 159-138), çevresi, limanı, iklimi, tarıma elverişli toprakları, zengin su kaynakları ve coğrafî konumu ile her yönden câzibe merkezi olan Antalya'yı ele geçirdi ve bölge de inşa ve imar çalışmaları yaparak, Olbia ve Korykos'u birleştirdi ve bölgeyi şehir statüsünde tanzim ederek ve bir deniz üssü kurdu.[4] Adını kurucusu II. Attalos'tan alan ve Antik çağlarda Attaleai adı ile anılan Antalya; Atalia, Adalia, Ortaçağ ve Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde geçmektedir.[5]

Bir dönem korsanların elinde kalan Antalya, M.Ö. 79 yılında Romalıların eline geçti ve M.S. 43'de Roma eyaletleri arasına katıldı. Antalya'yı ziyaret eden tek Roma İmparatoru Hadrianus (M.S.117-138) zamanında Antalya'da büyük imar çalışmaları yapıldı ve şehir tamamen muhkem surlarla çevrildi.[6]

Antalya 860 yılında Abbâsi donanma komutanı Fazl b. Karîn tarafından kısa süreli ele geçirilirse de zaptı mümkün olmadı. Bizans tekrar şehre hâkim oldu ve İmparator VI. Leon (886-912) Antalya dış kale surları önüne hendek kazdırarak, perde surları inşa ettirdi.[7]

1077'de Alpaslan'ın Anadolu'ya girişiyle fetih hareketlerinin hızlandığı yıllarda Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1077-1086) 1085 yılında Antalya'yı fethtti ve 1103'e kadar şehir Selçukluların idaresinde kaldı. II. Haçlı seferinde (1148) Antalya haçlı askerlerine üs vazifesi gördü. 1181'de II. Kılıçaslan şehri muhasara etti ama alamadı. 1207 yılının ilk aylarında Giyaseddin Keyhusrev (1205-1211) kaleyi kuşattı ve 5 Mart 1207'de Antalya'yı fethederek, Mübarezeddin Ertokuş'u subaşılığına/valiliğe getirdi, şehre bir kadı, imam, müezzin ve hatip tayin ederek, kaleyi ve şehri onarımdan geçirdi.[8]

---

* Dr., Necmi Atik (İslam Tarihi ve Sanatları Türk İslam Edebiyatı), e-posta: necmiatik@hotmail.com orcid: 0000-0001-7370-8577

1 Füruzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.

2 Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul 1956, s. 3.

3 Clemens Emin Bossch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957, s. 13.

4 Gülay Tigrel, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975, s. 613-628.

5 Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, c.I, s. 232-233.

6 Mansel, s. 13.

7 Besim Darkot, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 460.

8 İbn Bîbi el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadi, *el-Evâmiru'l-'Alâ'iye fi'l-Umûri'l-Alâ'iye* (Hzr. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. No:1833, Ankara 1996, s.31-132; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 134; *Selçuklu Tarih Araştırmaları* (Hzr. Altan Çetin-Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s.95-167; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 45-293.

1211 yılında şehid düşen I. Gıyaseddin Keyhusrev'in yerine tahta I. İzzeddin Keykâus geçti. I. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubad arasında yaşanan taht mücadelesini fırsat bilen Antalya'daki gayr-i müslim ahâli ayaklandılar. 1215 yılında, Kıbrıs'tan yardım alan Montbeliard, kara bir leke olarak tarihte yerini alan ve "bir Cuma baskını" adıyla bilinen kanlı bir katliamla şehri zaptederek, Müslüman ahaliyi çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden tamamen kılıçtan geçirdi ve bir kısmını yüksek kale surlarından kayaların üzerine atarak katletti. Durumu haber alan İzzeddin Keykavus (1211-1220) ordusuyla Konya'dan derhal hareket ederek, 1215 yılının aralık ayında Antalya'yı kuşattı ve 22 Ocak 1216 tarihinde şehri geri aldı. İzzeddin Keykavus, bu talihsiz katliamın tekrar yaşanmasını önlemek için, Kalekapısı'ndan başlayan ve Kırkmerdiven'de biten, sekiz burçtan oluşan iç kale surlarını inşa ettirdi. Yaşanan talihsiz katliamı, şirkin iktidar olduğu dönemi, Antalya'yı fetih için denizden ve karadan bir aylık muhasarada yaşanan mücadele, cehd ve gayreti anlatan Anadolu Selçuklu Dönemi'nin en muhteşem Fetihnâme'lerini mermer taşlara yazdırarak bu surların ve burçların doğu taraflarına koydurdu. Şehrin valiliğine yine Mübarezeddin Ertokuş'u tayin etti. Diğer surlar genişletildi ve yeni ilaveler yapılırak, rıhtım tamir edildi ve bir tersane kuruldu. Antalya, Selçuklu deniz kuvvetlerinin merkezi haline getirildi, Emîrü's-Sevâhil (Sahil Beyliği) ikame edildi. Antalya ticaret limanı ve askeri üssü ile dönemin güçlü bir şehri oldu. Güçlü bir donanmanın teşekkül etttirilmesiyle, Akdeniz sahillerinde başarılı fetih seferleri yapılarak, Antalya'ya olası bir saldırı için gerekli önlemler alındı.[9]

1220'de genç yaşında yakalandığı bir hastalık sonucu vefat eden I. İzzeddin Keykavus'un yerine kardeşi I. Alaaddin Keykubad Selçuklu sultanı oldu. I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) dönemi Antalya imar faaliyetleri daha da hızlandı. Moğol zulmünden kaçarak Antalya'ya gelen Türkmenlerin yerleştirilmesi amacıyla I. Alaaddin Keykubad, 1225 yılında Kaleiçi'ne, İmaret Kapısı'ndan başlayan ve deniz kıyısında biten, 19 burçtan oluşan bir içkale inşa ettirdi. Gayri müslim tebaa bu surların doğu kısmına yerleştirildi. Bu dönemde, Alanya da fethedilerek ikinci bir ticaret limanı ve askeri üs Alanya'ya inşa edildi ve tersane kuruldu.[10]

II. Gıyaseddin Keyhusrev (1237-1246), II. İzzeddin Keykavus (1246-1260) ve III. Gıyaseddin Keyhusrev (1265-1282) dönemlerinde Antalya'da çeşitli imar çalışmaları oldu, Anadolu Selçuklu Devleti dağılınca beylikler döneminde şehir Hamidoğulları'nın Teke Beyliği kolunda kaldı. Teke Bey'i Mehmed Bey'in zamanında 1361 yılında Kıbrıs kralı Pierre Antalya'yı ele geçirmiş ancak 1373'te Mehmed Bey, Antalya limanına girişi engelleyen iki burç arasına gerili zinciri kırarak şehri tekrar geri aldı. Mehmet Bey, bu zaferden sonra Zincirkıran Mehmet Bey olarak anılmıştır. [11]

Yıldırım Beyazıd zamanında 1392 yılında Antalya Osmanlı hâkimiyetine girdi, 1402 Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, oğulları vasıtasıyla şehri yağmaladı. 1472'de haçlı donanması tarafından son bir saldırıya uğrayan Antalya'nın, limanı koruyan zinciri kırıldı, dış mahalleler yakıldı ve yıkıldı, ancak surlar aşılamadı.[12]

1919'da Mondros Mütârekesi ile İtalyanlar şehri işgal etti, iki yıl süren işgalden sonra 1921'de İtalyanlar Antalya'yı terkettiler. Antalya, Cumhuriyet döneminde aynı adlı ilin merkezi olarak varlığını sürdürmektedir.

---

9 İbn Bîbi, s. 162-167; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 307-312.

10 İbn Bîbi, s. 268-169; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

11 İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, sayı I, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s. 96.

12 Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya,* Ankara 1991, s. 17-28.

Antalya'da tarih boyunca yapılan tahribat ve yağmalardan günümüze çok az izler kalsa da bu izler çok değerli ve önemlidir. Bu izleri takip ederek, 2015 yılından bugüne kadar Antalya ili kitabeleri üzerinde yaptığımız saha çalışmalarında, in-situ hâlindeki kitabeleri tek tek yerinde inceleme imkânımız oldu (Ek 1). Bu süreçte gerek surların üzerine gerek önlerine yapılmış binaların çatılarına çıkarak, kitabelerin yerinde tespitini ve fotoğraf çekimleri yapıldı. Yer yer 20-25 metre gibi tehlikeli yükseklik ve bölgelerde bulunan kitabelerin bazen üzerine gelmiş yabani zeytin dalları, bitki ve çalıları temizlendi, bazen de kitabe üzerini örtecek şekilde yapılan çatıları kaldırtmak için bina sahipleriyle uzun görüşmeler yapıldı. Diğer taraftan Antalya Müzesi envanterleri tarandı, taş kitabelerin bulunduğu sergi alanı ve müze deposunda farklı zamanlarda detaylı araştırmalarda bulunuldu. Bu çalışmalarımızda Anadolu Selçuklu dönemine ait 8 kitabe, 2 mezar taşı kitabesi ve 1 mezar sanduka kitabesini ilk defa tespit edildi.

Kitabeler, medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu kadar dil ve tarih çalışmaları için de önemli kaynak ve belge niteliği taşımaktadırlar. İslâmî kitâbeler konusunda araştırma yapmak İslâm milletlerinin dilini, tarihini, sosyal hayatını, edebiyatını ve bilhassa İslâm yazı çeşitlerini de bilmeyi gerektirmektedir. Kitâbeler satır satır okumak, yazmak, estampaj ve fotoğrafını almak suretiyle epigrafi metotlarına göre tesbit edilir. Metinler ekseriya girift, bazan da yazı istif kuralları dışında harf ve kelimelerin yeri değiştirilerek yazılmış olduğundan araştırmacı kitâbenin dil ve hat sanatı özelliklerini iyi bilmesi yanında şiir, vezin ve ebced hesabı konusunda da yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

Anadolu Selçuklular döneminde kitabe yazılarında köşeli, tezyinî ve örgülü cinsleriyle kûfî yazısı yavaş yavaş yerini celî sülüs yazıya bırakmıştır. Anadolu beylikleri ve Selçuklular zamanındaki kitâbelerde kûfîden ziyade celî sülüs kullanılmıştır. Celi sülüs formunda Antalya'da, kale içi ve kale dışında Selçuklulara ait toplam 96 kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin, 84 tanesi Anadolu Selçuklu Devleti döneminden, 12 tanesi Beylikler döneminden kalmadır. 20 tanesi kayıp olan söz konusu 96 kitabenin 20 tanesi Antalya Etnoğrfya Müzesi'nde, diğerleri ise Selçuklu dönemi yapılarının üzerlerinde bulunmaktadır. Antalya'da, İzzeddin Keykavus dönemine ait 48 kitabe; Aladdin Keykubad dönemine ait 24 kitabe; II. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait 6 kitabe; II. İzzeddin Keykavus dönemine ait 4 kitabe, III. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait 1 adet kitabe ve Anadolu Selçuklu Beylikleri dönemine ait 12 kitabe bulunmaktadır.

Dönemi	**Burç ve Sur Kitabeleri**	**Yapı Kitabeleri**	**Kayıp Kitabeler**	**Mezar Taşı Kitabeleri**
I. Gıyaseddin Keyhusrev		1	1	
I. İzzeddin Keykavus	48		12	
I. Alaaddin Keykubad	20	4	7	
II. Gıyaseddin Keyhusrev	3	3		
II. İzzeddin Keykavus		4		
III. Gıyaseddin Keyhusrev		1		
Selçuklu Beylikler		7		5
Toplam	**71**	**20**	**20**	**5**

Tablo 1: Antalya merkez Selçuklu kitabelerinin dönemlerine ve çeşitlerine göre dağılımı

Antalya ili merkez Kaleiçi ve kale dışında bulunan Selçuklu kitabelerinin günümüze ulaşanları ve daha önce tespit edildiği halde kaybolmuş olanları çalışmamızın kapsamı içerisindedir ve

bu kitabeler Antalya Müzesi Envanteri'nde[13] yer alan taş kitabelerle birlikte değerlendirilmiştir. Kale dışında bulunan kitabelerin konum açıklamaları yapılmış; Kaleiçi'nde yer alan kitabelerin ise mevkii bilgisine yer verilmeyip, ekteki haritada lokasyonları gösterilmiştir (Ek 2).

Antalya Selçuklu dönemi kitabelerin orjinal dili Arapça'dır. II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemi burç kitabesinde görüldüğü üzere nadiren Farsça kelimelere de rastlanılmaktadır. Kitabelerin başlangıç cümleleri ufak faklılıklarla aynıdır. Kitabelerde, Abbâsi halifelerinin, Tuğrul Bey'den başlayarak Selçuklu sultanlarına, tahta oturma, zafer kazanma gibi çeşitli vesilelerle verdikleri ünvanlara[14] Selçuklu sultanlarının isimlerine uygun sıfatlarda eklenerek kitabeler yazılmıştır.[15]

Antalya kitabelerini ilk defa okuyan ve yayınını 1919 yılında "*Antalya Livası Tarihi*" adıyla Osmanlıca neşreden Süleyman Fikri Erten'dir. Erten, Antalya kitabelerine söz konusu eserinin 54-59. sayfaları arasında yer vermiş ve sadece 26 kitabenin orijinal metinlerini kaydetmiştir. Kaydettiği kitabelerin hatırı sayılır kısmı ise okunamamış, eksik kalmıştır. Erten, 1940 yılında Türkçe neşrettiği "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde (48-61 sayfaları arası) ise 96 kitabeden 66 tanesinin orijinal Arapça metinlerini vermiş, lakin kitabeleri Latin harflerine transkribe etmemiş, Türkçe tercümelerini yapmamış ve kitabelerin bir kısmını da eksik okumuştur.

Ahmed Tevhid, 1925 tarihli TTEM'ın 9. sayısının 165-177. sayfalarında yer alan ve Osmanlıca yayınlanan, "Antalya Surları Kitabeleri" başlıklı makalesinde 96 kitabenin 52 tanesine eserinde yer vermiştir. Erten'in eserinde olduğu gibi Ahmed Tevhid'de, günün şartları çerçevesinde yaptığı çalışmasında kitabelerin bir kısmını okuyamamış ve okuduklarının bir kısmında hata yapmıştır. Tevhid, kitabelerin sadece Arapça metinlerini kaydetmiş, Latin harfleriyle okunuşlarına ve Türkçe tercümelerine çalışmasında yer vermemiştir.

Scoth Redford ve Garry Leiser'in ortak çalışması olan ve 2008 yılında yayınlanan "*Taşa Yazılan Zafer*" adlı eserde sadece İzzeddin Keykavus dönemi Fetih kitabeleri ile iki adet burç kitabesini, toplamda 45 kitabeyi incelenmiştir.

Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu tarafından yapılan ve "*Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*" adıyla 2010 yılında yayınlanan çalışmada Anadolu Selçuklu dönemine ait 96 kitabeden 74 tanesine yer verilmiş, Latin harfli okunuşları yazılmış ve Türkçe tercümeleri yapılmıştır. Ayrıca çalışmamızda Antalya Arkeoloji Müzesi eski müdürlerinden Kemal Turfan'ın 1955 yılında hazırladığı anıt fişlerine de zaman zaman yer verilmiştir.

---

13 Antalya Müzesi: Antalya ve civarını 28 Mart 1335/1919 yılında işgal eden İtalyanların, İtalyan asâr-ı atîka (eski eserler) uzmanları ile kitabe ve heykelleri İtalyan Konsolosluğu'na taşımaları, Osmanlı döneminde Mekteb-i Sultânî'de dînî ilimler, Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretmeni olan Süleyman Fikri Erten'i harekete geçirir ve kendisini Kasım 1919'da asâr-ı atîka memuru olarak tayin ettirip, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin batı tarafında bulunan Bayraktar Baba Mescidi'ni müze yaparak (1914 yılında, Kalekapısı'nın iki kapısı arasında yer alan ve Bayraktar Baba Türbesi olarak bilinen yapı, Kalekapısı yıkılırken Bayraktar Baba'nın naaşı da Paşa Camii yakınına nakledilir. Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 127) Antalya merkezinde olan eski eserleri toplamaya başlar. 1921 yılında Rumlar'ın Antalya'dan tehciri üzerine boş kiliselerden Panaya Kilisesi'ne (şimdiki Alaaddin Camii) müzeyi taşır ve 1937 yılına kadar Panaya Kilisesi müze olarak hizmet verir. 1937 yılında müze Yivli Camii'ne nakledilir ve 1972 yılında günümüzdeki Antalya Müzesi'ne nakledilene kadar Yivli Minare, Antalya Müzesi olarak kullanılır. Erten, *Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi*, 1/7/1940, Antalya Müze Arşivi.

14 Tuğrul Bey, Rükneddîn (ركن الدين); Alparslan, Es-Sultânü'l-mu'azzam, Ebu'l-fethi (السلطان المعظم ؛ ابو الفتح); Melikşah, Şâhinşah, Es-Sultânü'l-meşrıki ve'l-mağribi (شاهنشاه؛السلطان الشرق و الغرب); Melikşah oğlu Mahmud, Nâsıru'd-dünyâ ve'd-dîni (ناصر الدنيا و الدين) ; Melikşah'ın oğlu Muhammed Tapar, Şâhinşah (شاهنشاه); Melikşah'ın oğlu Bekyaruk, Gıyâsü'd-dîn (غيا ث الدين)İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. X, s. 161-214; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 368); Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 35, 153.

15 Gıyaseddin isimlilere: Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn غياث الدنيا و الدين, İzzeddin isimlilere: İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn عز الدنيا و الدين; Alaaddin isimlilere: Ala'd-dünyâ ve'd-dîn علا الدنيا و الدين

Araştırmacı	Burç ve Sur Kitabeleri	Fetihnâme Kitabeleri	Yapı Kitabeleri	Mezar Taşı Kitabeleri	Toplam
S. Fikri Erten	20	37	9	0	66
Ahmed Tevhid	15	35	2	0	52
Redfort - Leiser	2	43	0	0	45
Yılmaz - Tuzcu	18	43	11	2	74
Kemal Turfan	8	4	8	1	21
Necmi Atik	23	43	19	5	90

Tablo 2: Araştırmacıların üzerinde çalıştığı Antalya merkez Selçuklu kitabelerinin sayısı

Bu çalışmada, saha çalışmaları ve arşiv taramaları ile ilk defa tespit ettiğimiz kayıp kitabeler dahil 96 kitabeden, tarafımızdan yine ortaya çıkarılan 11 kitabeyle birlikte[16] 90 kitabeye yer verilmiş, kitabeler hakkında daha önce yapılan çalışmalar karşılaştırılılıp incelenerek edisyon kritikleri yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar, eserlerin müelliflerinin isim ve soyisimlerinin baş harfleriyle şu şekilde dipnotlarda verilmiştir: Süleyman Fikri Erten SFE, Ahmed Tevhid AT, Kemal Turfan KT, Scoth Redford-Garry Leiser SR-GL, Leyla Yılmaz – Kemal Tuzcu'nun LY-KT.

1. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi

Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarının hakimiyet dönemlerinde Antalya'da kitabesi bulunanlar; I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad, II. Giyaseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykavus ve III. Gıyaseddin Keyhusrev'dir.

a. I. Giyaseddin Keyhusrev Dönemi (1205-1211):

Selçuklu dönemine ait ilk kitabe, Antalya'yı 1207 yılında fetheden I. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine ait olmalıdır. Gıyaseddin Keyhusrev'e ait izler takip edildiğinde, 17. yüzyılda Antalya'yı da ziyaret eden ve kitabelerin varlığından bahseden Evliya Çelebi'nin meşhur eseri *Seyehâtnâmesi*'nde ;" *….ve medresenin mukâbelesinde yol aşırı Darbhane Medresesi Sultan Keyhusrev ve hatununundur…"* açıklamalarıyla karşılaşılır.[17] Ayrıca Antalya Müzesi'nin kurucusu Erten'in, "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde konu ile alakalı; "*Kaybolmuş kitabelerden başka Antalya'da bulunan Selçuk kitabelerinden anlaşıldığı üzere tarihsiz olarak Keyhusrev bin Kılıçaslan'a (Antalya'nın birinci fâtihi) ait yalnız bir kitabe*" şeklinde bilgiler verilmektedir.[18] Yaptığımız çalışmalara ve geniş araştırmalara rağmen şu ana kadar söz konusu kitabe veya I. Gıyaseddin Keyhusrev adına herhangi başka bir kitabe tespit edilememiştir.

1. Camii Kebir/Ulu Camii/Cumanın Camii/ Şehzade Korkut Camii

Antalya Selçuklular tarafından 5 Mart 1207 tarihinde fethedildiğinde, şehrin en büyük kilisesi olan Panhagia (Panaya) Kilisesi, Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev'in emriyle camiye tebdil edilmiştir. Panhagia Kilisesi'nin camiye tebdil edildiğini İbni Bîbî'nin (ö.1285) 1280 yılında Farsça kaleme aldığı ve Selçuklu tarihini anlattığı *Selçuknâme* adlı tek nüshası olan yazma eserinin 99. sayfasındaki şu ifadelerden öğreniyoruz: "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu".[19]

İbni Bîbî'nin; "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu" ifadelerinden, yeni fethedilmiş bir yere hemen mescid ve cami inşa edilemeyeceğine

---

16 Necmi Atik, "Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2018, sayı 10, s. 111-158

17 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1996, c. IX, s. 285-290.

18 Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi,* İstanbul 1940, s. 62.

19 İbni Bîbî, "Kitâbu evâmiri'l-'alâniyye fi'l-umûri'l-'Alâiyye", Ayasofya Yzm No. 2985, s. 99.

göre, imam, müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihrapların kurulmasının izahının (olmayan camiye imam ve müezzin atanmayacağına ve sokağa minber ve mihrap kurulmayacağına göre), namazların eda edileceği ve Cuma namazlarının kılınabileceği bir kilisenin camiye çevirilmesi anlaşılmaktadır.

II. Murad Han (1421/1451), İbni Bîbî'nin Farsça yazdığı "*Selçuknâme*"yi Türkçe'ye tercüme etmesi için Yazıcızâde Ali Efendi'yi bu konuyla alâkalı görevlendirmiştir. Yazıcızâde Alî, 1423 senesinde ibn Bîbî'nin eserinin tercümesini bitirir ve esere kendisinden ve devrin bazı önemli eserlerinden de Selçuklu tarihi hakkında yeni bölümler ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Yazıcıoğlu Alî'nin *Selçuknâme*'si, diğer isimleriyle *Tevârih-i Âl-i Selçuk* ve *Oğuznâme*, Selçuklu Devleti ve Oğuz Türkleri hakkında bilim adamlarının kabul ettiği en önemli kaynaklardandır. Sözkonusu eserin 86. sayfasında Panhagia Kilisesi ile alâkalı şu ifadeler yer almaktadır: "Ve kilisâyı mescid idub kâdî ve hatîb ve imam ve müezzin koyup minber ve mihrab etdiler." İbni Bîbî'den 143 yıl sonra yine güvenilir ve meşhur bir tarihçinin şerh olarak yazdığı "ve kilisâyı mescid idüp" ifadeleri, Panaya kilisesinin Selçuklular döneminde net bir şekilde camiye tebdil edildiğini ortaya koymaktadır.[20]

Gıyaseddin Keyhusrev döneminde camiye tebdil edilen Pangahia Kilisesi'ne mutlaka bir kitabe konulduğu vakıadır. Lakin tüm araştırmalarımıza rağmen kayıp kitabeye ait herhangi bir ize rastlanılamamıştır.

b. I. İzzeddin Keykavus Dönemi (1211-1220)

İzzeddin Keykavus'un yaptırdığı surlar, Kalekapısı'ndan başlayarak, Uzun Çarşı Sokağı'nın sonundaki kırkmerdivende bitmektedir. Selçuklu'da yaptırılan bütün burçların hatta bazen sur bedenlerinin üzerine mutlaka kitabe koyma geleneği vardır. Sekiz burçtan müteşekkil bu surun altı burcundaki kitabelerden 1, 4, 5 ve 6. burç kitabeleri kayıp; 2. burç kitabesi Antalya Müzesi'nde ve 3. burç kitabesi ise ait olduğu burçta in-situ hâlindedir. İzzeddin Keykavus dönemine ait herhangi bir yapı kitabesine rastlanılamamıştır.

Bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi Roma ve Bizans dönemlerinde Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surlar bulunmamaktadır ve buna da gerek yoktur. Kaleiçi'nin boydan boya ayıran ilk sur ve burçlar, 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren gayri müslim tebaanın bu cinayetleri tekrar işlemelerini önlemek için, I. İzzeddin Keykavus'un 1216 yılında Antalya'yı Rumlardan geri aldığında tedbir maksadıyla yaptırılmıştır. I. İzzeddin Keykavus Burç ve Surları Kalekapısı'ndan başlayan ve Mermerli'de sona eren dokuz burçtan oluşmaktadır. Lakin Kaleiçi ile alâkalı yapılan bazı araştırma ve çalışmalarda, I. İzzedin Keykavus Sur ve Burçları yok hükmündedir ve bahsi dahi geçmemektedir.

1. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten'in[21] ve Tevhid'in[22] yapmış oldukları çalışmalarda, birinci burç ve kitabesi ile alakalı herhangi bir bilgi vermemelerinden söz konusu burcun 1919 yılı öncesi yıkıldığı anlaşılmaktadır.

---

20 Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hzr. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014, s. 86.

21 Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338/1919.

22 Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbul 1 Mayıs 1341 (1925).

2. Emir? Burcu Kitabesi

Erten'in ve Tevhid'in Antalya kitabeleri ile alâkalı çalışmalarında, I. İzzeddin Keykavus surlarından birinci burç ve kitabesine ait herhangi bir bilgi vermemelerinden, söz konusu burcun 1919 yılı öncesi yıkıldığı ve kitabesinin de kaybolduğu anlaşılmaktadır.

I.İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinin başlangıç cümleleri, bu kitabede olduğu gibi, şayet kitabede yeterli yer varsa besmele veya tevhiddir ve devamında başarının Allah'ın bir lütfu olduğu vurgulanır. I. İzzeddin Keykavus'a ait "el-gâlib" ünvanının kullanıldığı kitabede yazılı diğer ünvanlardan "izzü'd-dünyâ ve'd-dîn, ebu'l-feth, emîrü'l-mü'minîn" gibi ünvanlar Selçuklu sultanları tarafından ortak kullanılmaktadır. Burçları yaptıran emirler için, "el-'abdü'd-da'îf" yani zayıf kul sıfatı kullanılmakta, güç ve iktidarın sultana ait olduğu ifade edilmekte ve sultana olan bağlılık anlatılmaktadır. "el-fakîr" sıfatını da kullanan emirler, Allah'ın rahmetine olan ihtiyaçlarını da kitabelerde dile getirmektedirler.

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak tespit edilen,[23] daha sonra I. İzzeddin Keykavus dönemine ait kitabeler üzerine yapılan çalışmalarda kayıp olduğu ifade edilen[24] Kalekapısı tarafından (Uzun Çarşı Sokak) I. İzzeddin Keykavus Surları'ndan ikinci burç üzerindeki kitabenin, Selçuklu dönemine ait diğer bazı kayıp kitabeler gibi Antalya Müzesi'nde olduğu tespit edilmiştir. İkinci kitabenin, Müze Envanter Defteri'nde; *"Selçuk Kitabesi, Mermer, Paşa Camii yanındaki Orta Kal'adan, altı dar üstü geniş, kırık, üç parça hâlinde. Kitabe kalın sülüs hat ve yedi satır hâlindedir. Kitabe kelime-i tevhid "El nasar vel zafer…izzüddünyaveddin….yazılı. Son kısımları fazla siliktir"* açıklaması ile tarihsiz ve 31 sıra no ile kayıtlı olduğu görülmüştür.

Müze Envanter Defteri'nde 102x102 cm olarak kayıtlı kitabenin, yaptığımız ölçümde 100x66 cm olduğu anlaşılmış, kırılarak üç parça hâline gelen kitabe, mermer üzeri 8 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Redford-Leiser'in; *"…ne yazık ki bugüne ulaşamayan…"*[25] ; Yılmaz-Tuzcu'nun; *"Bugün kayıp ancak, daha önce in-situ olarak okunmuş kare formlu bir burç kitabesidir"*[26] açıklamasını yaptıkları kitabeyi, Erten ve Tevhid tespit etmişler ancak okuyamamışlar ve kitabenin müstatil yani dikdörtgen olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu kitabe şöyledir:

---

23 Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi,* s. 49; Tevhîd, s. 165.

24 Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008, s. 21; Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, Hollanda 2010, s. 53.

25 Redford-Leiser, s. 21.

26 Yılmaz-Tuzcu, s. 53.

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله

النصر و الظفر من الله السلطان

الغالب عز الدنيا و الدين ابي

الفتح كيكاوس بن كيخسرو

(برهان) امير المؤمنين

(على يدى العبد) الضعيف المحتاج

(الى رحمة ربه) .....(ار) ضرومى له

عليه الفتح (فى سنة اثنى عشرة و ستماية)[27]

---

27 SFE
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
امير المؤمنين .....
الضعيف المحتاج.....
.....
AT
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله .....
ابي .....
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
منين .....
.....
.....
SR-GL
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
على يدى العبد الضعيف المحتاج
..... فى سنة اثنى عشرة و ستماية
LY-KT

Türkçe Okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullâh

en-nasru ve'z-zaferu minallâhi es-Sultânu

el-gâlibu 'İzzu'd-dunyâ ve'd-dîni Ebi

el-fethi Keykavus bin Keyhusrev

(burhânu) emîri'l-mü'minîne

('alâ yedi'l-'abdi) ed-da'îfi el-muhtâcu

(ilâ rahmeti Rabbihi …….. (Er) zurûmî lehu

'aleyhi'l-fethi (fî seneti isnâ aşrete ve sittemiete)

Türkçe Çevirisi: *"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Rasûlüdür. Yardım ve zafer Allah'tandır, Gâlip Sultan, Dünyanın ve Dînin İzzeti, Keyhusrev'in oğlu, Mü'minlerin Emîrinin Burhânı, Fetih Babası Keykavustur. Allahu Te'âlâ'nın rahmetine muhtaç, zayıf kul (Emir?) Erzurûmî tarafından Antalya'nın fethi üzerine (612/1216 senesinde tamamlandı)."*

Kitabe'de yer alan Erzurûmî (ارضرومی) kelimesinin, kitabeyi yaptıran emirin mahlası olduğu anlaşılmakta ise de, ismi okunamadığı için hangi emir olduğu konusunda kesin bilgiye ulaşılamamaktadır.

Tevhid, söz konusu kitabenin in-situ olduğunu kaydederek kitabe hakkında şunları söylemiştir:

"Antalya'nın üç kat duvarı vardır. Her üçünde de kitabeler vardır. Kalenin denizden birinci ve karadan üçüncü duvarından kale kapısından tahminen elli metre kadar aşağıda Paşa Camii'nden biraz ileri de Tuzcular Mahallesi'nde müstatîl bir kitabe taşı vardır. Yangın görmüş olan bu kitabenin tamamen kıraatına muvaffak olamadım.[28]

Tevhid'in bu açıklamasından anlaşılacağı üzere 1925 yılında burç ve burca ait kitabe İzzeddin Keykavus surları dizesinde burç üzerinde yerindedir. 1925 yılından sonra yıkılan/yıktırılan burcun kitabesi Antalya Müzesi'ne taşınmıştır.

3. Hüsâmeddin Subaşı Yusuf[29] Burcu Kitabesi

Selçuklu celî sülüsünün girift bir istifle ve teşrifatın başarılı bir şekilde uygulanmasıyla bu burç kitabesi, Antalya'da bulunan diğer Selçuklu kitabelerinden ayrılmakta ve estetiği ile dikkat çekmektedir.

Erten ve Tevhid'in, in-situ olarak tesbit ettikleri fakat okuyamadıkları kitabe günümüzde de in-situ konumundadır. Bu kitabe, Antalya'daki Selçuklu dönemi kitabeleri içinde "Antalya" adının geçtiği tek kitabe olma özelliğine de sahiptir.

Kitabe 100x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
امير المؤمنين.....
الضعيف المحتاج.....
.....

28 Tevhid," s. 165-166.

29 Sinop kalesi kitabelerinde ismi "el-Emîrü'l-İsfehsalar Hüsâmeddin Yusufü's-Sultânî ve'l-Emîru'l-Kebîru an Malatya" şeklinde yazılı olan Emir Hüsâmeddin Yusuf'u, I. İzzeddin Keykavus Malatya'nın emirliğine tayin etmiştir. İbn Bibî, *Selçuknâme,* s. 139; Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s.6.

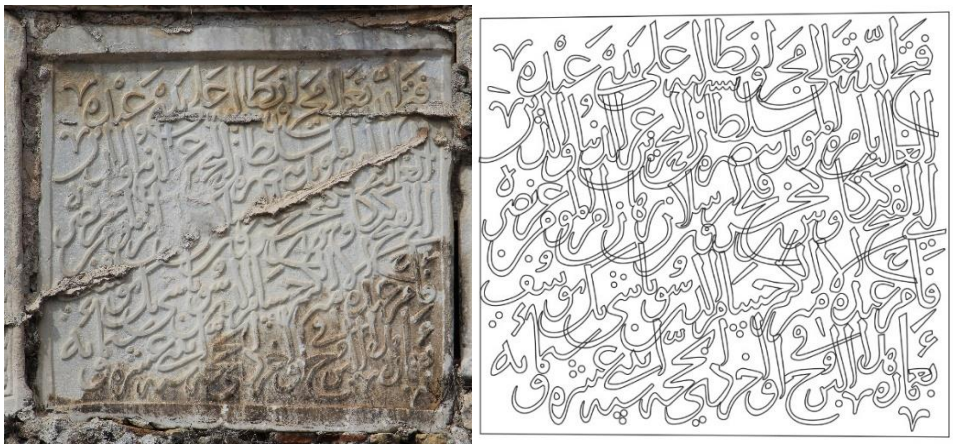

Necmi Atik Özel Arşivi

فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده

الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين

أبى الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره

فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف

بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة[30]

Türkçe okunuşu: Fetehallâhu Te'âlâ mahrûsete Antalya 'alâ yedey 'abdihi

el-gâlibi bi-emrihi el-müeyyedi bi-nasrihi Sultâni'l-bahreyni 'İzzi'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebi'l-fethi Keykavus bin Keyhusrev bin Kılıç Arslan Burhâni emîri'l-mü'minîne 'azze nasrahu

fe-emera 'abdehu el-emîre el-kebîre Hüsâmeddîn Subaşı Bek Yûsuf

bi-'imâreti hâza'l-burci fî evâhiri Zilhicceti senete isnetey 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Yüce Allah, Antalya Kalesi'ni, emriyle gâlip, yardımı ile desteklenen, iki denizin Sultanı, din ve dünyanın şerefi, müminlerin emirinin delili, Kılıçarslan oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus kulunun eliyle fethetti –zaferi kutlu olsun- O da (Keykavus), emrine âmâde büyük emir Hüsâmeddin Subaşı Bey Yusuf'a 612 yılı Zilhicce ayının sonlarında bu burcun yapılmasını emretti. (Nisan 1216)"*

Redford-Leiser, kitabede olan بن كيخسرو (bin Keyhusrev) kısmını okumamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, أبى الفتح(Ebi'l-fethi) ibaresini أبو الفتح(Ebu'l-fethi) şeklinde okumuşlardır.

---

30 GL-SR
فتح الله تعالى محرو(سة) انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبى الفتح كيكاوس بن قلج ارسلان بر(ها) ن امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنا عشرة و ستمائة
LY-KT
فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبو الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة

4. Burç Kitabesi (Kayıp)

Dördüncü burç günümüze ulaşmamış olup kitabesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitabe olduğu için bu kitabenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

5. Burç Kitabesi (Kayıp)

Beşinci burç günümüze ulaşmamıştır, kitabesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitabe olduğu için bu kitabenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

6. Burç Kitabesi

Erten'in; *"Sarraf Mehmed'in evine bitişik surda, buradan itibaren Anytalya isyanı ve tekrar zaptı hakkındaki kitabeler başlar"*[31] ve Tevhid'in; *"Bundan sonraki kitabeler hep müdevverdir. Bu sırada Sarraf Arap Mehmed Efendi'nin hânesi zahrındaki burçtan itibâren Antalya isyanı hakkındaki kitabeler başlar"*[32] ifadelerinden 6. burçta Fetihnâme'nin başladığı anlaşılmaktadır. İzzeddin Keykavus surlarının 6, 7 ve 8. burçları ve aralarındaki surun beden duvarları Fetihnâme Kitabeleri'nin olduğu yerlerdir.

Fetihnâme Kitabeleri

I.İzzeddin Keykavus 1216 yılı ocak ayında Antalya'yı fethettiğinde, Rumlar tarafından Müslümanlara yapılan katliamın tekrarını önlemek maksadıyla sekiz burçtan müteşekkil sur dizesi yaptırmış ve bu surların Rumlara bakan doğu tarafına kitabeler koydurtmuştur. Kalekapısı'ndan (Uzun Çarşı Sokak) Kırkmerdiven'e kadar devam eden İzzeddin Keykavus Surları'nın altıncı burcundan başlayıp sekizinci burç bedeninde sona eren Fetihnâme Kitabeleri, Erten ve Tevhid[33] tarafından okundukları zaman in-situ hâlindedirler (12 nolu kitabe hâriç).[34] Söz konusu Fetihnâme Kitabeleri'nin Erten 1919 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid tarafından 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitabeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır. Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark, Erten'in okunamayan kitabeleri de kaydetmesidir. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 30. ve 31. sırada bulunan kitabeleri, her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edememişlerdir. 12., 22. ve 23. sıra nolu kitabeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıt varken, aynı kitabelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir.

Fetihnâme Kitabeleri'nin bulunduğu surlar, Kalekapısı'ndan başlayıp, deniz kenarındaki Kırkmerdiven mevkiinde tamamlanmaktadır. Erten ve Tevhid kitabeleri aynı yönden, yani Kalekapısı'ndan başlayarak deniz istikametine doğru okumuşlardır. Bu okuma kayıp kitabelerinde bulunduğu Fetihnâme Kitabeleri'nin doğru sıralanması için önem arzetmektedir. 1930'lu yıllarda sur yıkım çalışmalarında Fetihnâme Kitabeleri'nin başlangıcından 16 kitabenin yedisi müzeye[35] taşınmış, diğer 9 tanesi sebebini anlayamadığımız bir şekilde kaybolmuştur. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 15, 16 sıra nolu kitabeler ise Erten ve Tevhid'in yerinde in-sitü olarak tesbit ettikleri günden bu yana kayıp kitabelerdir. Bu kayıp kitabelerden 2 ve 3 sıra nolu kitabeler tarafımızdan tespit edilip ortaya çıkarılmış, yetkililere haber verilmiş ve yetkililer tarafından Antakya Etnoğrafya Müzesi'ne taşınıp kayıt altına alınmışlardır. Söz konusu kitabeler üzerinde yaptığımız çalışmalarda, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitabesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in sıralaması değiştirilmiş, tarafımızdan 3. kitabe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitabe tehir edilip üçüncü sıraya konulmuştur.

---

31 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.
32 Tevhid, s. 166.
33 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49-55; Tevhîd, s. 166-171.
34 12 nolu kitabe Müze Envanter Defteri'ne 3 Nisan 1917 tarihinde 29 nolu envanter olarak kaydedilmiştir.
35 Envanter defterinde Fetihnâme Kitabeleri'nin Antalya Müzesi'ne geliş yılları olarak 1935-36 kayıtlıdır.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri[36] hatalıdır. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1919 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını veya dikkate almadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağlı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir.[37] Zira, Fetihnâme Kitabeleri, Erten tarafından 1919 yılında yayınlanmış olup, kitabeler üzerinde ilk çalışmayı Erten'in yaptığı belgelenmiştir.[38] Ayrıca 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren câniler için, Redford-Leiser'in kaleme aldıkları çalışmada yer verdikleri ve katliamı başarılı bir isyan olarak gösteren*;"….özellikle de Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı bilinen tek kent ayaklanmasını, 1212 yılında gerçekleşen ve kentin 1216 yılına kadar bağımsız kalmasını sağlayan* ***başarılı Antalya isyanını****…"* [39] ve; *"Ortaçağ Anadolusu'nda* ***Selçuklular'a karşı başarıyla başkaldırdığı*** *tek şehir Antalya idi. Hem başkaldırdılar hem de 1212'den 1216 yılı başına kadar gibi önemli bir süre Selçuklu egemenliğine girmediler"*[40] şeklindeki cümlelerinin haddi aşan ve talihsiz bir açıklama olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en uzun ve ihtişamlı fetihnâme kitabeleri vasfını taşıyan Antalya Kaleiçi İzzeddin Keykavus surlarındaki kitabelerden tespit edilenler; 9 tanesi Antalya Müzesi'nde, imza kitabesi ile birlikte 27 tanesi in-sitü konumunda ve 7 tanesi de kayıp olmak üzere toplam kitabe sayısı 43 adettir. Erten'in 1919 ve Tevhid'in 1924 yılında yaptıkları okuma çalışmalarında belittikleri yıkılmış yerlerdeki tesbit edilememiş kayıp kitabelerle birlikte (tahminen 4 veya 5 adet), Selçuklu Fetihnamesi'nin yaklaşık 47-48 kitabeden oluştuğu düşünülmektedir.

Fetihnâme Kitabeleri'nin, ketebe kayıtları olmadığı için kim tarafından yazıldıklarının tespiti mümkün olamamaktadır. Yalnız, Hüsâmeddin Subaşı Yusuf Burcu kitabesinin yazı karakterleri ile aynı özellikleri taşımasından, Fetihnâme Kitabeleri'nin de hattatı aynı şahıs olduğu kanaati oluşmaktadır.

Fetihnâme Kitabeleri'nin sıralaması, Erten ve Tevhid'in yapığı çalışmalar (2. kitabe ve 3. kitabe hâriç) esas alınarak şöyle numaralandırılıp değerlendirilmiştir:

1. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları birinci kitabe kayıptır.

(بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العلي العظيم[41]

Türkçe okunuşu: (Bismillâhirrahmân)irrahîm ve lâ havle ve lâ (kuvvete) illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm

Türkçe çevirisi: "*Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur*"

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında, Besmele'nin بسم الله الرحمن (Bismillâhirrahmân) kısmı ile birinci cümlenin قوة (kuvvete) kelimesi yoktur. Redford-Leiser, kitabenin tercümesinden anladığımıza göre sehven قوة (kuvvete) kelimesini yazmayı unutmuş olmalıdırlar.

---

36 Redford-Leiser, s.18.
37 Redford-Leiser, Önsöz.
38 Erten, *Antalya Livası*, s. 54-59.
39 Redford-Leiser, Önsöz;
40 Redford-Leiser, s. 12.
41 SFE الا بالله العظيم ..... الرحيم ولا حول.....
AT الا بالله العظيم ..... الرحيم ولا حول.....
SR-GL (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول الا بالله العظيم
LY-KT (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العظيم

2. Kitabe

Saha çalışmaları esnasında, metruk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak bulduğumuz Fetihnâme Kitabeleri sıralamasındaki 2. kitabe tarafımızdan tespit edilmiştir. Kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Mermer yuvarlak sütuna enlemesine 47x39 cm ebatlarında yazılmış kitabe oval şekildedir. Kitabede, Selçuklu celî sülüsünün ince bir kalemle daha estetik, girift ve latif bir tarzı görülmektedir ve dönemine göre kitabedeki yazı gayet başarılıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم[42]

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke lehû'l-fettâhu'l-'alîmu şehâdete takdîsin ve ta'zîmin

Türkçe çevirisi: *"Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şâhitlikle) şehâdet ederiz"*

Redford-Leiser, نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye üçüncü şahıs olarak okuyup tercüme etmişler ve genel olarak cümlenin anlamınıda tamamlayamamış, bölmüşlerdir. Yılmaz-Tuzcu, تقديس و تعظيم (takdisin ve ta'zîmin) kelimeleri şehâdetin vasfı olması gerekirken, Allah'ın vasıflarına hamlederek tercüme etmişlerdir ki bu şekildeki tercüme hatalıdır.

Araştırmacıların, besmeleden sonra ikinci sırada öncelikle olması gereken Allah'a şehâdet etmeyi tehir ederek, Muhammed'e (s.a.v.) şehâdet ile başlamaları bir usül hatasıdır. Zira şehâdette asıl olan önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun ortağı ve benzeri bulunmadığına şehâdet etmek, daha sonra Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet getirmektir. Bizim sıralamamızda, şehâdetin aslı olan bu şekliyle usüle riâyet edilerek Allah'a olan şehâdet takdim edilmiş, Muhammed'e (s.a.v.) olan şehâdet tehir edilmiştir.

---

42 SFE و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
AT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
SR-GL و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله سلم افضل تسليم
LY-KT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

3. Kitabe

Saha çalışmaları esnasında, metruk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak bulduğumuz Fetihnâme Kitabeleri sıralamasındaki 3. kitabe tarafımızdan tespit edilmiştir. Kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenmektedir. Kitabe şöyledir:

Mermere Selçuklu celî sülüsü ile yazılmış kitabenin ebadı 54x54 cm'dir.

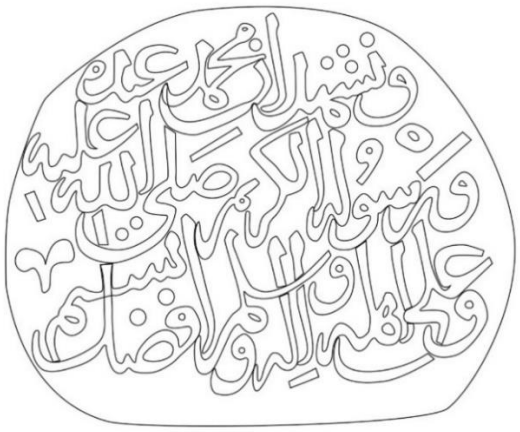

Necmi Atik Özel Arşivi

و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم[43]

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü enne Muhammeden 'abduhû ve rasûlühu'l-kerîmü sallallâhu 'aleyhi ve 'alâ ehlihî ve âlihî ve sellim efdale teslîm

Türkçe çevirisi: "*Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin*"

Erten ve Tevhid نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye okumuşlar, kayıp olan kitabenin sağlamasını yapamayan Redford-Leiser, Erten ve Tevhid'in okuduğu gibi almışlar, Yılmaz-Tuzcu ise şehâdetin ilk cümlesine uyması gerektiğini (siyâk-sibâk uyumu) düşünerek شهد (ن) "nun" ((n) şhedü) harfini parentez içinde göstermiş ve anlamı ona göre vermişlerdir ki doğru lan tercümede bu şekildedir.

Redford-Leiser'in, salât ve selâma verdiği; *"Allah onu, halkını ve ailesini korusun ve kurtuluşa onlara öncelik versin"* şeklindeki anlam ise hatalıdır.

4. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları dördüncü kitabe kayıptır.

Redford-Leiser, cümleye خدمته (hıdmetihi) ve عباده ('ibâdihi) kelimelerini eklemiş ve bu cümleye şöyle mânâ vermişlerdir: *"Bu, Allah-ü Teala, kendi (topraklarının) koruyucusuna (O'na hizmet edene?) ve müminler arasında parıldayan bir …. olarak (kullarına) bahşettiğinin bir betimidir"*. Bu tercümenin ise kitabe metniyle hiçbir alâkası yoktur. Kitabe şöyledir:

4.هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا[44]

---

[43] SFE و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
AT و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
SR-GL و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
LY-KT و (ن) شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم

[44] SFE هذا ذكر ما انعم الله تعالى على (صر) سه و على من المؤمنين منيرا
AT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا

Türkçe okunuşu: Hâzâ zikru mâ en'amellâhu Te'âlâ 'alâ harasihi ve 'alâ mine'l-mü'minîne münîran

Türkçe çevirisi: "*Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır*"

5. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları beşinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

(نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا[45]

Türkçe okunuşu: Ve nasarahümüllâhu nasran 'azîzen ve feteha lehüm fethan yesîran

Türkçe çevirisi: "*Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi*"

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında نصرهم الله (nasarahümüllâhu) kısmı yoktur.

6. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları altıncı kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا[46]

Türkçe okunuşu: Ve rezeka'l-müslimîne fadlen kesîran ve kerreme lehüm mâdden yesîran

Türkçe çevirisi: "*Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti*"

Erten ve Tevhid'in çalışmasında eksik olan kelimeleri, Redford-Leiser كرم (kerreme) ve تكريما (tekrîmen) kelimeleriyle; Yılmaz-Tuzcu كرم (kerreme) ve فتحا (fethan) kelimeleriyle tamamlayıp tercüme etmişlerdir. Tevhid'in okumasında yer alan ve cümlede olması gereken مادا (mâdden) kelimesi yerine Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun تكريما (tekrîmen) ve فتحا (fethan) kelimelerini yerleştirmelerini, Fetihnâme Kitabeleri için ilk kaynak olan Erten ve Tevhid'in çalışmalarını sebepsiz ve gereksiz bir şekilde değiştirmek anlamına geldiğini kanaatini oluşturmaktadır.

7. Kitabe

Antalya Etnoğrafya Müzesi'nin bahçesinde açık hava sergisi olarak bulunan 7, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 sıra nolu mermer kitabelerin, in-situ olan kitabelere oranla yazılarının tahrip olduğu görülmektedir.

Söz konusu kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 90 cm, müzeye geldiği tarih 8/12/1935*" açıklamaları, 5 sıra no ve 330 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

SR-GL هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه (خدمته) و على (عباده) من المؤمنين منيرا

LY-KT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا (؟)

45 SFE .....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

AT .....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

SR-GL (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

LY-KT (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

46 SFE ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كسر لهم ..... (يسيرا)

AT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر لهم مادا يسيرا

SR-GL ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم تكريما يسيرا

LY-KT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم (فتحا) يسيرا

Necmi Atik Özel Arşivi

و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين[47]

Türkçe okunuşu: Ve şefâ bi-istircâ'i hâzâ's-sigri'l-hasîni sudûra kavmin mü'minîne

Türkçe çevirisi: *"Bu muhâfazalı liman (hudut) şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi"*

Erten ve Tevhid'in okumalarında baş kısmı eksik olan kitabenin صدور قوم مؤمنين (sudûra kavmin mü'minîn) kısmı da صندوق المؤمنين (sundûka'l-mü'minîn) şekliyle yanlış kaydedilmiştir. Erten ve Tevhid çalışmalarında 7. kitabe olarak kaydedilen bu kitabeyi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu anlaşılmayan bir nedenle tehir ederek sekizinci kitabenin olduğu sıraya, sekizinci kitabeyi ise takdim ederek yedinci sıraya yerleştirmişlerdir. Her iki çalışmada da eksik ve yanlış okumadan kaynaklı tercüme hataları oluşmuştur.

8. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları sekizinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين[48]

Türkçe okunuşu: Ve etemme ni'metehu 'ale'l-mü'minîne bi-intizâ'i hâzihi'l-beldeti 'an eydi'l-müşrikîne

Türkçe çevirisi: *"Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı"*

9. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; *"Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 22/9/1935"* açıklamaları, 2 sıra no ve 327 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

---

47 SFE هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين (استرجاع).....
AT استرجاع هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين.....
SR-GL و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
LY-KT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين

48 SFE و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
AT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
SR-GL و سفى ..... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين
LY-KT شفى ....خلص(؟).... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

Necmi Atik Özel Arşivi

كان قد إفتتحها السلطلن الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان[49]

Türkçe okunuşu: Kâne kad iftetehahâ es-Sultânu'ş-şehîdü Gıyâsüddîn Keyhusrev ibnü Kılıç Arslan tegammedellâhu bi-sevâbigi'r-rahmeti ve'r-rıdvâni

Türkçe çevirisi: *"Bu beldeyi, Kılıçaslan oğlu şehid Sultan Gıyaseddin Keyhusrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)"*

Kitabedeki السلطلن الشهيد (es-Sultânu'ş-şehîdü) ibâresini, Erten, Tevhid, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu السلطلن الاعظم(es-Sultânu'l-a'zam) şeklinde okumuşlardır.

10. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne, "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 78 cm, Müzeye geldiği tarih 31/6/1936*" açıklamaları, 7 sıra no ve 332 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

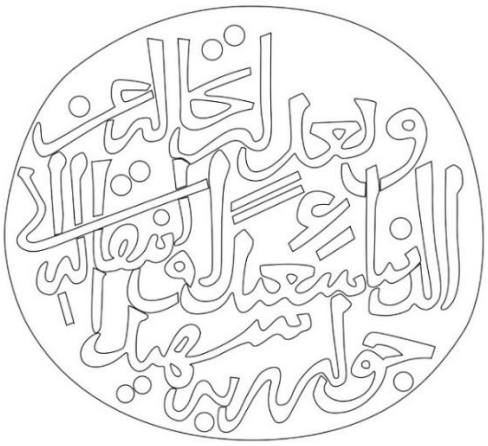

Necmi Atik Özel Arşivi

و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا[50]

---

[49] كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان SFE
كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان AT
كان قد إفتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان SR-GL
كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان LY-KT

[50] و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا SFE
و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا AT
و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله جوار ربه شهيدا SR-GL

Türkçe okunuşu: Ve ba'de irtihâlihî 'ani'd-dünyâ sa'îden ve intikâlihî ilâ civâri Rabbihî şehîden

Türkçe çevirisi: "*Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlinden sonra*"

Redford-Leiser'in çalışmalarında انتقاله (intikâlihi) den sonra الى (ilâ) harf-i ceri yoktur ve tercüme eksiktir. Tevhid, onuncu kitabeden sonra kale duvarından bir geçiş açıldığını, on birinci kitabeden sonra da surlarda yıkılmış yerler olduğu için arada kayıp kitabelerin olduğunu kaydetmektedir.[51] Erten, bu kitabeden sonra, sonradan açılmış bir kapının burcu (İzzeddin Keykavus surları 6. burç) üzerindeki kitabenin kaybolduğunu bildirmektedir.[52]

11. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:32 cm, sütun boyu 128 cm, Müzeye geldiği tarih 17/10/*1935" açıklamaları, 3 sıra no ve 328 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية[53]

Türkçe okunuşu: 'Asâ ehlü'l-beldeti ve zahara'l-küfrü fîhi sâniyeten ve 'âde'ş-şirkü ilâ 'âdetihi'l-câriyeti

Türkçe çevirisi: "*Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü*"

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser'in okumalarında اهل البلدة (ehlü'l-beldeti) kelimesi اهل البلد(ehlü'l-beledi) şeklinde, ظهر الكفر (zahara'l-küfrü) kelimeleri Erten'in okumasında ظهر بكفر (zahara bi-küfrin), Tevhid'in okumasında ظهر كفرت (zahara keferet) şeklinde, عادته الجارية ('âdetihi'l-câriyeti) kelimeleri Erten'in okumasında الحادية (عاده) ('âdihi'l-hâdiyeti) şeklinde, Tevhid'in okumasında عاده الجارية ('âdihi'l-câriyeti) şeklinde hatalı okunmuştur.

و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا LY-KT

51 Tevhid, s. 177.

52 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 51.

53 و عصى اهل البلد و ظهر بكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى (عاده) الحادية SFE
و عصى اهل البلد و ظهر كفرت فيه ثانية و عاد الشرك الى عاده الجارية AT
عصى اهل البلد و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الحادية SR-GL
و عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه (فيها) ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية LY-KT

Erten ve Tevhid'in onbirinci kitabeden sonra yıkılmış surlarda kayıp kitabelerin olabileceğinin kaydını düşmesi, Fetihnâme Kitabeleri'nin anlam bütünlüğü açısından da doğrudur. Nitekim Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında en uygun yer olarak on ikinci sıraya yerleştirdiğimiz kitabe, konu bitmeden sultanın lakablarıyla başlamaktadır. Sur ve burçlarda, Fetihnâme Kitabeleri aralıklarına göre yaptığımız ölçümlerde 4 veya 5 kitabe daha eksik gözükmektedir.

12. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 3 Nisan 1339, 1917"* açıklamaları, 1 sıra no ve 29 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabenin müzeye geliş tarihi milâdi 1917 değil, rûmî tarihe göre 1923 olmalıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة[54]

Türkçe okunuşu: Celâlü'd-devleti'l-kâhireti mü'izzu'l-milleti'l-bâhireti mügîsü'l-ümmeti'z-zâhireti

Türkçe çevirisi: "*Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılanı (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru"*

Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Erten, 1919 yılındaki çalışmasında kitabe hakkında şu ifadelere yer vermiştir: "*Mezkûr kitabelerden başka kale duvarlarında üstüvânenin makta'-i 'arzânisine yazılmış birçok kitabeler vardır. Bunların birisinde*: جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة الامة الزاهرة".[55]

Yılmaz-Tuzcu'nun; "*İlk kez tarafımızdan okunmuştur*" kaydını düştükleri 12. kitabe[56], Erten tarafından ilk defa 1919 yılı çalışmasında ve "*Müzede ve bir üstüvâne üzerinde*" notu ile 66. kitabe olarak, ikinci defa da 1940 yılındaki çalışmasında okunmuştur.[57]

---

54 SFE جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
AT Herhangi bir bilgi yok
SR-GL جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
LY-KT جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

55 Erten, *Antalya Livası*, s. 59.

56 Yılmaz-Tuzcu, s. 72-73.

57 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.

13. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:34 cm, Sütun boyu 60, Müzeye geldiği tarih 12/11/1935*" açıklamaları, 4 sıra no ve 329 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم[58]

Türkçe okunuşu: Mâliku rikâbi'l-ümemi seyyidü selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi meliku mulûki'l-'âlemi

Türkçe çevirisi: "*Milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)*"

Erten ve Tevhid'in, Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 13. kitabe olarak kaydettikleri bu kitabeyi, Redford-Leiser'in 14. sıraya alma sebepleri ve 14. kitabe ile 13. kitabede takdim ve tehir yapmaları anlaşılamamaktadır.

Yılmaz-Tuzcu, ملك "meliku" olarak yazdıkları kelimenin transkripsiyonunu "Mâliku" şekliyle yazmışlardır.

14. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Sütun boyu 55 cm, Müzeye geldiği tarih 21/2/1936*" açıklamaları, 6 sıra no ve 331 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Kitabe şöyledir:

[58] SFE مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
AT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
SR-GL مظهر كلمة الله العليا محرز الملة و الدنيا
LY-KT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

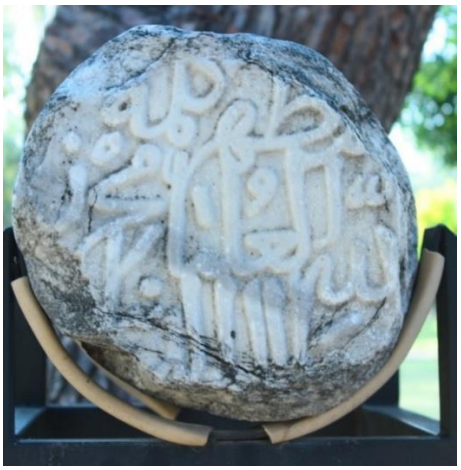

Necmi Atik Özel Arşivi

مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا[59]

Türkçe okunuşu: Muzhiru kelimetillâhi'l-'ulyâ muharrizu memâliki'd-dünyâ

Türkçe çevirisi: *"Allah'ın yüce kelimesi (olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhâfızı"*

Erten kitabenin sondan bir önceki kelimesini okuyamamış, son kelimeyi ise الدينار (ed-dînâru) şekliyle okumuştur. Tevhid'in okuması ise tashih edilemeyecek derecede bozuktur. Redford-Leiser, ممالك الدنيا (memâliku'd-dunyâ) terkibini الملة و الدنيا (el-milletü ve'd-dunyâ) şekliyle okuyup tercüme etmişlerdir.

15. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on beşinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية[60]

Türkçe okunuşu: el-mu'tasımü bi-'ısmetillâhi'l-kâfiyeti el-muntazimu bi-kudretillâhi'l-bâkıyeti

Türkçe çevirisi: *"Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan"*

Redford-Leiser'in, diğer çalışmaların aksine المنتظم (el-muntazimu) kelimesini المعتضد (el-mu'tedıdü) şekliyle okumuşlardır.

16. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on altıncı kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين[61]

---

59 SFE مظهر كلمة الله العليا محرز ..... الدينار
AT وظهر كلمة الله عاليه ر مح ز مان الوله غياث
SR-GL مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
LY-KT مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا

60 SFE المعتصم بعصمة الله كافية المنتظم بقدرة الله الباقية
AT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية
SR-GL المعتصم بعصمة الله الكافية المعتضد بقدرة الله الباقية
LY-KT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

61 SFE المؤيد من السماء المنتصر (الامة) ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
AT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
SR-GL المؤيد من السماء المنتصر للامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين

Türkçe okunuşu: el-müeyyidü mine's-semâi el-muntasiru'l-ümmeti zıllullâhi fi'l-hâfikayni sultânü'l-bahrayni

Türkçe çevirisi: "*Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zılli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı*"

المنتصر(el-muntasiru) kelimesi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında okunduğu "el-muntasar" (yardım gören, desteklenen) şekliyle değil, "el-muntasir" (intikam alan) diye okunmalıdır. Zira "el-muntasar" diye okumanın tercümesi yapılamamaktadır.

17. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. Mermer üzerine hakedilmiş in-situ hâlindeki kitabeler ulaşılamayacak yüksek konumda olduklarından ölçüleri alınamamıştır. Kitabeler, tahminen 30 ila 40 cm civarındadırlar. 17, 18 ve 19. kitabeler yedinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır.

Antalya Müzesi Arşivi'nde kitabe ile alâkalı; "*Selçuk Mahallesi, Uzunçarşı Sokak'ta Ömer Hoca'nın evinin içindeki burcun doğu yüzünde, duvara yerleştirilmiş birer sütunun uçlarına, dâire şeklinde ve birbirinin devamı olan 3 kısa kitabe (17-18-19. kitabeler) yazılmıştır, kuzeydeki kitabe 0,38 m kutrunda mermer bir sütunun ucundaki kitabe: Kitabenin baş tarafının, burcun doğusundaki yıkılan surda bulunduğu ve kaybolduğu anlaşılıyor*" açıklamaları yer almaktadır.[62] Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين[63]

Türkçe okunuşu: Ebu'l-fethi Keykavus ibnü Keyhusrev ibni Kılıc Arslan bürhânü emîri'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Müminlerin Emiri'nin hücceti Kılıçaslan'ın oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus*"

LY-KT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين

62 Kemal Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

63 SFE ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
AT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
KT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
SR-GL ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
LY-KT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

18. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. Antalya Müzesi Arşivi'nde bu kitabe ile alâkalı; *"0.30 m. Kutrunda bir mermer sütunun ucunda, Arapça, girift nesih, 3 satırlık kitabe (ortadadır)"* açıklamaları yer almaktadır.[64] Kitabe şöyledir:

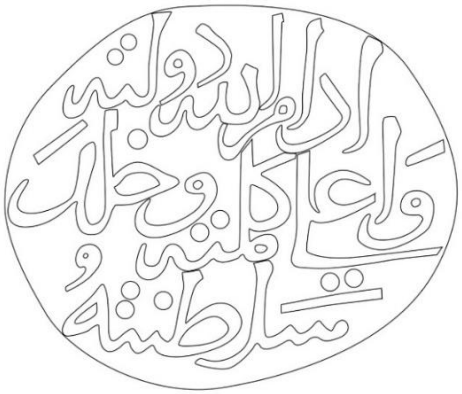

Necmi Atik Özel Arşivi

ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته[65]

Türkçe okunuşu: Edâmellâhu devletehu ve a'lâ kelimetehu ve hallede saltanetehu

Türkçe çevirisi: *"Allah devletini dâim, kelimesini (dâvâsını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin"*

19. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. Antalya Müzesi arşivinde bu kitabe ile alakalı;*"Güneydeki kitabe; Yüzü, 0,30x0,33 m.lik beyaz mermer sütunu ucunda Arapça, girift sülüstür"* açıklamalar yer almaktadır.[66] Kitabe şöyledir:

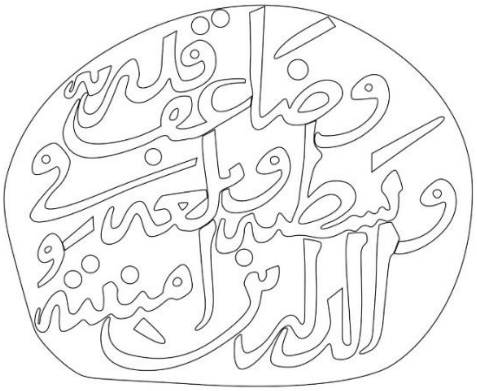

Necmi Atik Özel Arşivi

64 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

65 SFE ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
AT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
KT ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
SR-GL ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
LY-KT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته

66 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فی الدارین أمنیته[67]

Türkçe okunuşu: Ve dâ'afe kudretehu ve bestatehu ve belegahu fi'd-dâreyni ümniyyetehu

Türkçe çevirisi: *"Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun"*

Erten ve Tevhid, قدرته (kudretehu) kelimesini قدره (kadrehu) şeklinde, بسطته (bestatehu) kelimesini ise Erten, Tevhid ve Redford-Leiser بطشه(batşehu: darbe, vuruş) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, dua yerine düz cümle tercümesine başlamışlardır.

20. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. Üzeri yabani bitkilerle kaplı olan kitabeyi, ulaşım zorluklarından dolayı tam temizleme imkânımız olmamıştır. 20, 21, 22 ve 23 sıra nolu kitabeler yedinci burcun doğu tarafındadır. Kitabe şöyledir:

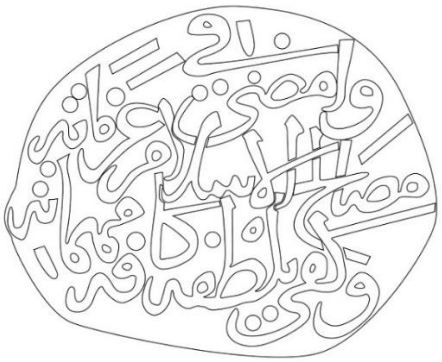

Necmi Atik Özel Arşivi

و أمضي فی مصالح الاسلام عزماته و کفی بلطفه کافة مهماته[68]

Türkçe okunuşu: Ve emdâ fî mesâlihi'l-İslâmi 'azemâtihi ve kefâ bi-lutfihi kâffete mühimmâtihi

Türkçe çevirisi: *"İslam'ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin"*

Erten ve Tevhid, فی (fî) harf-i cerini hiç görmemişler, cümle içindeki kelimeleri parçalayıp birbirine eklemişler, عزماته ('azemâtehu) kelimesini عن مائه ('an mâihi), مصالح الاسلام(mesâlihi'l-İslâmi) terkibini مصالح سل الاسلام(mesâlihi sel el-İslâmi) şekliyle anlamsız bir biçimde okumuşlardır. Redford-Leiser, عزماته ('azemâtehu) çoğul kelimeyi عزمته ('azmetehu) diye tekil okumuşlar ve kitabeye yanlış anlam vermişlerdir. Yılmaz-Tuzcu ise فی (fî) harf-i cerini cümle sıralamasında tehir ederek عزماته ('azemâtehu) kelimesini takdim etmişler, dua cümlesini hikayeleştirerek *"Lütfu ile İslamın bütün önemli işlerine yetişti"* gibi cümleye bir beşer için imkânsız olan anlamı yüklemişlerdir.

---

67 SFE و ضاعف قدره و (بطشه) ..... فبلغه فی الدارین أمنیته
AT و ضاعف قدره و بطشه فبلغه فی الدارین أمنیته
KT و ضاعف قدرته و بسطه و بلغه فی الدارین أمنیته.
SR-GL و ضاعف قدرته و بطشه و بلغه فی الدارین أمنیته
LY-KT و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فی الدارین أمنیته

68 SFE و أمضي عن مائه مصالح (سل) لاسلام و کفا بلطفه کافة مهماته
AT و أمضي عن مائه مصالح سل الاسلام و کفی بلطفه کافة مهماته
SR-GL و أمضي فی مصالح الاسلام عزمته و کفی بلطفه کافة مهماته
LY-KT و أمضي عزماته فی مصالح الاسلام و کفی بلطفه کافة مهماته

21. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. Bu kitabe Fetihnâme Kitabeleri'nde, Sultan İzzeddin Keykavus'a yapılan duanın (18-21) son kısmıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة[69]

Türkçe okunuşu: Fe-serrebe'l-'asâkire'l-mansûrete bi-'adedin gayri mahsûretin

Türkçe çevirisi: *"Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi"*

22. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين[70]

---

69 SFE فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور
AT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور
SR-GL فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة
LY-KT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

70 SFE "Okunamadı" kaydı var
AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.
SR-GL و جرد عزيمته مجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزا المشركين و قتال الكافرين
LY-KT و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين

Türkçe okunuşu: Ve cerrede 'azîmetehu li-mücâhedeti e'dâi'd-dîni ve emdâ sarîmetehu fî gazâi'l-müşrikîne ve kıtâli'l-kâfirîne

Türkçe çevirisi: "*Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti*"

Erten'de, "okunamadı" kaydı varken; Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Redford-Leiser, لمجاهدة (li-mücâhedeti) kelimesindeki ل(lam) harfini ve غزاء (gazâi) kelimesindeki ء(hemze) harfini okumamış ve kitabeyi; "*İnanç düşmanlarıyla savaşma kararlığını açık etti. Müşriklere saldırırken ve inançsızları öldürürken yuları gevşettti*" şeklinde garip bir anlam ile tercüme etmişlerdir.

23. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار[71]

Türkçe okunuşu: Ve nezele 'alâ hâzihi'l-huttati'l-meşhûreti fi'l-aktâri'l-mezkûreti fi'd-diyâri

Türkçe çevirisi: "*Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde dillerde dolaşan bu yere indi*"

Erten'de, "okunamadı" kaydı varken, Tevhid'de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Redford-Leiser, المشهورة (el-meşhûreti) kelimesini المستورة(el-mestûreti) şeklinde hatalı okumuşlar ve anlamıda yanlış vermişlerdir.

24. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir ve yedi numaralı burcun güney tarafında, diğer kitabelerin aksine tek olarak yerleştirilmiştir. Kitabe şöyledir:

---

71 SFE "Okunamadı" kaydı var
AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.
SR-GL و نزل على هذه الخطة المستورة فى الاقطار المذكورة فى الديار
LY-KT و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار

Necmi Atik Özel Arşivi

اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة[72].[24]

Türkçe okunuşu: Evvele yevmin min şehri Ramazâne min şuhûri seneti'snetâ 'aşrete ve sittemietin

Türkçe çevirisi: *"612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde (1 Ramazan 612/24 Aralık 1215)"*

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser اثنتي (isnetâ) kelimesine ت(te) harfini eksik olarak اثني (isnâ) şeklinde okumuşlardır.

25. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. 25, 26, 27, 28, 29 ve 30 sıra nolu kitabeler, yedi ilâ sekizinci burç arasındaki surda yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر[73]

---

72 اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة SFE
اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة AT
اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة SR-GL
اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة LY-KT

73 فأحاط من البر و البحر حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتهه على (قارور الله) SFE
فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر سمعته على فار الصر هر) AT

Türkçe okunuşu: Fe-ehâta bihâ mine'l-berri ve'l-bahri ve hâsarahâ temâme'ş-şehri muhâsaraten bâkıyeten semi'athâ 'alâ murûri'd-dehri

Türkçe çevirisi: *"Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı"*

Erten, بها (bihâ) kelimesini okumamış ve kitabenin sonundaki على مرور الدهر ('alâ murûri'd-dehri) yerine على (قارور الله) ('alâ (karûrallâhi) diye anlaşılamayan bir ibâre ile okumuştur. Tevhid, kitabenin sonundaki ibârede على فار الصر هر ('alâ fâre's-sarri her) şeklinde yine anlayamadığımız bir okuma yapmıştır. Yılmaz-Tuzcu, محاصرة (muhâsaraten) kelimesini sehven iki defa okumuşlardır.

26. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق[74]

Türkçe okunuşu: Nasabe 'aleyhâ min cemî-'i havâlîhâ'l-mecânîka vâsikan minellâhi bihusni't-tevfîki

Türkçe çevirisi: *"Allah'ın hüsnü tevfîkine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu"*

Erten ve Tevhid, kitabede yer alan واثقا (vâsikan) kelimesini okuyamamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, واثقا (vâsikan) kelimesini أبغا (ebgâ) şeklinde okumuş ve anlam vermişlerdir. Diğer kitabelerde olduğu üzere (Fetihnâme 29. Kitabe, Kaleiçi Karatay Medresesi Kitabesi vb. gibi) güvenmek anlamındaki واثقا(vâsikan) kelimesi, kitabelerde hiç görülmeyen أبغا (ebgâ) kelimesinin aksine Selçuklu dönemi kitabelerinde sık kullanılan bir kelimedir.

فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر SR-GL
فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها محاصرة تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر LY-KT

74 نصب عليها من جميع حواليها المجانيق و من الله بحسن التوفيق SFE
نصب عليها من جميع حواليها المجانيق و من الله بحسن التوفيق AT
نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق SR-GL
نصب عليها من جميع حواليها المجانيق وابغا من الله بحسن التوفيق LY-KT.

27. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و استغرق فی الجهاد کنه جهده متیقنا من الله تعالی وفا وعده[75]

Türkçe okunuşu: Ve'stagraka fi'l-cihâdi künhü cühdihi müteyakkinen minallâhi Te'âlâ vefâ va'dehu

Türkçe çevirisi: *"Ve Allah'a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihâda verdi ve vadini yerine getirdi"*

Erten ve Tevhid'in okumaları tercüme edilebilecek bir anlam taşımamaktadır. Yılmaz-Tuzcu متیقنا (müteyakkınen) kelimesini متقنا (mütkanen) şeklinde okumuş, Redford-Leiser; *"Candan cihada girdi. Yüce Allah'ın sözünü tutacağına inanarak kendini mücadeleye adadı"* şeklinde kitabeye hatalı tercüme etmişlerdir.

28. Kitabe

İn-situ hâlindeli kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

[75] و استغرق فی الجمان کیه جهازه ههنا من الله تعالی فا وعده SFE
و استغرق فی الجماد کیه جهازه ههنا من الله تعالی فا وعده AT
و استغرق فی الجهاد کنه جهده متیقنا من الله تعالی وفا وعده SR-GL
و استغرق فی الجهاد کنه جهده متقنا من الله تعالی وفا وعده LY-KT

و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا[76]

Türkçe okunuşu: Ve'ste'âne billâhi fî müdâvemeti'l-mücâhedeti leylen ve nehâran lâ yezûku nevmen ve lâ karâran

Türkçe çevirisi: *"Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah'tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı"*

Erten, بالله (billâhi) kelimesindeki ب(be) harf-i cerini okumamış, Erten ve Tevhid, نوما (nevmen) kelimesini نوكا (nevken) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser'in tercümeleri hatalıdır.

29. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته[77]

Türkçe okunuşu: Mücâhiden fî sebîlillâhi ibtigâen li-merdâtihi ve sikaten min rahmetihi bi-nefsihi bi-tekfîri seyyiâtihi ve tevfîkihî fî cemî-'i 'azemâtihi

Türkçe çevirisi: *"O'nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek"*

Erten ve Tevhid, kitabenin sadece مجاهدة في سبيل الله (mücâhideten fî sebîlilllâhi) şeklinde baş kısmını okumuş ve bu okumada مجاهدا (mücâhiden) müzekker kelimesini müennes olarak okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته (ibtigâen li-merdâtihi ve sikaten min rahmetihi bi-nefsihi bi-tekfîri seyyiâtihi) cümlesinde takdim tehirler yaparak cümleyi ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيآته(ibtigâen li-merdâtihi ve rahmetihi ve sikaten bi-nefsihi min tekfiri seyyiâtihi) şeklinde okumuşlar, بتكفير (bi-tekfîri) kelimesindeki ب (bi) harf-i cerini atlamışlar ve: *"Allah'ın rızâsını ve rahmetini arzu etiği için, günahlarını örteceğinden ve bütün işlerinde kendisine yardım edeceğine güvendiği için Allah yolunda mücâhid"* diye kitabeyi yanlış tercüme etmişlerdir.

---

[76] SFE و استعان الله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا
AT و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا
SR-GL و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا
LY-KT و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

[77] SFE .....مجاهدة في سبيل الله
AT .....مجاهدة في سبيل الله
SR-GL مجاهدا في سبيل الله ابتغاء بنفسه لمرضاته و ثقة من رحمته بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته
LY-KT مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته

30. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الدين[78]

Türkçe okunuşu: İlâ en etâhallâhu Te'âlâ bi-cemîli fadlihi ve cezîli tavlihi incâze'l-maksûdi ve'ncâha'l-mev'ûdi fî nusreti'l-müslimîne ve i'lâi me'âlimi'd-dîni

Türkçe çevirisi: *"Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va'dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)"*

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında kitabe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; *"Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır"*[79] ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.[80]

31. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. 31, 32 ve 33 sıra nolu kitabeler sekizinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

[78] SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
SR-GL الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الين
LY-KT الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الين

[79] Yılmaz-Tuzcu, s. 95.

[80] Redford-Leiser, s. 31.

Necmi Atik Özel Arşivi

و فتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر[81]

Türkçe okunuşu: Ve feteha li-huzmeti hâzâ's-sagri yevme'l-cumu'ati ke-silehı'ş-şehri bi'z-zahfi ve'l-kahri fe-lillâhi dürrü silehin esbaha gurrete'd-dehri

Türkçe çevirisi: *"O geçidi delmek için ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübârek oldu"*

Redford-Leiser'in çalışmalarında, kitabede iki defa tekrar edilen سلخ (silehı) kelimesi bir defa geçmektedir. Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmasında, كسلخ (ke-silehı) kelimesi سلخ (silehı) şeklinde, لخزمة (li-huzmeti) kelimesi لخزينة(li-hazîneti) şekliyle okunmuştur.

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 31. kitabe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; *"Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır"*[82] ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.[83]

32. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

81 SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
SR-GL و فتح لحزمة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ (ا)لشهر بالزحف و القهر فلله دره أصبح غرة الدهر
LY-KT و فتح لحزينة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر

82 Yılmaz-Tuzcu, s. 95.

83 Redford-Leiser, s. 31.

و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية[84]

Türkçe okunuşu: Ve zaharet fîhi kelimetullâhi'l-'âliyeti ce'alehâ ni'meten 'ale'l-muvahhıdîne bâkıyeten ve harase hâzihi'l-huttate bi-kuvvetihi'l-vâkıyeti

Türkçe çevirisi: *"O ayda Allah'ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin"*

Erten ve Tevhid, ظهرت (zaharet) kelimesini ظهر (zahare) diye, حرس (harase) kelimesini حربين (harbeyni) diye ve الواقية (el-vâkiyete) kelimesini de الوافية(el-vâfiyete) diye okumuşlardır. Bu okumanın tercümesi ise yapılamamaktadır.

33. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

واتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة[85]

Türkçe okunuşu: Ve ittebe'a hâza'l-fethu futûhan kesîraten ve mevâhibe hatîreten

Türkçe çevirisi: *"Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın"*

Erten ve Tevhid, اتبع (ittebe'a) kelimesini البيع (el-bey'u) şeklinde ve kitabenin baş kısmından yarısını okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, و مواهب خطيرة (ve mevâhibe hatîreten) diye açıkça okunan kitabenin son kısmını (؟) و هوأصعب خطة (ve hüve es'abu hatteten) şeklinde okuyarak; *"Bu fethi birçok fetihler izledi bu yer en zor yerdir"* şeklinde hatalı tercüme etmişlerdir.

34 ve 35. Kitabe

Anlam bütünlüğü açısından 34 ve 35. kitabeler birlikte tercüme edilmiştir. Kitabeler, in-situ hâlindedir. 34, 35, 36 ve 37 sıra nolu kitabeler, imza kitabesi ile birlikte sekizinci burcun güney tarafındadır. Kitabeler şöyledir:

---

84 SFE و ظهر فيه كلمة الله العالية جعلها الله تعالى .... الموحدين باقية و (حربيس) (الخطة) بقوته وافيه
AT و ظهر فيه كلمة الله لعالية جعلها تعالى الموحدين باقية و حربين الخطة بقوته الوافية
SR-GL و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية
LY-KT ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

85 SFE .....والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
AT .....والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
SR-GL اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة
LY-KT اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و هوأصعب خطة (؟)

Necmi Atik Özel Arşivi

34.و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة[86]

35.عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة[87]

Türkçe okunuşu: 34.Ve lâ ahlâ hâzihi'd-devlete'l-kâhirete ve'l-eyyâme'z-zâhirete

35.'Ani'l-kerâmeti'l-mütezâhireti ve's-se'âdeti'l-mütevâtireti

Türkçe çevirisi: *"(34-35) Ve bu kâhir devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan ve peş-peşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)"*

Erten ve Tevhid, لا اخلي(lâ ahlâ) kelimesini احي (ehyâ) diye, هذه الدولة(hâzihi'd-devletü) kelimelerini الملة (el-milletü) diye ve و الايام(ve'l-eyyâmu) kelimesini و الانام(ve'l-enâmu) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, الدولة (ed-devletü) kelimesini الدار (ed-dâru) diye okumuşlardır.

Erten, المتظاهرة (el-mutezâhiretü) kelimesini المستظرة (el-müstahziratü), Erten ve Tevhid السعادة (es-se'âdetü) kelimesini السعد(es-sa'dü) şeklinde okumuşlardır.

---

86 SFE و احي الملة القاهرة (و الانام) الزاهرة.
AT و احي الملة القاهرة و الانام الزاهرة
SR-GL و لا اخلي هذه الدار القاهرة و الايام الزاهرة
LY-KT و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة

87 SFE عن الكرامة المستظرة و السعد المتواترة
AT عن الكرامة المستظهرة و السعد المتواترة
SR-GL عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة
LY-KT عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

35. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية[88]

Türkçe okunuşu: Fe-emera bi-ibtidâi binâi hâzihi'l-kal'ati'l-mahrûseti'l-gâlibiyyeti lâ zâlet mahrûseten mahmiyyeten

Türkçe çevirisi: *"Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (Sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun"*

Erten ve Tevhid, الغالبية (el-gâlibiyyeti) kelimesini العالية (el-'âliyeti) şeklinde okumuşlardır.

36. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة[89]

---

88 SFE فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة العالية لا زالت محروسة محمية
AT فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة العالية لا زالت محروسة محمية
SR-GL فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
LY-KT فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية

89 SFE جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحضية المشيدة
AT جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحصينة المشيدة
SR-GL غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة

Türkçe okunuşu: Gurrete Zilka'deti ve bezele cühdehu fî hâzihi'l-'imâreti'l-muhassiyeti'l-müşeyyideti

Türkçe çevirisi: "*Zilkâde'nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) imarında sarfetti*"

Erten ve Tevhid, غرة ذي القعدة(gurretü Zilka'deti) kelimelerini جزء من الكل فى هذه العمارة(cüz'ün mine'l-külli fî hâzihi'l-'imâreti) şeklinde okunmuştur. Yılmaz-Tuzcu, المحصية (el-muhassiyeti) kelimesini المحمية (el-mahmiyeti) şeklinde okumuşlardır.

37. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. 38, 39 ve 40 sıra nolu kitabeler 8. burcun kuzey tarafındadır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل غيرة[90]

Türkçe okunuşu: Ve temmeti'l-kal'atü'l-mübâreketü gurrete'l-Muharremi senete selâse 'aşrete vallâhu müyessirun külle emrin ve müsehhilün külle gayretin

Türkçe çevirisi: "*On üçüncü (613) senede Muharremin ilk günü mübârek kale tamam oldu Allah her işi müyesser kılan, her gayreti kolay edendir*"

غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحمية المشيدة LY-KT

90 و تمت القلعة المباركة عن المحقرات عسرة و اليه و كل امرو عسرة كل غيره SFE

و تمت القلعة المباركة عن (المحقرات) عسرة و اليه و كل امرو (عسرة) كل غيره AT

و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة SR-GL

و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة LY-KT

38. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

39.جمع الله له من القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين[91]

Türkçe okunuşu: Ceme'allâhu mine'l-kuvveti ve'l-cihâdi beyne tâ'ateyni ve rezekahu fî yevmin vâhidin mine'l-fethi ve'l-fıtri 'ideyni

Türkçe çevirisi: *"İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvveti toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya'nın fethinden) ve fıtırdan (Ramazan Bayramı'ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı"*

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında "okunamadı" kaydı bulunmaktadır. Redford-Leiser, من القوة (mine'l-kuvveti) kelimelerini من المؤمنين(mine'l-mü'minîne) şeklinde, الفطر (el-fıtri) kelimesini النصر(en-nasri) şeklinde okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, من القوة(mine'l-kuvveti) kelimeleri امر الصوا....(emre's-savâ…) şeklinde okumuşlardır. Bu okumaların tercümeleri de hatalı olmuştur.

39. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

وتمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين[92]

---

91 SFE "Okunamadı" kaydı var.
AT "Okunamadı" kaydı var.
SR-GL جمع الله له من المؤمنين والجهاد بين طاعيين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و النصر عيدين
LY-KT جمع الله له امر الصوا.... و الجهاد ين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

Türkçe okunuşu: Ve temmet 'imâretü hâteyni'l-kal'ateyni'l-mahrûseteyni bi-tevfîkillâhi Te'âlâ fî şehreyni

Türkçe çevirisi: *"Ve iki ay içinde Allah'ın tevfikiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin imarı tamamlandı"*

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 39. kitabe hakkıında "okunamadı" kaydı bulunmaktadır. Yılmaz-Tuzcu ve Redford-Leiser okumalarında, cümlenin başında yer alan atıf vâvı (و) okunmamıştır. Yılmaz-Tuzcu'nun; *"Görülmüş ancak okunamadığı belirtilmiş olan kitabe burada ilk kez tarafımızdan okunmaktadır"*[93] kaydını düştükleri kitabe, Redford-Leiser tarafından daha önce okunmuştur.[94]

40. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlindedir. 41 ve 42 sıra nolu kitabeler sekizinci burç ile Kırkmerdiven arasındaki sur duvarlarının üzerindedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات[95]

Türkçe okunuşu: Ve bi-ttifâki lem yüsma' ictimâ'u emsâli hâzihi'l-hasenâti ve bi-hâzihi'l-hayrâti

Türkçe çevirisi: *"İttifakladır ki, bu hesenât emsalinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir"*

---

92 SFE "Okunamadı" kaydı var.
AT "Okunamadı" kaydı var.
SR-GL تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين
LY-KT تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين

93 Yılmaz-Tuzcu, s. 113.

94 Redford-Leiser, s. 34.

95 SFE و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات
AT و باتفاق لمن سمع اجتماع أمثال هذه الحسنات بهذه الخيرات
SR-GL لم يسمع باتفاق اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات
LY-KT و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات

41. Kitabe

İn-situ hâlindeki kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

42.و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين[96]

Türkçe okunuşu: Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-'âlemîne ve 'aleyhi netevekkelü ve bihi neste'înu

Türkçe çevirisi: *"Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun ancak O'na güvenir ve ancak O'ndan yardım talep ederiz"*

Fetihnâme Kitabeleri'nin İmza Kitabesi

Fetihnâme Kitabeleri'nin son kitabesi olan İmza Kitabesi konu hakkında çalışma yapan araştırmacıların çoğunluğu tarafından, bulunduğu burcun üst sırasında diğer kitabelerle aynı hizada yer alan 35 sıra nolu kitabeden sonra Fetihnâme Kitabeleri'ne yerleştirilmiştir. İmza Kitabesi, burçta veya surda yer olmadığı için diğer kitabelerin altındaki hizaya tek başına konulmamıştır. İmza Kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri'nin metin sıralamasındaki bir kitabe olsaydı normal sıralaması ile üst sırada, diğer kitabelerin hizasında yerini alması gerekirdi. İn-situ olduğu konumu ise, bütün Fetihnâme Kitabeleri'nin alt hizasında, tek başına olmasıdır. İmza Kitabesi, adından da anlaşılacağı üzere Fetih ve Fetihnâme'nin sahibi tarafından atılan imzadır ve imza her zaman yazılan metnin sonunda yerini alır.

---

96 و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين SFE
و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين AT
و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين SR-GL
و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين LY-KT

Necmi Atik Özel Arşivi

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين[97]

Türkçe okunuşu: es-Sultânü'l-Gâlibu bi-emrillâhi el-Müeyyedü bi-nasrillâhi el-Mevla'l-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-A'zamu Mâliku rikâbu'l-ümemi Seyyidu selâtîni'l-Arabi ve'l-'Acemi Meliku mulûku'l-'âlemi 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-müslimîne Yemînü'd-devleti'l-kâhirati Mu'izzu'l-milleti'l-bâhireti Mügîsü'l-ümmeti'z-zâhireti Sultânu'l-bahrayni Ebu'l-fethi Keykavusü bnü es-Sultâni'ş-Şehîdi Keyhusrevi bni es-Sultâni's-Sa'îdi Kılıç Arslan Bürhânü emîri'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: *"Allah'ın emriyle gâlip, Allah'ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), Yüce Efendi, şahların en büyük Şâhı, milletlerin idâresi elinde olan, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü'minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykavus."*

Erten ve Tevhid, ملك ملوك العالم (meliku mulûki'l-âlemi) kelimelerini, ملك المولى العالم (meliku'l-mevlâ'l-'âlemi) şeklinde, يمين الدولة (yemînü'd-devleti) kelimelerini, ركن الدولة (rüknü'd-devleti) şeklinde okumuşlardır.

---

97 SFE

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و السلطان الشهيد كيخسرو بن سلطان السعيد قلج ارسلان المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس ابن برهان امير المؤمنين

AT

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى
السلطان الشهيد كيخسرو العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

SR-GL

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

LY-KT

لسلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Fetihnâme'nin Metini

1. (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العلي العظيم

2. و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم

3. و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

4.هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا

5.(نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

6.و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا

7.و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

8.و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين

9.كان قد إفتتحها السلطان الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

10.و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

11.عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية

12.جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

13.مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

14.مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا

15.المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

16.المؤيد من السماء المنتصرالامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين

17.ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

18.ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته

19.و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فى الدارين أمنيته

20.و أمضي فى مصالح الاسلام عزماته و كفى بلطفه كافة

21.فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

22.و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين

23.و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار

24.اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة

25.فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر

26.نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق

27.و استغرق فى الجهاد كنه جهده متيقنا من الله تعالى وفا وعده

28.و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

29.مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته

30.الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الدين

31.و فتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر

32.و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

33.اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة

34.و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة

35.عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

36.فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية

37.غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة

38.و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة

39.جمع الله له امن القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

40.تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين

41.و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات

42.و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

43. السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Fetihnâme'nin Türkçeye Tercümesi

1. Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur
2. Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şahitlikle) şehâdet ederiz
3. Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin
4. Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır
5. Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi
6. Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti
7. Bu muhâfazalı liman şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi
8. Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı
9. Bu beldeyi, Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Gıyaseddin Keyhusrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)
10. Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlinden sonra
11. Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü
12. Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılanı (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru
13. Milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)
14. Allah'ın yüce kelimesi (olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhâfızı
15. Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan
16. Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zılli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı
17. Müminlerin Emiri'nin hücceti Kılıçaslan'ın oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus
18. Allah devletini dâim, kelimesini (davasını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin
19. Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun
20. İslam'ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin
21. Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi.
22. Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti

23. Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde zikredilen bu yere indi
24. 612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde"[98]
25. Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı
26. Allah'ın hüsnü tevfîkine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu
27. Allah'a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihada verdi ve vadini yerine getirdi
28. Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah'tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı
29. O'nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek
30. Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va'dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)
31. Bu körfezin incisini ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübârek oldu ayda Allah'ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin
32. Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın
33. Ve bu kâhir devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan
34. ve peşpeşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)
35. Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun
36. Zilkâde'nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) imarında sarfetti
37. On üçüncü (613) senede Muharrem'in ilk günü mübârek kale tamam oldu. Allah her işi müyesser kılan, her zoru kolay edendir
38. İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvvet emniyetini toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya'nın fethinden) ve fıtırdan (Ramazan Bayramı'ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı
39. İki ay içinde Allah'ın tevfikiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin imarı tamamlandı
40. İttifakladır ki, bu hesenât emsâlinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir
41. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun ancak O'na güvenir ve ancak O'ndan yardım talep ederiz
42. Allah'ın emriyle gâlip, Allah'ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), yüce efendi, şahların en büyük şahı, milletlerin idaresi elinde olan, Arap ve acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü'minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykavus

c. I. Alaaddin Keykubad Dönemi (1220-1237):
Sur ve Burç Kitabeleri

Erten tarafından İmaret Kapısı'ndan (Mescit Sokak'tan başlayıp Hıdırlık Sokak köşesine kadar devam eden) denize doğru, Tevhid tarafından da denizden İmaret Kapısı'na doğru okuma çalışmaları yapılan[99] Alaaddin Keykubad Surları dizesinden 19 burçta yer alan kitabelere, İmaret Kapısı'ndaki burçtan başlanılmış ve burçlar, burcu yaptıranın ismi ile zikredilerek sıra numarası verilmiştir. Bu tesbitlerimizin kaynağı Erten ve Tevhid'in okuma çalışmaları ile tarafımızdan bulunup tespit edilen kitabelerdir. Büyük bir kısmı Alaaddin Keykubad'ın emirleri/komutanları tarafından yaptırılan sur ve burçlar, aynı zamanda başlanılıp inşa edildiğinden, sur dizesinde yer alan kitabelerin istisnasız hepsi 622/1225 tarihini taşımaktadır. Bu sebeple, Antalya Müzesi'nde olan 622/1225 tarihini taşıyan ve Müze Envanter Defteri'nde "*Antalya Kalesi'nden*", "*Antalya Orta*

98 1 Ramazan 612/24 Aralık 1215
99 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55-57; Tevhid, s. 171-174.

Kale'den", "*Kal'a Burcundan*" açıklamaları yazılı Alaaddin Keykubad Dönemi kitabeleri, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınarak söz konusu sur beden duvarı ve burçlara yerleştirilmiştir.

Erten ve Tevhid tarafından tesbit edilen Alaaddin Keykubad Surları kitabelerinden, 2, 6, 7, 10, 11, 13. nolu burç kitabeler kayıp; 3, 4, 9, 15, 16, 17. nolu kitabeler Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde, 1, 5, 12, 19. nolu kitabeler ise in-situ hâlindedir. Yivli Minare'nin dökülen çinili kısmına yerleştirilmiş ve Erten'in, "*Yivlim Minâresi üzerinde olup bilâhere konulmuş olan kitabe*" diye açıklama yaptığı kitabe, Alaaddin surları burç kitabeleriyle aynı özelliği taşıdığı için 14. burç kitabesi olarak tarafımızdan kaydedilmiştir.

Bazı araştırma ve çalışmalarda, İmaret Kapısı'ndan ilk iki burç, Balıkpazarı'ndan itibaren deniz yönüne doğru yedi burç, yani toplamda dokuz burç Alaaddin Keykubad döneminde, diğer on iki burç ve surların Roma ve Bizans devrinde inşa edildiği şeklinde hatalı gösterilen burç ve surların tamamı Alaaddin Keykubad dönemine ait Selçuklu burç ve surlarıdır. Alaaddin Keykubad on dokuz burçtan oluşan ve İmaret Kapısı'ndan denize kadar Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surları Moğol zulmünden hicret eden Türkmenler için, Kaleiçi'nde iskân alanı oluşturmak amacıyla yaptırmıştır.

1. Kara Sungur[100] Burcu Kitabesi

Kitabe, İmaret Kapısı tarafından Alaaddin Keykubad Surları'ndan birinci burçta in-situ hâlindedir. Kitabe şöyledir:

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; "*Kale duvarı ve burçlar, Tuzcular Mah. Paşa Cami sokağı kuzeyinde Nazır Hamamı doğusunda ve İsmail Karakaş'ın evinin güney ve kuzeyinde, h. 622 (m.1225), Alaeddin Keykubad'ın ümerâsından Karasungur, kuzeydeki burcun doğu yüzünde etrafı kornişli 0.85 genişlik ve 1.75 bir mermer levhada Arapça Selçuk sülüsü, 5 satır*" açıklamaları yer almaktadır.[101]

Yaptığımız ölçümlerde 174x86 cm ebatlarında olduğunu gördüğümüz kitabe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kelime-i tevhidin hilal şeklinde taç olarak işlendiği kitabede, Selçuklu'nun fetih hareketinin hedefinin ve gâyesinin i'lâ-yı kelimetullâh (Allah'ın adının yüceltilmesi) olduğu vurgulanmıştır. Bu ifadeyi tasdik anlamında, kelime-i tevhidden sonra "el-minnetü lillâh" yani "minnetimiz sadece Allah'adır" yazısı kitabenin en üst kısmında yer almaktadır.

---

[100] I. Alaaddin Keykubad ile III. Gıyaseddin Keyhusrev zamanlarında devlet işlerinde görev almıştır. İnşa ettirdiği eserlerin kitabelerinde anlaşılacağı üzere, I. Alaaddin Keykubad zamanında Denizli'de (Ladik) vali olarak görev yapmaya başlamıştır. II. İzzeddin Keykavus zamanına kadar, yaklaşık 20 yıl, bu vazifede kalmıştır. III. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında (1266-1282), Baybars'ın askerleri tarafından esir edilmiş, esaretinden sonra Mısır'ın ve İlhanlıların hizmetine geçmiştir. Denizli'de Selçuk devrine ait ilk eserler onun tarafından yaptırılmıştır. Denizli'de, Kara Sungur'a ait üç kitabe vardır. Ak Han'ın dış kapısı üzerinde 650 ve Ulu Camii'den İzmir Müzesi'ne nakledilen kitabelerde adı geçen Kara Sungur'dur. Kitabesinde "Kara Sungur b. Abdillah" yazılıdır. Kara Sungur'un mahlası Seyfeddin'dir. Kendisi Selçuk ümerâsından olup meşhur Celaleddin Karatay'ın en küçük kardeşidir. Bunlar aslen Rum kölelerdendir. Celaleddin Karatay 652/1253'te, Kara Sungur tahminen 665/1266 yılında ölmüşlerdir. Bu iki zât hakkında Hamdizâde Abdulkadir şu malumatı vermektedir: "*Bunların esasen nereli olduğu bilinemiyor. Yalnız Antalya'da hâlâ Karatay nâmına izâfeten bir mahallenin bulunması ve 749/1348 tarihinde Konya'da kendisinin yaptırmış olduğu medreseye ait vakfiyesinde Antalya'da kendi binâsı olan bir Dâru's-sulehâ'dan bahsetmiş olması gösteriyor ki bunların Antalya ile herhalde bir münasebeti vardır. Antalya ya kendilerinin vatanı aslileridir yahut vilâyet vesâir memuriyet münasebetiyle Antalya'yı ikinci vatan ittihaz etmiştir. Bunun iki birâderi daha vardır. En büyüğü Kemâleddin olup hem vüzeradan hem de meşhur etıbbadan idi. Bunun da Konya'da medresesi vardır. İkinci ve küçük birâderleri Seyfettin Sipehsâlar nâmındaki zâttır. Bu da ricâl-i mühimme-i Selçukiye'dendir. Asıl ismi Kara Sungur bin Abdillah idi.*" Erten, *Antalya Vilâyeti,* s. 62-63; Osman Turan, **"**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**",** *Belleten***,** XII, s. 48-49.

[101] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.40 (n), Antalya Müzesi Arşivi.

Kitabenin dış çerçevesinde ise, Antalya Selçuklu kitabelerinin hiçbirinde olmayan, gövdeleri birleşik, sağ ve sol taraflarda yer alan çift başlı ejderha başarılı bir şekilde işlenmiş, Selçuklu Devleti'nin gücü ve kudreti simgelenmiştir. Kitabe şöyledir:

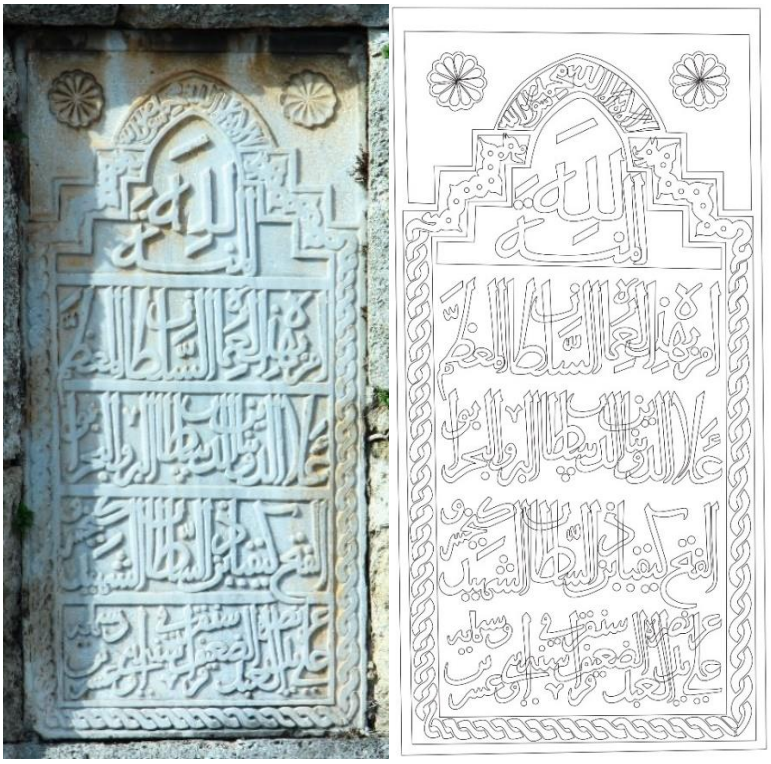

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله

المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم

علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو

الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة[102]

---

[102] SFE
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
AT
لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun rasûlullâh

El-minnetü lillâhi

Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu

'ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri Ebu

el-fethi Keykubâd bin es-sultânu'ş-şehîdu Keyhusrev

'azze nasrahû 'alâ yedi'l-'abdi'd-daîfi Kara Sungur fî seneti isney ve 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Allah'tan başka tanrı yoktur Muhammed Allah'ın Rasûlüdür*

Minnet yalnız Allah'adır

Bu imâreti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Deniz ve Karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –Allah onu yardımıyla aziz kılsın- zayıf kul Kara Sungur eliyle yaptırmasını 622/1225 senesinde emretti."

Yılmaz-Tuzcu tarafından iddia edildiği gibi Tevhid'in, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını okumadığı bilgisi yanlıştır. Zirâ Tevhid, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını 76 nolu dipnotta görüleceği üzere kitabenin ilk satırındaki tevhid kısmının ortasına yerleştirerek okumuştur. Erten ve Tevhid, kitabedeki قرا سنقر(Kara Sungur) kelimelerinin "Kara" kısmını atlayıp سنقر (Sungur) şeklinde okumuşlardır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu, kitabedeki الاه (ilâhe) şeklinde he harfinden ayrı yazılan kelimeyi birleşik olarak اله (ilâhe) şeklinde okumuşlardır.

2. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten'in, İmaret Kapısı'ndan denize doğru başladığı sur kitabelerini okuma çalışmasında 49 numara ile okuduğu Kara Sungur burcu kitabesinden sonra; *"Silik olduğundan okunamadı"*[103] şeklindeki kaydı ikinci burç içindir. Tevhid, 2. burç kitabesi hakkında;*"Hatip Süleyman Mahallesi'nde Besîm Efendi'nin hânesinde iki burç vardır. Birinci burçta karîb olanda mevcut kitabe sıva badana tahribatından okunamayacak bir hâle gelmiştir"* ifadesi yer almaktadır.[104] Her iki araştırmacının ifadelerinden anlaşıldığı üzere, ikinci burç kitabesi 1924 yılında in-situ olarak yerindedir, fakat okunamamıştır. Antalya Kaleiçi surlarının 1930'lu yıllarda yapılan yıkımı esnasında söz konusu kitabe kaybolmuştur.

Yılmaz-Tuzcu'nun sözkonusu kayıp kitabe yerine Mevlevî Hamamı doğusundaki kitabeyi tanımlamaları hatalıdır. Zira ikinci burç kitabesini in-situ hâlinde gören Erten, Mevlevî Hamamı Kitabesi'ni de 65. kitabe olarak in-situ hâlinde, *"Mevlevî Tekkesi'nde ve alçak bir duvarda"* açıklaması ile okumuş ve çalışmasına kaydetmiş olduğundan sözkonusu kitabelerin farklı olduğu âşikârdır.[105]

عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

103 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 55.
104 Tevhid, s. 173.
105 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58

3. Tuğrul Bey[106] Burcu Kitabesi

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okuyup kaydettiği kitabe, 3. burç kitabesidir.[107]

76x125 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Kitabe, Adi taş, Antalya orta kaleden, Müzeye geldiği tarih 25/6/1938*" açıklamalarıyla, 19 sıra no ve 378 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم

علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستماية[108]

Türkçe okunuşu: Fî devleti's-Sultâni'l-Mu'azzami Şâhinşahu'l-A'zamu

'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasrahu ittefeka hâza'l-'imâreti 'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Büyük sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu Fetih Babası Keykubâd devletinde –zaferi kutlu olsun- bu yapı zayıf kul Tuğrul eliyle 622 (1225) senesinde tamamlandı.*"

Erten, طغرلية (Tuğrulyetü) kelimesini, ilk çalışmasında طغراليه [109] (Tuğrulye) ikinci okumasında طغرل (Tuğrul) şeklinde okumuştur.[110]

---

106 Asıl adı Şemseddin Mahmud Tuğrul'dur. I. Alaaddin Keykubat'ın maiyyetinde idi. Alaaddin'in 634/1237'de ölmesi üzerine Kaan yanına gitmişti. Bu sırada Sivas'ın şark tarafı Rükneddin Kılıçaslan'a, garp tarafı İzzeddin Keykavus'a verilmişti. Tuğrul Bey, Rükneddin'in yanında kaldı. Her iki kardeşin vezirliğini de ifâ etti. 657/1256 tarihinde vefat etti. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 63.

107 Erten, *Antalya Livası*, s. 57; *Antalya Vilayeti*, s. 55; Tevhid, s. 173.

108 SFE
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرل فى سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستماية
LY-KT
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستماية

109 Erten, *Antalya Livası*, s. 57

110 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55.

4. Yahya b. Ebî Bekir[111] Burcu Kitabesi

Erten, 3. kitabe olan Tuğrul Burcu kitabesini okuduktan sonra 4. kitabe hakkında; "*Yine bu mahallede Lü'lü Ahmed Efendi'nin hanesinde bulunup Antalya Müzesi'ne nakledilmiş âtideki kitabe vardır*"[112] şeklindeki açıklamadan sonra kaydettiği kitabe Yahya b. Ebî Bekir burcu kitabesidir. Yine Erten'in, *Antalya Livası Tarihi* adlı çalışmasının 60. sayfasında kitabe ile alakalı yaptığı; "*Bu kitabenin irtifâı bir metre sekiz santim ve arzı doksan santim olup hurufâtın irtifâı 21 santimdir*" şeklindeki açıklama 4. kitabenin ölçülerine aittir.

108x90 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'nde; "*Kitabe, Mermer, Antalya'da bir evden, Müzeye geldiği tarih 18 Ağustos 1336, 1920*" açıklamalarıyla, 9 sıra no ve 33 kayıt no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه

الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره

على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[113]

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu Şâhinşahu

el-a'zamu 'ala'd-dünyâ ve ed-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri

Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev e'azzellâhu ensârahu

'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Yahyâ bin Ebî Bekir fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

---

111 Sinop kalesinin ikinci burcunun üzerinde 612/1215 tarihli ve "Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre" yazılıdır. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali'nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitabe hangisine ait olduğu belirsizdir. Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s.7

112 Erten, Antalya Livası, s. 57; Antalya Vilayeti, s. 60.

113 SFE

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT
امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

Türkçe çevirisi: *"Bu yapının, Büyük Sultan, En büyük şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizin ve karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –Allah zaferlerini kutlu kılsın- zayıf kul Yahya b. Ebî Bekir eliyle yapılmasını 622/1225 senesinde emretti."*.

Yılmaz-Tuzcu, Yahya b. Ebî Bekir Burcu kitabesini hatalı bir şekilde, kitabesi kayıp olan 6. burcun kitabesi olarak yerleştirmişlerdir.

5. Bayram eş-Şâmî[114] Burcu Kitabesi

Emir Bayram eş-Şâmî Burcu, üstü çatı ile kapalı nöbethâne burcudur. Nöbet odasının ahşap döşeme izleri ile bu burçtan batıya doğru bir sur duvarının uzantısının uçları da görülebilmektedir. Burç günümüzde maalesef bir evin duvarı vazifesini görmekte ve bir kısmı mutfak olarak kullanılmaktadır.

Erten, 1919 yılındaki çalışmasında 15. kitabe olarak Bayram eş-Şâmî ismini okuyamamış,[115] 1940 yılındaki çalışmasında 52. kitabe olarak okuduğu kitabede bu eksiğini tamamlamıştır.[116] 173x116 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Antalya Kaleiçi Selçuklu kitabelerinden sadece Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesinde, diğer kitabelerde sultanın vasıflarından olan سلطان البر و البحرين(sultânu'l-berri ve'l-bayreyni: karanın ve iki denizin sultanı) yerine ilk defa سلطان البرار و البحار (sultânu'l-birâri ve'l-bihâri: karaların ve denizlerin sultanı) ifadesi kullanılmıştır. Anadolu topraklarının bir kısmı ile Akdeniz ve Karadeniz'in bir kısmına sahip olan Selçuklu sultanına istikbalde bir temenni mânâsı taşıyan bu ibâreler hiçbir kitabede bulunmamaktadır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarının hepsinde bu kısım dikkatlerinden kaçmış ve ibâre سلطان البر و البحرين(sultânu'l-berri ve'l-bahreyni) şeklinde okunmuştur. Ayrıca Yılmaz-Tuzcu, çalışmalarını yaptıkları sırada kitabenin son satırı çatı izolasyonu ile örtülü olduğu için son satırı okuyamamışlar ve tereddütlerini soru işareti ile ifade etmişlerdir. Kitabe üzerindeki çalışmalarımız sırasında, kitabe üzerindeki izolasyonlu çatı kısmının kaldırılması sağlanmış ve kitabe tarafımızdan tam olarak fotoğraflanıp okunmuştur.

Tevhid'in çalışmasında المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırı لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله(Lâ ilâhe illallah el'minnetü lillâhi Muhammedün Rasûlullâh) şeklinde Kara Sungur Burcu Kitabesi'nde olduğu gibi tevhid kısmının ortasına gelecek şekilde okunmuştur.

Kara Sungur Burcu kitabesi ile benzer özellikler gösteren Bayram eş-Şâmi Burcu kitabesi, dış çerçevede cami ve minare şekilleriyle diğer kitabelerden farklılık arzetmektedir. Ayrıca on iki dilimli Selçuklu armaları, Kara Sungur kitabesinin en üst sağ ve solunda yer alırken, Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesinde aynı armalardan dört tane kullanılmış, ikisi daha ufak şekliyle "el-minnetü lillâh" ibâresinin sağına ve soluna yerleştiriliştir.

---

114 İsminde bulunan eş-Şâmî kelimesiyle Şam'lı olduğu anlaşılan Bayram eş-Şâmî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

115 Erten, *Antalya Livası*, s. 57

116 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله

المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم

علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستماية[117]

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullâh

El-minnetü lillâhi

Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânü'l-Mu'azzamü

'Ala'd-dünyâ ve ed-dîni Sultânu'l-birâri ve'l-bihâri

---

117 SFE
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى وعشرين و ستماية
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى؟ فى سنة اثنى عشر و ستماية

Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasrahû 'alâ eydi'l-'abdi'l-fakîri Bayram eş-Şâmî fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: *"Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed O'nun rasûlüdür*

Minnet ancak Allah'adır

Bu imareti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizlerin ve karaların Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- fakir kul Bayram eş-Şâmî eliyle (yapılmasını) 622/1225 senesinde emretti."

6. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten, Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesi hakkında; *"Bu kitabenin irtifâı bir metre yetmiş beş santim, arzı bir metre yirmi santimdir. Etrafında gayet güzel kornej mevcuttur"* bilgisini verdikten sonra, 6. burç kitabesi hakkında; *"Buranın biraz garbında bulunan burç üzerinde görünen kitabe mevcut ise de okunamadı"*[118] açıklamasını yapmaktadır.

Erten'in, in-situ olarak tesbit ettiği fakat okuyamadığı kitabe kayıptır.

7. Tuğrul Burcu Kitabesi (Kayıp)

Erten, *"okunamadı"* bilgisini verdiği altıncı kitabeden sonra; *"Bu suru garb tarafına doğru takip edersek Balık Pazarı Mahallesi'nde ve bir hıristiyan hanesine ait bağçede bulunan burç üzerinde;"* şeklinde açıklama yaptığı ve okuyup kaydettiği kitabe, yedinci Tuğrul Burcu Kitabesi'dir. Ayrıca Erten, burç kitabesi hakkında; *"Bu kitabe beyaz bir mermer üzerine yazılmış ve etrafı kabartma çiçekler ile tezyin edilmiştir"*[119] şeklinde bilgi vermektedir.

Erten'in, in-situ olarak tespit edip okuduğu, lâkin günümüzde kayıp olan kitabe şöyledir:

رسم هذا العمارة الساطان المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره على يد العبد الضعيف طغرل ..... فى سنة اثنى عشرين و شتمائة

Türkçe okunuşu: Reseme hâza'l-'imârete es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultanu'ş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasrahu 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul ……. fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Büyük sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti."*

Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında kitabe ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir.

8. Tuğrul Burcu Kitabesi

Selçuklu sultanlarının, fethettikleri şehirlere inşa ettirdikleri kale ve burçların bir kısmının yapımını emir ve beylerinin uhdesine verdikleri bilinmektedir. Antalya Mevlevîhânesi hamamının doğusundaki duvara alt seviyede sonradan yerleştirilip çeşme taşı yapılan kitabenin, Mevlevîhane hamamıyla hiçbir alakası olmadığı kesindir. Bu kitabenin, Alaaddin Keykubad Burç ve Surları dizesinin inşa tarihi olan 622/1225 tarihini taşıması ve burçları yaptıran emirlerden Tuğrul Bey'e ait olması, kitabenin sekizinci burca ait olduğunu neredeyse kesinleştirmektedir. Zira yedinci burcu yaptıran Tuğrul Bey'in, devamında olan sekizinci burcu da yaptırma ihtimâli yük-

118 Erten, *Antalya Livası*, s. 58.
119 Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

sek gözükmektedir. Bu sebepten dolayı Mevlevîhane Hamamı Kitabesi, tarafımızdan Alaaddin Keykubad surlarının sekizinci burcu olan Tuğrul Burcu kitabesi olarak tanımlanmıştır.

96x68 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

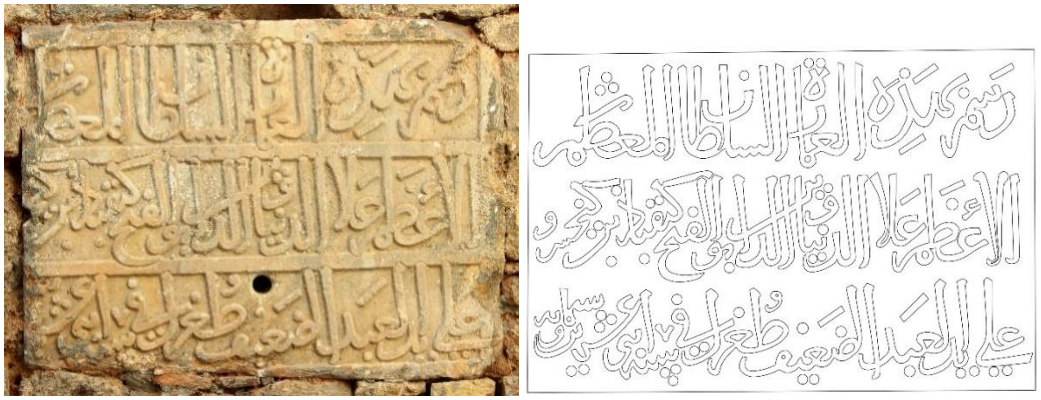

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه

الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو

علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشرين و ستمائة[120]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu Şâhinşahu

el-A'zamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev

'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Muazzam Sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, din ve dünyanın yücelticisi Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd, zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti*."

Yılmaz-Tuzcu'un, söz konusu kitabeyi ikinci burç kitabesi olarak tanımlamaları, yukarıda ikinci burç ile alakalı yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hatalı gözükmektedir.

9. Kûkî[121] Burcu Kitabesi (Kayıp)

Emir Kûkî'ye ait iki kitabe bulunmaktadır. Günümüzde kayıp olan kitabeyi Erten, 53. kitabe olarak dört satır hâlinde okuyup kaydetmiştir.[122] Kûki'ye ait diğer kitabeyi ise 66. kitabeden sonra kaydetmiştir.[123] Tevhid; "*Makbule Mahallesi'nde Hakkı Efendi'nin hânesinde*" açıklamasıyla dokuzuncu burç kitabesini beş satır olarak okumuştur.[124] Erten ve Tevhid'in bir kısmını okuyamadıkları kitabe, Tevhid'in okuduğu gibi beş satır olmalıdır. Onuncu burcu da yaptıran Kûkî'nin dokuzuncu burç kitabesinin, onuncu burç kitabesiyle tıpatıp aynı olduğu kanaatindeyiz.

---

120 SFE رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشر.....
AT Herhangi bir bilgi mevcut değil.
LY-KT رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشرين (و ستمائة)

121 Dâmâd anlamındaki Kûkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

122 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

123 Erten, Antalya Vilâyeti, s. 59.

124 Tevhid, s. 173.

(المنة لله)

السلطان المعظم (عز الدنيا و الدين)

ابو الفتح (كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو)

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[125]

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi

es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi

ed-da'îfi Kûkî fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Minnet yalınız Allah'adır*

Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı."

Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında Kûki'ye ait iki kitabeden sadece biri bulunmaktadır. Bu kitabe, Yılmaz-Tuzcu tarafından, Antalya Müzesi'nde bulunan Kûkî'nin onuncu burca ait diğer kitabesiyle karıştırılarak, Balıkpazarı Burcu kitabesi şeklinde tanımlanmış ve okunmuştur.

10. Kûkî Burcu Kitabesi

Erten kitabe hakkında; *"53 üncü kitabenin yanı başındaki burçta Ahi Yusuf Tekkesi'nin bir mezarında"* açıklamasını yapmış ve kitabeyi okuyup kaydetmiştir.[126]

125x80 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne, *"Duvar kitabesi (Alâeddin Keykubad) h.622 m.1225, Mermer, Sur yıkımından"* açıklamaları ve 20 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

---

125 SFE

..... السلطان المعظم

.....ابو الفتح

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف (كلوكى) فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

……

..... السلطان المعظم

.....ابو الفتح

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

126 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

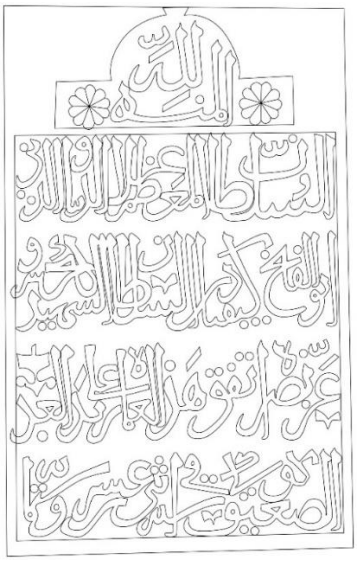

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله

السلطان المعظم عز الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[127]

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi

Es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi

ed-da'îfi Kûkî fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Minnet yalınız Allah'adır*

Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı.

Erten, كوكى (Kûkî) kelimesini كلوكى (Kelûkî) şeklinde okumuştur.[128] Yılmaz-Tuzcu, عز الدنيا و الدين('İzzü'd-dünyâ ve'd-dîni) ibâresini 'Alâ'd-Dünya ve'd-Dîn şeklinde okumuşlardır.[129] Tevhid'in kitabe hakkında bir açıklaması yoktur.

---

127 SFE
المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كلوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT
المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

11. Burç Kitabesi (Kayıp)

Günümüzde kayıp olan kitabe, Erten'in 53. kitabe olan 10. Kûkî Burcu kitabesinden sonra in-situ hâlinde 54. kitabe olarak okuyup kaydettiğini ifade ettiği kitabedir.[130] Tevhid; *"Altıncı kitabe Dişçi Abdülkadir Efendi'nin hânesi bahçesindedir. Bu taşta yanmıştır:"* açıklamasını yaptıktan sonra üç satır hâlindeki kitabenin okuyabildiği yerlerini şöyle kaydetmiştir:

.....العمارة السلطان ..... سلطان

سلطان السلاطين .....

[131].....

Türkçe okunuşu: …… el-'imârete es-sultânu …….. sultânu

Sultânu's-selâtîni …….

……

Türkçe çevirisi: ……yapı sultan ……..sultan, sultanların sultanı…….

12. Kölük b. Emir Yâvî[132] Burcu Kitabesi

Erten ve Tevhid tarafından okunan kitabe günümüzde de in-situ hâlindedir. Erten, sözkonusu kitabeyi günümüzde kayıp olan 54. kitabeden sonra (11. Burç Kitabesi) 55. kitabe olarak okuyup; *"Bu kitabe vaktiyle yangın gördüğünden okunamaz dereceye gelmiştir"*[133] diye açıklama yaptığı kitabe hakkında herhangi bir malûmâta rastlanılamamıştır. Erten'in; *"Balıkpazarındaki burç üzerinde"* açıklamasıyla 56. kitabe olarak okuyup kaydettiği ve Tevhid'in de aynı sıralamada okuduğu kitabe, Alaaddin Keykubad Surları ve Burçları'nın 12. burç kitabesi olarak burç silsilesindeki yerine konulmuştur.

Antalya Müzesi Kemal Turfan arşivinde on ikinci burç kitabesi ile alâkalı; *"Balık Pazarı güneyinde, Refie İbrişim hanımla ve Hilmi beyin evlerinin bahçesinde, h. 622 (m. 1225), Alaeddin Keykubat adına ümerâdan Kölük, Burcun müsellesi alınlığının altında, iki tarafı mermer konsollu, etrafı Bizans parçaları ile kornişli, 0,75x0,75 m.lik bir mermerde, Arapça, sülüs, 4 satırlık kitabe vardır"* açıklamaları bulunmaktadır.[134] Kitabe, iki yanında devşirme mermer konsol parçasının arasına yerleştirilmiştir. 70x70 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

---

128 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

129 Yılmaz-Tuzcu, s. 144.

130 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

131 Tevhid, s. 172.

SFE

.....العمارة السلطان ..... سلطان

..... السلاطين

.....

132 Yalnız Selçuklu değil Anadolu mimarisininde önde gelen isimlerinden olan Kölük, İslâm'ı kabul ettikten sonra Kölük b. Abdillah ismini kullanmış ve eserlerinden iki kitabesine bu şekilde adını yazdırmıştır. Kölük b. Abdillah'ın, Selçuklu Devleti'nde meslekî faaliyetlerine Sultan Alaaddin Keykubad zamanında başladığı ve 1280 tarihine kadar yaşadığı varsayılmaktadır. Zeki Dönmez, "Kölük b. Abdullah", *TDVİA*, C. XXVI, Ankara 2010, s. 248-250

133 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

134 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

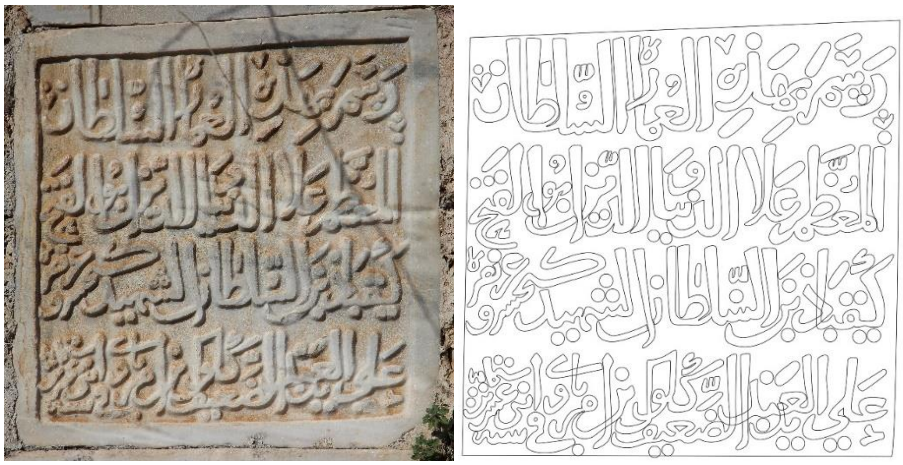

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان

المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره

علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة[135]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu

el-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi

Keykubâd bin es-Sultânu eş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasruhu

'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Emîr Yâvî fî seneti isney 'ışrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun-, Emir Yâvî oğlu zayıf kul Kölük tarafından bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.*"

Onikinci burcu, onüçüncü burca bağlayan sur beden duvarı bitiminde, in-situ hâlinde Kölük b. Emir Yâvî'ye ait ikinci bir kitabe daha vardır. Antalya Müzesi arşivinde ikinci kitabe hakkında; "*Burcun güneyindeki duvarın doğu yüzünde ve güney ucunda 0.68x0.72 m.lik bir mermerde, Arapça girift*

---

135 SFE
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوكوان بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
AT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوكوان بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
KT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائه
LY-KT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
Erten ve Tevhid, كلوك بن امير ياوى(Kölük b. Emir Yâvî) ismini كلوكوان بن سنباد قنوى şeklinde okumuşlardır.

sülüs, 4 satırlık ikinci bir kitabe daha vardır" açıklamaları yer almaktadır.[136] 70x70 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

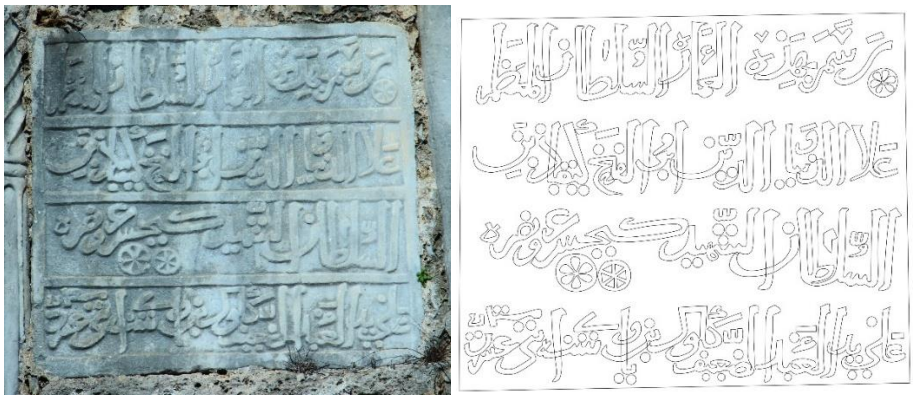

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم

علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن

السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره

على يد العبد الضعيف كلوك بن ياوى سنة اثنى عشرين ستمائة[137]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu

'Ala'd-dünyâ ve ed-dîni Ebu'l-fethi Keykubad bin

es-Sultânu'ş-Şehîdü Keyhusrev 'azze nasrahu

'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Yâvî senete isney 'işrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Kölük b. Yâvî tarafından bu yapının yapılmasını 622/1225 senesinde emretti."*

Erten ve Tevhid, كلوك بن ياوى(Külük b. Yâvî) ismini شاوك بن واى(Şâvik b. Vây) şeklinde okumuşlardır. Erten ve Yılmaz-Tuzcu, kitabenin tarih kısmına aslında olmayan harfleri eklemişlerdir.

---

136 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

137 SFE
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف شاوك بن واى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
AT
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف شاوك بن واى سنة اثنى عشرين ستمائة
LY-KT
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف كلوك بن ياوى سنة اثنى عشرين ستمائة

13. Burç Kitabesi (Kayıp)

Kitabeleri İmaret Kapısı tarafından deniz istikametinde okuyan Erten, 12. Kölük b. Emir Yâvî Burcu Kitabesi'nden sonra; deniz tarafından İmaret Kapısı istikametinde okuyan Tevhid, 17. Alaaddin Keykubad Burcu kitabesi'nden sonra; "*Bundan sonra birkaç burç yıkılmış olduğundan kitabeleri kaybolmuştur*" şeklinde aynı şekilde açıklama yapmaktadırlar.[138] Söz konusu kitabe kayıptır.

14. Emir? Burcu Kitabesi

Antalya Müzesi Envanterine 127 numara ile kayıtlı olan ve Alaaddin Keykubad Dönemine ait kitabe ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek üzerinde çalışma yapılmış, İmaret Kapısı'ndan itibaren Selçuklu emirlerinin uhdesine verilen burçları takip ettiği için 14. burç kitabesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

76x31 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'nde; "*Selçuklu Kitabe Parçası, Adi Taş*" açıklamaları ve 127 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

(امر بهذه العمارة المباركة) السلطان

(الاعظم شاهنشاه المعظم) الفتح ابو

(كيقباد بن كيخسرو على يد العبد) امير الضعيف

.....المحتاج الى

(رحمة ربه فى سنة)اثنى عشرين و ستماية

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu
el-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-'a'zamu Ebu'l-fethi
Keykubâd bin Keyhusrev 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi emîr
…….. el-muhtâcu ilâ
rahmeti rabbihi fî seneti isney 'işrîne ve sittemeyete

138 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 172.

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek imâretin yapılmasını Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Rabbi'nin rahmetine muhtaç zayıf kul emir …….. 622/1225 senesinde emretti*."

15. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Onbeşinci burçtan itibaren beş burç Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Bu beş burcu (15,16,17,18,19) aynı sur silsilesinde yer alan emir burçlarından ayırmak adına, bu burçlar tarafımızdan "Sultan Burçları" diye isimlendirilmiştir.

Sultan burçlarının ilki olan onbeşinci burç kitabesi, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 126 numara ile kayıtlı olan ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılan kitabe, 15. burç kitabesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

Söz konusu kitabenin I. Gıyaseddin Keyhusrev'e ait olmadığı, "iki denizin ve karanın sultanı" ibâresinden, yani devrinde Sinop daha fethedilmediği için Akdeniz ve Karadeniz'i ifade eden "iki deniz" ibâresini kullanamayacağından anlaşılmaktadır. Kitabede yer alan, "Şehîd Sultan Keyhusrev'in oğlu" ibâresi, Gıyaseddin Keyhusrev'in oğulları İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubad içindir. Kitabenin başlangıcında yer alan "Raseme" ifadesi İzzeddin Keykavus'un kitabelerinde yer almadığından ve Alaaddin Keykubad kitabelerinde kullanıldığından dolayı, kitabenin Alaaddin Keykubad'a ait olduğu netleşmektedir.

Kitabenin, Alaaddin Keykubad Burç ve Surları dizesine yerleştirilmesine gelince; Alaaddin Keykubad dönemi burçlarının kitabesi eksik olanlar bellidir. Sultan Burçları'ndaki tek eksik olan on beşinci burç kitabesidir. Kitabenin herhangi bir Selçuklu emirine değil de Alaaddin Keykubad'a ait olması, Sultan Burçları'ndaki eksik olan kitabenin yerine konulmasını gerektirmiştir.

78x60 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'nde; "*Selçuklu Kitabe Parçası, Adi Taş, Y:80 cm, En:58 cm, üst tarafı ve sol kısmı kırık ve noksan, etraf çerçeveli, oyma zeminde kabartma dört satırlık. Kitabesi (Bivesmi-Heza…), ikinci satırda (Şehinşah elazam) diye başlamaktadır. Arkasında iki oyuk arkasında Yunanca*" açıklamaları ve 126 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه ا(لعمارة السلطان الاعظم ش)

هنشاه الاعظم سيد (سلاطين العرب و العجم)

سلطان البر و البحرين ابو (الفتح كيقباد بن)

السلطان الشهيد كيخسرو (برهان امير المؤمنين)

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-A'zamu Şâ-

hinşahu'l-Mu'azzamu Seyyidu Selâtîni'l-'Arabi ve el-Âcemi

Sultânu'l-berri ve'l-bahreyni Ebu'l-fethi Keykubâd bin

es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev burhânu emîre'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Bu imâreti, büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Arap ve Acem sultanlarının Efendisi, iki denizin ve karanın Sultanı, Müminlerin emirinin burhanı, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu, Fetih babası Keykubad emretti*."

16. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Erten'in; *"Yivlim Minâresi üzerinde olup bilâhare konulmuş olan kitabe"*[139] şeklinde ifade ettiği Yivli Minare'deki kitabenin in-situ olmadığı ve kitabenin konulduğu yerde, diğer nişlerde olduğu gibi daha önce çini dekorlarının olduğu âşikârdır. Sultan Burçları'ndaki ortak özelliklere sahip bu kitabe ait olduğu yerde tanımlanarak, 16. burç kitabesi olarak yerleştirilmiştir.

Turfan; *"Yivli Minâre, Selçuk Mahallesi, Müze çevresi içinde, XIII. Asır başı, kürsünün doğu yanında 0,52x0,76 lık bir mermer üzerinde Arap nesih, 3 satır, kitabenin son tarafı kırılmıştır"*[140] açıklamalarıyla kitabeyi okuyup kaydetmiştir.

Yivli Minare'ye kitabesi, kemerli nişlerin üzerinde yer alan dikdörtgen bölümlere çini ile işlenerek yazılmıştır. Tarafımızdan ilk defa Yivli Minare'nin kuzey tarafındaki dikdörtgen nişte bir kısmı okunan kitabeden, "Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitabeleri" başlığı altında ileride bahsedilecektir. Kitabe, 52x76 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

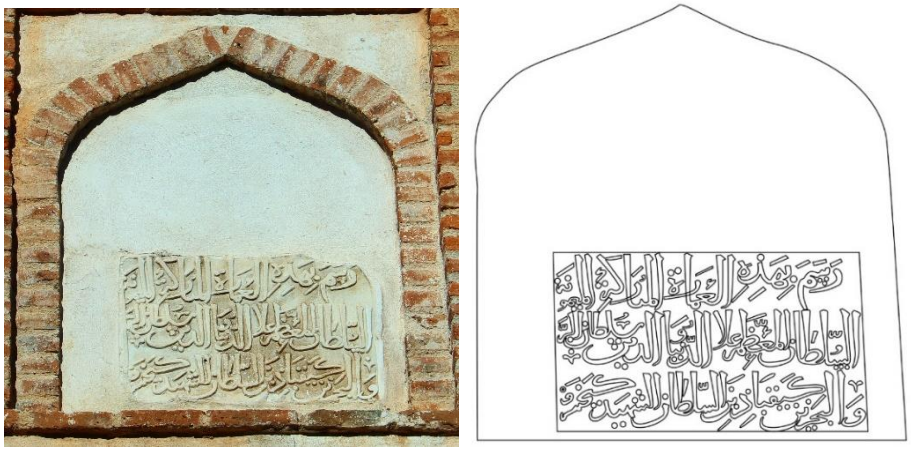

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة

السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر

و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو[141]

139 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.

140 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

141 SFE

رسم بهذه العمارة المباركة الميمنة

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi'l-meymûneti

es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri

ve'l-bahrayni Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

Türkçe çevirisi: *"Bu kutlu ve mübârek yapının yapılmasını, Büyük Sultan, din ve dünyanın yüceltici-si, karanın ve iki denizin Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Keykubad emretti."*

Erten, الميمونة (el-meymûneti) kelimesini, الميمنة (el-meymeneti) şeklinde okumuştur.

17. Alaaddin Keykubad Burcu Kitabesi

Erten, 12. burç kitabesinden sonra; *"Biraz garbında bulunan bir burç üzerinde"* açıklamasını ya-parak okuyup kaydettiği kitabe hakkında[142] Tevhid, 18. burç kitabesini okuduktan sonra:*"Bu kitabenin yanında beyaz mermerden masnu' bir lahid parçası vardır. Beyaz mermer yanmıştır"* açıklaması-nı yaparak in-situ hâlindeki kitabeyi kaydetmişlerdir.

Kitabe Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; *"Kitabe, Adi Taş, Kale burcundan, Müzeye geldiği ta-rih 2/5/1931"* açıklamaları, 18 sıra no ve 231 kayıt numarası ile kayıtlıdır. 54x115 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك

رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة[143]

السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
AT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
KT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
LY-KT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

142 Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

143 SFE
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذ العمارة
AT
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti's-Sultâni'l-Mu'azzami Şâhinşahi'l-A'zami Mâliki

rikâbi'l-ümemi Seyyidi selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi

Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev halledellâhu sultânehu ittefeka hâzihi'l-'imârete.

Türkçe çevirisi: "*Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Acem ve Arap sultanlarının Efendisi, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti günlerinde bu yapı tamamlandı.*"

18. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi (Kayıp)

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak okunan kitabe günümüzde kayıptır.[144] Erten ve Tevhid'in okumalarında herhangi bir farklılık yoktur. Tevhid, kitabe hakkında; "*İbtidâsı kırıktır*" açıklamasını yapmıştır.[145] Kitabe şöyledir:

المنة لله

(اتفق هذا) العمارة المباركة

السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك

رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية[146]

Türkçe okunuşu: El-minnetü lillâhi

(İttefeka hâza) el-'imâretü'l-mübâreketü

Es-Sultanu'l-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-A'zamu Mâliku

rikâbu'l-ümemi Sultânu'l-berri ve'l-bahrayni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubad bin Keyhusrev 'azze nasrahu fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Minnet yalnız Allah'adır*

كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة
LY-KT
فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علاء الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

144 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 171-172.

145 Tevhid, s. 171.

146 SFE
العمارة المباركة……..
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
العمارة المباركة……..
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية
LY-KT
(امر بهذه) العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية

Bu mübârek yapı, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın Yücelticisi, Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde), 622/1225 yılında (tamamlandı).”

Yılmaz-Tuzcu’nun yaptıkları tercüme tamamlanmamıştır.

19. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Alaaddin Keykubad burçlarından, Erten ve Tevhid’in okumalarında tespit edildiği halde günümüzde kayıp olan kitabelerden 19. kitabe in-situ durumunda, burca yapılmış bir evin ikinci katında ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. 120x80 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Bir milletin tarihi mirası olan 800 yıllık sur ve burçların yıkılarak, şahsi mülk hâline getirilip yerlerine mesken ve işyerlerinin yapılması anlaşılamaz iken, var olan sur ve burçların şahsî mülk gibi arzu edilen her türlü amaca hizmet ettirilmesi kabul edilemez bir durumdur.

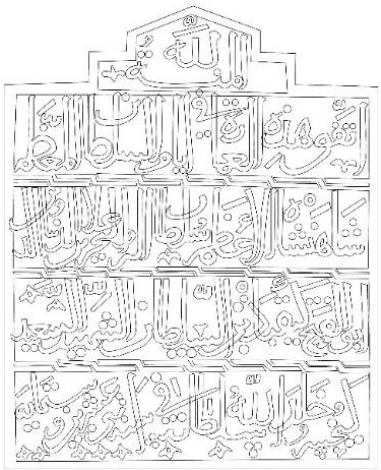

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية[147]

147 SFE
المنة لله
اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
المنة لله
اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية
LY-KT
المنة لله
اتفق(ت) هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

Türkçe okunuşu: el-Minnetü lillâhi

İttefeka hâzihi'l-'imâretü fî eyyâmi's-Sultâni el-Mu'azzami

Şâhinşahi'l-A'zami Sultâni'l-berri ve'l-bahreyni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânü'ş-Şehîdü's-Sa'îdü

Keyhusrev halledellâhu sultânehu fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: *"Minnet ancak Allah'adır, Bu yapı, Said (huzurlu) ve Şehîd Keyhusrev'in oğlu, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın yücelticisi, Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti zamanında 622/1225 senesinde tamamlandı."*

Yılmaz-Tuzcu, اتفق (ittefeka) kelimesine, kitabenin aslında olmadığı halde cümlenin siyâkından dolayı müennesliği ifade eden ت (te) harfini eklemişlerdir.

20. Üçkapılar (Hadrian Kapısı) Burcu Kitabesi

Roma İmparatoru Hadrian'ın, Antalya'yı ziyareti sebebiyle Üçkapılar'dan Kaleiçi Balıkpazarı'na kadar yapılan Sütunlu Çarşı'nın doğu tarafı kale giriş kısmındaki kapı "Hadrian Kapısı" veya "Üçkapılar" olarak bilinmektedir. Üçkapılar'ın kuzey tarafındaki burçta Alaaddin Keykubad'ın, Antalya ile alakalı en erken tarihli in-situ hâlinde bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe, burcun Alaaddin Keykubad dönemindeki onarımı sebebiyle konulmuştur.

Erten; *"Bu kitabe Adriyanus Kapısı'nın yanıbaşındaki burçta olup 617-1220 tarihlidir"* açıklaması ile kitabeyi 4. kitabe olarak okuyup kaydetmiştir.[148] Tevhid; *"Hâric surda kâin Karakaş Camii karşısında Adriyanus Kapısı yanındaki burçta. Bu kitabenin gerek taşında gerek yazısında i'tinâ gösterilmemiştir"* ifadeleriyle kitabeyi okuyup kaydetmiştir.[149]

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; *"Sinan Mah. Atatürk Cad. M.S. 117-138 arasında, İmparator Hadrian şerefine Antalya halkı, kuzeydeki burcun yüzünde 0.75x1.05 m. Bir mermerde Arapça 5 satır, Selçuk sülüsü onarım kitabesi, h. 617 Cemâziye'l-evveli (1220 Temmuz'u) onartan I. Alaeddin Keykubat"* açıklamaları yer almaktadır.[150] Kitabe 75x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

امر بهذه العمارة فى ايام

السلطان المعظم علا

الدنيا و الدين ابو الفتح

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية

148 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.

149 Tevhid, s. 175.

150 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 ö, Antalya Müzesi Arşivi.

كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين

فى جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة[151]

Türkçe okunuşu: Ümira bi-hâzihi el-’imâreti fî eyyâmi

es-Sultâni el-Mu’azzami ‘Ala’

d-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi

Keykubad bin Keyhusrev nâsıru emîr’el-mü’minîne

Fî Cemâdi’l-Ûlâ senete seb’ate ‘aşere ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *“Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emîri’nin yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad devleti günlerinde bu binanın yapımı 617 yılı Cemâziye’l-ûlâ (4 Temmuz – 2Ağustos 1220) ayında emredildi.”*

d. Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitabeleri

Alaaddin Keykubad, saltanatı döneminde Selçuklu Devleti’nin her tarafında imar faaliyetlerini bütün hızıyla sürdürmüştür. Antalya’nın fethinden sonra konumu ve önemi dolayısıyla I. Gıyaseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykavus ve III. Gıyaseddin Keyhusrev’in Antalya’daki imar çalışmaları konusundaki belgeler az da olsa arşivlerde bulunmaktadır. Selçuklu sultanları içinde Antalya’daki imar çalışmalarındaki en büyük pay şüphesiz Alaaddin Keykubat’a aittir. Antalya’da bir taraftan donanmanın geliştirilmesi için tersanenin kurulması, diğer taraftan kale, sur, cami, mescid, medrese, saray gibi yapıların yapılması Alaaddin Keykubad döneminde yoğun bir şekilde devam etmiştir. Alaaddin Keykubad döneminden günümüze kitabeleri ulaşan eserler şöyledir:

1. Yivli Minare Kitabesi

Yivli Minare’ye sonradan yerleştirilen burç kitabesi (Alaaddin Keykubad Surları 16. Burç Kitabesi), nereye ait olduğu ile alakalı araştırmacıları meşgul etmiş, Yivli Minare’nin çini ile işlenen kitabesi dikkatlerden kaçmıştır. Turkuaz ve mavi renkli çinilerle tezyin edilen Yivli Minare’nin bilemediğimiz nedenlerle çinileri dökülmüş veya kaybolmuş, minare kütüğündeki Selçuklu sivri kemerli, kare ve dikdörtgen nişler, olması gereken çiniler yerine, bu kısımlar muhteşem

---

151 SFE
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة
AT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة
KT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنه سبعه عشر و ستمايه
LY-KT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علاء
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة

yapıya hiç uygun olmayan sıva ile kapatılmıştır. Yivli Minare'nin restorasyonu sırasında bu bölgeler raspalanarak az da olsa sıva altında kalabileceğini umut ettiğimiz Selçuklu çinileri açığa çıkarılır kanaatindeyiz.

Yivli Minare kütüğünde yer alan sekiz dikdörtgen nişe çini ile işlenen kitabeden geriye kalan ve ilk defa tarafımızdan okunan kuzey tarafındaki nişteki yazı şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

المعظم شاهنشاه الاعظم علا الدنيا

Türkçe okunuşu: el-Mu'azzam Şâhinşahu'l-A'zam 'Ala'd-dünyâ

Türkçe çevirisi: *"Büyük, En büyük Şahlar Şahı, dünyanın yücelticisi"*

Kitabe'de okuduğumuz kısım Yivli Minare'nin tarih aralığını ve kim tarafından yapıldığı bilgisini bize vermektedir. Selçuklu kitabelerinde yer alan sultan ünvanlarından, عز الدنيا و الدين ('izzü'd-dünyâ ve'd-dîn) I. ve II. Sultan İzzeddin Keykavus'a, علا الدنيا و الدين ('ale'd-dünyâ ve'd-dîn) Sultan Alaaddin Keykubad'a, غياث الدنيا و الدين (giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn) I., II. ve III. Gıyaseddin Keyhusrev'e aittir. Kitabeden, Yivli Minare'nin Alaaddin Keykubad dönemine (1220-1237) ait bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Yivli Minare kütüğündeki kemerli nişlerin altında yer alan çinili kare nişlerde Alanya Kalesi'nde olduğu gibi, "Allah" ve "Muhammed" isimleri tekrar edilmektedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

2. Ayaz Şarapsalar[152] Çeşmesi

Balibey Mahallesi'nde (Keçibalı Mahallesi) bir çeşme üzerinde yer alan[153] ve Antalya Müzesi Envanteri'ne 2009.76 no ile kayıtlı 626/1228 tarihli Ayaz Şarapsalar'a ait kitabe vardır. Erten; "*Keçibalı Mahallesi'nde ve bir çeşme üzerinde*" açıklamasıyla kitabeyi 71. kitabe olarak okumuş ve kaydetmiştir.[154] Turfan, 9 no'lu müze fişinde; "*Bu kitabe kalenin yıkılan bir bölümüne ait olmalıdır. Kalenin ayakta kalan bazı ölümlerinde benzeri kitabelere rastlanılmaktadır. Kitabe, çeşmenin kemeri altındaki cepheye konmuş olup aslında başka bir binaya aşt bir Selçuk kitabesidir. 1.03x1.03 m.lik bir mermerde, Arapça Selçuk Sülüsü, 7 satırdır*" açıklamaları ile الشرا بسلار (Şarapsâlar) kelimesini الشرابسلای(Şarapsâlay) şeklinde hatalı okuyarak kaydetmiştir.

Yılmaz-Tuzcu'nun 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; "*Kitabe bugün kayıptır*" bilgisi yanlıştır. Zira kitabe, 2009 yılında Antalya Müzesi envanter kayıtlarında mevcuttur.

Mevlevîhâne Hamamı Kitabesi'nde olduğu gibi bu kitabe de yıkılan Selçuklu yapılarından alınıp, Keçibalı (Balbey) Mahallesi'ndeki çeşmeye, çeşme taşı kitabesi olarak konulmuştur. Kitabe, 106x106 cm ebatlarında, mermer üzeri 7 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

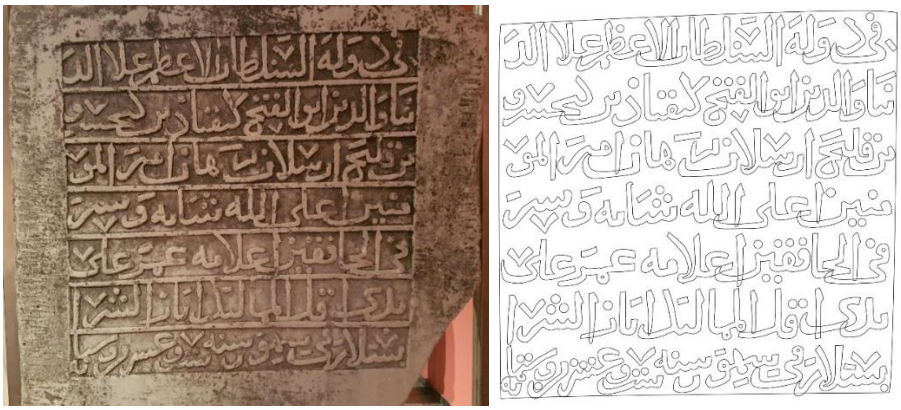

Necmi Atik Özel Arşivi

فی دولة السلطان الاعظم علا الد

نیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو

بن قلنج ارسلان برهان امیر المؤ

منین اعلی الله شانه و سیر

[152] Ayaz Şarapsalar'ın (?/1237-38?) asıl adı Esededdin Ayaz'dır. I. Alaaddin Keykubad zamanı öne çıkan Selçuklu emirlerindendir. II. Süleyman Şah, I. Gıyaseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhusrev'e hizmet etmiştir. Sultan II. Süleyman Şah, Artuk hükümdarı Mahmud tarafından hapse atılan Ayaz'ı kurtarıp, kendi beyleri arasında yer verdi. I. İzzeddin Keykavus zamanında Honaz'a uç beyi olarak atanır ve 1214 yılında Sinop fethine katılır. Alaaddin Keykubad döneminde Emir-i Ahurluk yapar. 1226 yılında Kahta ve Çemişgezek'i fetheder. Kubadâbâd – Alanya yolu üzerinde Sırt Köy Tol Han kitabesinde de ismi Şarapsalar Ayaz olarak geçer. I. Alaaddin Keykubad'ın şarapsarlığını da yapmıştır. İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubad dönemlerinde inşaat işlerine bakar, kale inşaatları idârî kontrolünü üstlenir. Esededdin Ayaz'ın, Alâeddin Keykubad'ın Âdiliye Hatun'dan olan çocuklarına olan yakınlığı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin imar işlerine vekillik yapması, Sâdeddin Köpek'in kendisine karşı cephe almasında başlıca sebepler arasında yer alır ve Sâdeddin Köpek tarafından öldürülen devlet adamları arasında olabilir. Zeki Sönmez, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 125-127; 472; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Ankara 1992, VII, s. 262; Yılmaz Önge, "Antalya'daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler", *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri*, 13-14 Mart, Antalya 1992, s. 72; Mehmet Ali Hacı Gökmen, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

[153] Erten, Antalya Livası, s. 59; Antalya Vilâyeti, s. 60.

[154] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

فى الخافقين اعلامه عمر على

يدى اقل الممالك اياز الشرا

بسلار فى شهور سنة ست و عشرين و ستماية[155]

Türkçe okunuşu: Fî devleti's-Sultâni el-A'zami 'Ala'd-dü-
nyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev
bin Kılınç Arslan Burhânu emîri'l-mü'-
minîne a'lâllahu şânehu ve seyyera
fî'l-hâfikayni a'lâmehu 'ummira 'ala
yedi ekalli'l-memâliki Ayâz eş-Şera-
bsalar fî şuhûri senete sitte ve 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: *"En Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Mü'minlerin Emîri'nin burhânı, Kılınç Arslan oğlu Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad'ın devleti zamanında –Allah onun şânını yüceltsin ve bayraklarını doğu ve batıda gezdirsin (dalgalandırsın)-, 626/1229 senesinin aylarında kulların en değersizi Ayaz Şarabsalar eliyle (bu yapı) tamir edildi."*

Erten, kitabenin المماليك (اياز) الشرا بسلار(el-memâliki Ayâz eş-Şerapsalar) kısmını الممالك اياز الشرا (بتلار)(el-memâlîki (Ayâz) eş-Şera (btelar)) şeklinde okumuştur.

---

155 SFE
فى دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قيلج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سر
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل المماليك (اياز) الشرا
(بتلار) فى شهور سنة ست و عشرين و ستماية
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
فى دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سر
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
بسلاى فى شهور سنة ست و عشرين و ستماية
LY-KT
فى دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سير
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
بسلار فى شهور سنة ست و عشرين و ستماية

3. Ertokuş İbni Abdillah[156] İmareti

Antalya Müzesi Envanteri'nde, etüdlük kitabe olarak kayıtlı olan, Alaaddin Keykubad dönemi 618/1221 tarihli, Ertokuş ibni Abdillah'ın yaptırdığı bir imarete ait kitabe ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. Bu kitabenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitabesi olduğu kanaatindeyiz.[157] Ertokuş'un H. 669/M.1270-71 tarihinde ölümünden sonra Antalya'da düzenlenen vakfiyesinde camii hakkında şu bilgiler yer almaktadır; *"Borlu'nun Agros Köyü'nde yaptırdığı medrese, yine Borlu'ya tâbi Dâdil Köyü'ndeki kervansaray ile Antalya'daki camiine aittir"*[158] Kitabe, 87x86 cm ebatlarında, taş üzerine 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

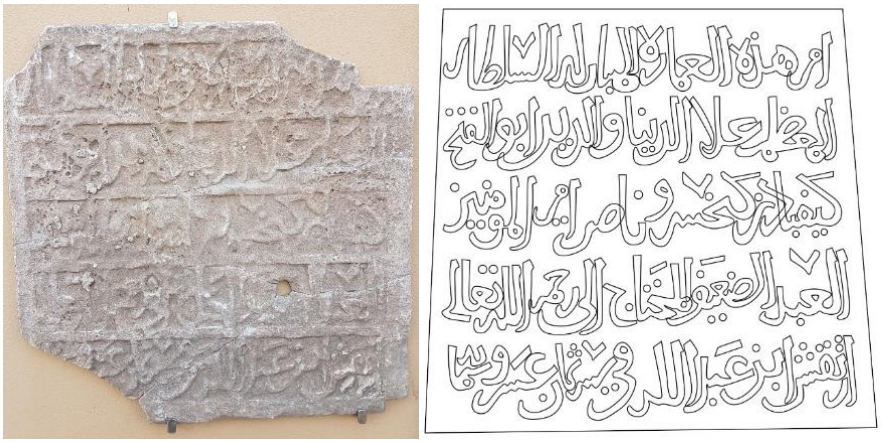

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة المباركة السلطان

المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين

156 Mübârizüddin Ertokuş bin Abdillah, Gulamân-ı Saray'da yetişen Anadolu Selçuklu Devleti'nin yüksek idâri makamlarında görev yapan önemli devlet adamlarındandır. Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev, Rükneddin Süleyman Şah lehine tahttan çekilince (1196) 1200 yılında İstanbul'a giderken has gulamlarından olan Ertokuşû da yanında götürmüştür. 1205 yılında tahta geçen I. Gıyaseddin Keyhusrev, Antalya üzerine sefer yaptığında ordu komutanlarından biri de Mübârizüddin Ertokuş'tur. Antalya'nın fethinden sonra I. Gıyaseddin Keyhusrev, Ertokuş'u şehrin subaşılığına/valiliğine atamış, malları gaspedilen tüccârın, mallarının tespit edilip iadesini emretmiştir. Ertokuş, I. Gıyaseddin'in saltanatı boyunca (1205-1211) Antalya valiliği görevini sürdürmüş, birkaç yıl (1212-1215) Kıbrıslılar'a geçen şehrin hâkimiyeti, I. İzzeddin Keykavus'un 1216 yılındaki fethiyle son bulmuş ve Ertokuş tekrar Antalya valiliğine getirilmiştir. I. Alaaddin Keykubad döneminde de uzun yıllar Antalya valiliği yapan Ertokuş, Alanya'nın fethinde etkili olmuştur. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başare, Mübârizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca'nin başını çektiği I. Alaaddin Keykubad'a suikast girişimini engellemiş ve bu emirler bertaraf edilmiştir. Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde fetih hareketlerine başlayan Ertokuş, Kıbrıs'a sefer için I. Alaaddin Keykubad'dan izin istemiş, lâkin izin verilmemiştir.
Mübârizüddin Ertokuş, yirmi iki yıllık Antalya valiliğinden sonra Erzincan'a gönderilmiş, II. Gıyaseddin Keyhusrev'in bölge valisi olmasından sonra, Ertokuş şehzade Gıyaseddin'e atabey olarak tayin edilmiştir. Atabey Ertokuş, Sultan Alaaddin'in emri üzerine Kögonya'ya (Şebinkarahisar) sefere çıkmış ve fethetmiştir. Ertokuş'un kaynaklarda zikredilen son seferi Trabzon üzerinedir. Bu seferde, Selçuklu ordusu Trabzon surlarını aşamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ertokuş'un atabeyliğinin ne kadar devam ettiği, nerede ve ne zamn vefat ettiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Alaaddin Keykubad'ın ölmeden evvel oğlu şehzade Gıyaseddin için Altunaba'yı atabey tayin etmesi, Ertokuş'un 1236 yılı vefat ettiğini düşündürmektedir. (İbn Bîbi, *Selçuknâme*, s. 55-70, 118-119, 162-167, 254-271, 283-292, 320-354, 368-374; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 377-383, 416-420; Nermin Şaman Doğan, "Mübârizeddin Ertokuş", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 248. sayı)

157 Zehra Odabaşı,Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, s.41.

158 Osman Turan, Selçuklu Devri Vakfiyeleri II, Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi, Ankara 1947, Belleten, 11 (43), 415-430.

العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى

ارتقش ابن عبد الله فى سنة ثمان عشر و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu

l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi

Keykubâd bin Keyhusrev Nâsıru emîri'l-mü'minîne

el-'abdu'd-da'îfu'l-muhtâcu ilâ rahmetillâhi Te'âlâ

Ertokuş ibni Abdillâh fî seneti semânun 'aşara ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek imâreti, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emiri'nin Yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Allâhu Te'âla'nın rahmetine muhtaç zayıf kul Abdullah oğlu Ertokuş'a 618/1221 senesinde emretti.*"

4. Mimar Kitabesi

Erten, 25. kitabeyi okuduktan sonra devamında; "*Tarihleri belli olmayan âtîdeki kitabe gibi ötede beride yazılı taşlara tesâdüf edilmektedir*" açıklamasını yapmış ve Mimar Kitabesi'ni okuyup kaydetmiştir.[159] Erten, 1940 yılında neşrettiği eserde de kitabeyi 70. kitabe olarak okumuştur.[160]

Kitabe; "*Ev kitabesi, Mermer, Antalya'da bir evden, y.55 cm, g.70 cm, Müzeye geldiği tarih 4 Nisan 1336, 1920*" açıklamaları ile 8 sıra no ve 31 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne kayıtlıdır. Kitabe, 55x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır

Mimar Kitabesi, yazı karakterinin, Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinin yazı karakteri özellikleriyle aynı olmasından dolayı, kitabe Alaaddin Keykubad dönemi yapı kitabeleri bölümünde ele alınmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

معمار هذه القصر المبارك

و ابراج المدينة المحروسة

جمال الدين جيستان بن يعقوب

القيصراى المحتاج الى رحمة الله[161]

159 Erten, *Antalya Livası*, s. 59.
160 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.
161 SFE
معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir

Türkçe okunuşu: Mi'mâru hâzihi'l-kasri'l-mübâreki

Ve ebrâci'l-medîneti'l-mahrûseti

Cemâlüddîn Cistân bin Ya'kûb

el-Kaysaray el-muhtâcu ilâ rahmetillâhi

Türkçe çevirisi: *"Bu mübârek sarayın ve korunmuş şehrin burçlarının mimarı Allah'ın rahmetine muhtaç Kayseri'li Yakup oğlu Cemâleddin Cistân'dır."*

5. Mevlevîhâne

Yivli Minare ve Yivli Minare Camii gibi, Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan külliye yapıları içerisindeki Mevlevîhâne, Zincirkıran Türbesi'nin olduğu bölgeyle birlikte Selçuklu Saray kompleksi içinde yer alan saray müştemilâtından bir yapıydı. Mevlevîhane-Zincirkıran Türbesi ve Nigâr Hatun Türbesi'nde yapılan restorasyon çalışmalarında ortaya çıkan Selçuklu dönemine ait su altyapısıyla da bu kompleks birbirine bağlanmaktaydı.

779/1377 yılında Tekeoğlu Mehmed Bey tarafından Mevlevîhane'ye tebdil edilen ve 6 yüzyıldır Mevlevîhâne olarak hizmet veren yapı,[162] Antalya Müzesi envanteri mezar taşlarında yer alan "Zincir Kıran Dergâhı"[163] ve "Zincir-şiken"[164] (Zincirkıran) adını taşımaktaydı. Mevlevîhâne'nin XVIII. asırda Tekeli Mehmed Paşa tarafından dergâha tahvil edildiği rivâyetinde[165] birbirine çok yakın olan "Tekeoğlu Mehmed Bey" yerine "Tekeli Mehmed Paşa" ifadesi hatâen karıştırılmıştır.

Antalya'yı fethettikten sonra Yivli Minare Camisini ve Mevlevîhâne'yi tamir eden Tekeoğlu Mübârizeddin Mehmed Bey, Yivli Minare Camisi'ne koydurduğu gibi, benzer ebatlardaki bir kitabeyi de Mevlevîhâne'nin giriş kapısı üzerine koydurduğu, kapı üzerinde nişleri günümüzde dahi belli olan kitabeye bütün gayretimize rağmen ulaşılamamıştır. Cami-i Kebîr, Cumanın, Cihannümâ Camii,[166] Hünkâr Camii[167] ve Cami-i Cedîd[168] denilen Korkut Camii'nin bir kısmı II. Beyâzîd döneminde Mevlevîhâne olarak kullanılmış ise de, esasen yapı cami olarak kalmıştır.[169] Kemal Turfan'ın 1955 yılında Antalya Müzesi için tuttuğu eski eser fişlerinde, Mevlevîhâne müze deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.[170] Aynı fişte Kemal Turfan'ın; *"Mevlevîhâne (Rum Kilisesi), aslında kilise olarak yapılmış bu bina XIV. Asırda Mevlevîhane'ye çevrilmiştir"* şeklindeki açıklamaları hatalıdır. Zira Yivli Minare Camii ve Mevlevîhâne Türk dönemi yapılarındandır.

e. II. Gıyaseddin Keyhusrev Dönemi (1237-1246) Sur ve Burç Kitabeleri

1. II. Gıyaseddin Keyhusrev Burcu Kitabesi

Tophane burcu olarakta bilinen burcun kitabesi Erten'in; *"Batıdan başlayarak dış kaledeki kitabeler: Postahane yanında ve şimdiki parkın bulunduğu yerde olup 1926 yılı birinci teşrinde (1 Ekim 1926)*

LY-KT
معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله

162 Ş. Barihüdâ Tanrıkorur, "Mevleviyye", *DİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.
163 Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri, Envanter No 43, 112.
164 Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri, Envanter No 56
165 *Türkiye'de Vakıf ve Eski Eserler*, c. I., V.G.M. Ankara 1972, s. 516.
166 Yaman Yücel, "Antalya", *Yurt Ans*., İstanbul:1981-1984, c. II, s. 864
167 Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, c. IX, s. 288; Ayrıca bkz. S. Fikri Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 74.
168 BOA. TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617, s.258; TKGM. KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a
169 Yaman Yücel, "Antalya", *Yurt Ans*., c. II, s. 864.
170 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No:32, Antalya Müzesi Arşivi.

yıktırılan burcun kitabesi –şimdi müzededir. İşte bu kitabe on parça mermer olup 642/1244 tarihlidir"[171] açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur. Erten, diğer çalışmasında Ebûbekir b. Saîd Burcu Kitabesi'ni okuduktan sonra: "*Bu burcun şark tarafında ve 300 adım kadar bu'dunda bulunan diğer bir burçta yukarıki kitabenin bir aynı mevcuttur. Bu kitabenin de yazısı iri ve pek muntazamdır*" bilgisini vermektedir.

Tevhid kitabe hakkında; "*Keyhusrev-i Sânî nâmına olan kitabelerden biri limâna nâzır Tophâne tabir olunan mahalde etrafı yıkılmış ve kitabesi hatırı için bırakılmış dört köşe burcun üzerinde cevânıbı korneşli güzel yazılı bir eserdir*" açıklamasını yazdıktan sonra kitabeyi in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir.[172]

"*Burç kitabesi, mermer ve adi taş, P.T.T. binası yanında yukarı burçtan, g305xy315 cm, kitabe g162/y214cm, müzeye geldiği tarih 1926"* açıklamaları ile Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 14 sıra no ve 137/146 kayıt numarası ile kayıtlı olan, 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılı kitabe, Antalya Selçuklu kitabeleri arasında en büyük ve ihtişamlı olanıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بعمارة هاذا البرج المبارك

الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم

سلطان سلاطين العالم مولي ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق

غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى

الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة[173]

171 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 48.
172 Tevhid, s. 175.
173 SFE
امر بعمارة هاذ البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم باامر رب الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة
AT
امر بعمارة هاذ البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارض ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنتن و اربعين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-imâreti hâza'l-burci el-mübâreki

es-Sultânü'l-A'zamü Şâhinşahü'l-Muazzamü Mâlikü rikâbi'l-ümemi

Sultânü selâtîni'l-'âlemi Mevlâ mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi Merzübâni'l-âfâki

Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni 'ala'l-İslâmi ve'l-müslimîne Zıllüllahi fi

l-Arazîne Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd bin Keyhusrev Kasîmü emîru el-müminîne senete isney ve erba'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek burcun yapılmasını, Allah'ın yerdeki gölgesi, İslam ve Müslümanların yücelticisi, din ve dünyanın yardımcısı, ufukların lideri, Acem ve Arap meliklerinin efendisi, dünya sultanlarının sultanı, milletlerin idâresi elinde olan, şahlar Şâhı, En Büyük Sultan, Müminlerin Emiri'nin ortağı Keyhusrev oğlu Keykubâd oğlu Fetih babası Keyhusrev 642/1244 senesinde emretti*."

Erten, هاذا البرج(hâze'l-burci) kelimesini, elif harfi olmadan هاذ البرجşeklinde; مرزبان الآفاق(merzübâni'l-âfâki) ibâresini بالامر رب الآفاق(bâ-emri rabbi'l-âfâki) şeklinde okumuştur. Tevhid, هاذا البرج kelimesini, هاذ البرجşeklinde, الارضين (el-arazîne) kelimesini, الارض (el-arza) şeklinde okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, الارضين (el-arazîne) kelimesini, "arzeyn" diye okuyarak; "*Allah'ın her iki dünyadaki gölgesi*" şeklinde anlamsız bir mânâ ile tercüme etmişlerdir.

2. Ebûbekir b. Saîd[174] Burcu Kitabesi

Erten; "*Şimdiki hükümet binası karşısında kâin olup 1330 sene-i rûmiyesinde (1914) hedim edilen surda muntazam bir burç bırakılmışdır ki üzerinde gayet latîf mermer korneşli ve pek kıymetdâr âtideki kitabe mevcuttur*"[175] açıklması ile, Tevhid; "*İkincisi hükümet dairesinin karşı cihetindedir. Bu da 642 (1244) tarihlidir*"[176] açıklaması ile in-situ hâlinde okuyup kaydetmişlerdir.

Antalya Müzesi arşivinde; "*Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Atatürk Cad. güney kenarı, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi kuzeyi, h.642 (1244), Gıyasettin Keyhusrev zamanında Sait oğlu Ebubekir, yukarı uçları sivri kemer şeklinde birleşen zigzaglı kaartma ikihatla çerçeveli büyük bir mermer levha üzerinde Arapça, Selçuk sülüsü, 5 satırlık güzel bir kitabesi vardır*" şeklinde kitabe ile alâkalı açıklamalar bulunmaktadır.[177]

Kitabe 160X200 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

LY-KT
امر بعمارة هاذا (هذا) البرج المبارك
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علاء الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة

174 Sinop kalesinin ikinci burcun üzerinde 612 tarihli ve Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre'yi görüyoruz. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali'nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir Konevî nâmında bir zat görüldüğü gibi birinci İzzettin Keykavus'un hükümeti zamanında hükümet ricali arasında bir sahip Mecdeddin Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitabe hangisine ait olduğu bilinemiyor. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 62

175 Erten, *Antalya Livası*, s. 55

176 Tevhid, s. 175.

177 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 a, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة

السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم

سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث

الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد

العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة[178]

Türkçe okunuşu: Umira hâza'l-burcu'l-mubâreku fî eyyâmi devleti

s-Sultâni'l-A'zami Şâhinşahi'l-Mu'azzami Mâliki rikâbi'l-ümemi

Sultâni selâtîni'l-'âlemi Mevlâ Mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi Giyâsi

d-Dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-Fethi Keyhusrev bin Keykubâd kasîmu emîri'l-mü'minîne 'alâ yedi

l-'abdi'd-da'îfi er-râcî rahmeti rabbihi Ebu bekr bin Sa'îd fi't-târîhi seneti isneyni ve erba'îne ve sitteimiete

---

178 SFE
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
AT
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولا ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
KT
عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
LY-KT
عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

Türkçe çevirisi: *"Bu mübârek burç, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhı, milletlerin idâresi elinde olan, dünya sultanlarının Sultanı, Arap ve Acem'in Efendisi, din ve dünyanın yardımcısı, Mü'minlerin Emîri'nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhusrev devleti zamanında, Rabbi'nin rahmetine sığınan zayıf kul Said oğlu Ebubekir eliyle 642/1244 senesinde tamir edildi."*

Erten, هذا البرج ibâresini, هذ البرج şeklinde; Tevhid, هذا البرج ibâresini, هذ البرج şeklinde; مولى kelimesini, مولا şeklinde okumuşlardır.

3. II. Gıyaseddin Keyhusrev Burcu Kitabesi

Ebubekir b. Said Burcu'nun doğusunda olan kitabeyi Erten; *"Bu kitabenin (Ebubekir b. Saîd Burcu Kitabesi) kurbunda ve diğer bir burç üzerinde beyaz bir mermere yazılmış zîrdeki kitabe vardır"*[179] açıklamasıyla in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir. Tevhid; *"Üçüncüsü altı yüz otuz altı tarihlidir"*[180] açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur.

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; *"Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Çarşı (Atatürk Cad.) Caddesi'nin güney kenarı, Osmanlı Bankası doğusu, h.636 (1237), Selçuk Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev, kuzey cephede 0.55x1.10 m.lik mermer üzerinde, Arapça, Selçuk neshi, 3 satır, Atatürk Caddesi'nin güney kenarında vaktiyle doğu-batı istikâmetinde uzanan sur 1930 yıllarında yıkıldığından buradaki 3 burç mücerret kalmıştır"* açıklamalar yer almaktadır.[181]

Kitabe, 55x110 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

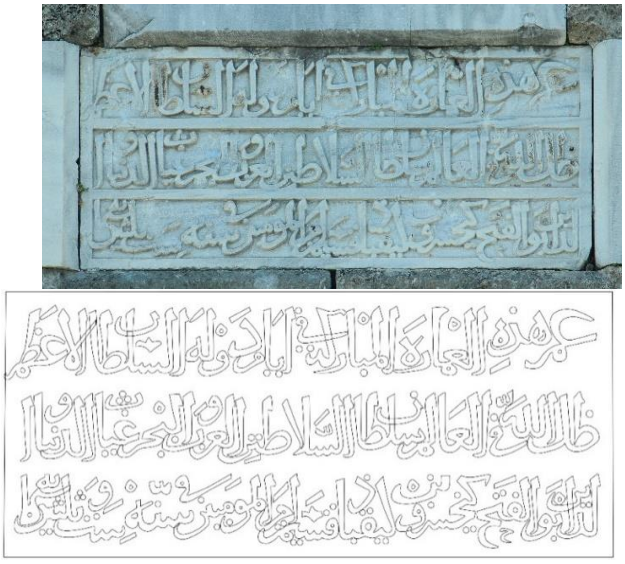

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذه العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم

ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا

لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين و ستمائة[182]

---

179 Erten, *Antalya Livası*, s. 60.

180 Tevhid, s. 176.

181 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 b, Antalya Müzesi Arşivi.

182 SFE

عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة السلطان الاعظم

ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و

الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين ستمائة

AT

Türkçe okunuşu: 'Umira hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi fî eyyâmi devleti's-Sultâni el-A'zami

Zillullâhi fi'l-'âlemi Sultânu selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi Gıyâsü'd-dünyâ ve'

d-dîni Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Keykubad kasîmu emîri el-mü'minîne fî seneti sitte selâsîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek yapı, En Büyük Sultan, yeryüzündeki Allah'ın gölgesi, Acem ve Arap sultanlarının Sultanı, Mü'minlerin Emîri'nin ortağı, Keykubad oğlu Fetih babası Gıyase(d-dünya ve)ddin devleti zamanında tamir edildi.*"

Erten ve Turfan هذه العمارة المباركة(hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi) ibâresini, هذ البرج المبارك (hâze'l-burci'l-mübâreki) şeklinde okumuşlardır. Turfan aynı hatayı tekrarlamakla kitabeyi Erten'den not ettiği izlenimi vermektedir.

Yapı Kitabeleri

1. Şeyh Şücâüddin[183] Türbesi Kitabeleri

Kale dışında Selçuklu devri yapılarından olan ve Çaybaşı Mahallesi 1345 sokakta yer alan Şeyh Sücâüddin Türbesi h.636/m.1238 yılında inşa edilmiştir. Türbenin kapısının bulunduğu kuzey cephesinde, sivri kemerli iki niş içinde, iki mermer kitabe bulunmaktadır. Erten; "*Şeyh Şüca denilen türbe duvarında*" açıklaması ile, kapının sağ tarafında yer alan inşa kitabesini okuyup kaydetmiştir.[184] Turfan'ın tespitinde inşa kitabesi içeride, âyet-i kerîme kitabesi dışarıdadır.[185]

Kitabe, 70x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

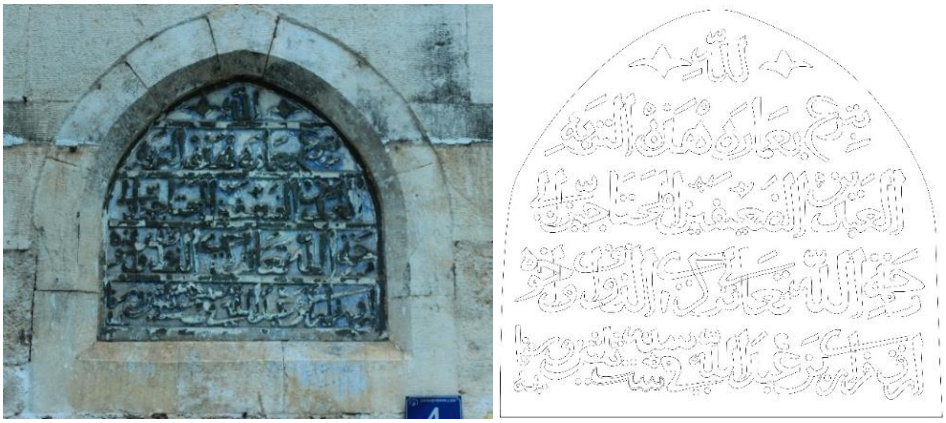

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذ العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين ستمائة
KT
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنه ست ثلثين ستمايه
LY-KT
عمر هذه العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست (و) ثلاثين (و) ستمائة

183 Şeyh Şücâüddin'in hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

184 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

185 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.18, Müze Arşivi.

لله

تبرع بعمارة هذه التربة

العبدين الضعيفين المحتاجين الى

رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه

ارق مرارى بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية[186]

Türkçe okunuşu: Lillâhi

Teberre'a bi-'imâreti hâzihi't-türbeti

el-'abdeynü'd-da'îfeynü'l-muhtâceynü ilâ

Rahmetillâhi Te'âlâ Türkeri ez-Zevâk ve ehûhu

Erak Mirârî bin Abdillâhi fî seneti sitte selâsîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Sadece Allah için*

Bu türbenin yapımını, zayıf ve Allâh Teâla'nın rahmetine muhtaç kullar, Türkeri Zevvâk ve kardeşi Abdullah oğlu Erak Mirârî[187] *636/1238 senesinde bağışladı.*"

73x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmış, kapının sol tarafındaki yer alan kitabede, Tevbe suresinin 18. âyet-i kerimesi vardır.

Erten, المحتاجين (el-muhtâceyni) kelimesini من المحتاجين(mine'l-muhtâcîne) şeklinde; تركرى الذواق (Türkeri ez-Zevâk) kelimesini تركرى الزواق (keskin "ze" harfi ile) şeklinde; ارق مرارى(Erak Mirârî) kelimesini ارو مزارى (Eru Mezârî) şeklinde hatalı okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, بن عبدالله(bin Abdillah) kelimesini ابوعبدالله (ebû Abdillâh) şeklinde; ست ثلثين(sitte selâsîn/636) tarihini ثلثين (selâsîn/630) şeklinde hatalı okumuşlardır. Kitabe şöyledir:

---

186 SFE
لله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبدين الضعيفين من المحتاجين الى
رحمة الله تعالى (تركرى الزواق) و اخوه
(ارو مزارى) بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية
KT
لله
تبرع بعمارة هذه التربه
العبدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى؟ الذواق؟ و اخوه
اروزارى؟ بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية
LY-KT
لله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه.....ابوعبدالله فى سنة ثلثين و ستماية

187 Kaynaklarda iki kardeş hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

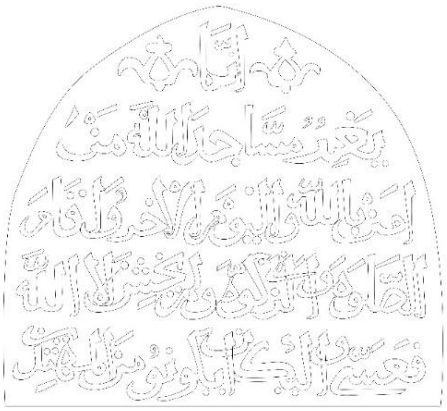

Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من

آمن بالله و اليوم الاخر و اقام

الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله

فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين[188]

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men

âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ekâme

s-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe

fe-'asâ ülâike en yekûnû mine'l-mühtedîne

Türkçe Meali: "*Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidâyete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!*"

188 SFE – Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
AT – Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الاخر و اقام
الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين
LY-KT
انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الاخر و اقام
الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

2. Atabek Armağanşah[189] Medresesi Kitabesi

Eyliyâ Çelebi *Seyâhatnâme*'sinde Yivli Minare Camii hakkkında bilgiler verdikten sonra Atabek Armağanşah Medresesi ile alâkâlı şu bilgileri vermektedir: *"…ve cami'e muttasıl medresenin kapısı üzre tarihi budur el-mülkü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr …"*[190] Evliyâ Çelebi'nin açıklamalarından, Atabek Armağanşah Medresesi'nin, Yivli Minare Camii'ne bitişik olduğu anlaşılmaktadır. Yivli Minare Külliyesi'nde yapılacak kazı çalışmalarında, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait pek çok tarihi eser kalıntıları ve mezarların bulunacağı ise kesindir.

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitabeyi Erten; *"Yivlim Minâresi kurbünde bulunan Selçuk Medresesi'nin kapısındaki kitabe"* açıklaması ile[191], 1940 yılındaki çalışmasında; *"Alâeddin Medrese'si kapısında (Burası şimdi müzedir)"* açıklaması ile okumuştur.[192] Bu ifadeden, Yivli Minâre Camii'nin Antalya Müzesi olduğu dönemde, Atabek Armağanşah Medrese'sinin de müzeye bağlı açık hava teşhiri (bahçesi) olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; *"Medrese Kapısı, Selçuk Mah. Müze Muhiti içinde, h. 637 (m.1238), Atabey II. Gıyasettin Keyhusrev'in kumandanı, kapı yukarısında 0.64 genişlik ve 0.94 yükseklik ve 0.05 derinlikte sivri kemerli bir niş içinde Arapça girift sülüs, 6 satır"* açıklamaları kayıtlıdır.[193]

Kitabe, 96x55 cm ebatlarında, mermer üzeri Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

189 Armağanşah Ertokuş'un azatlı kölelerinden olan Mübârizüddin Hacı Armağanşah, Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğlu İzzeddin Keykavus'un atabeğidir. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in cülûsunda üstâdü'd-dâr'lık (saray nâzırı) yapmıştır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından 635/1237 yılında oğlu İzzeddin Keykâus'un atabeyliği kendisine verilmiştir. Atabeylik ünvanının 637/1239 tarihli medrese kitabesinde bulunması bunu teyit etmektedir. Hacı Armağanşah birkaç yıl atabeylik mevkiinde kalmıştır. II. Gıyaseddin Keyhusrev kendi kardeşleri olan Kılıçaslan ve Rükneddin'i öldürmek için Armağanşah'ı Borgulu Kalesi'ne göndermiş, ancak Armağanşah, Kılıçaslan'ı ve Rükneddin'i öldürmemiş, durumu sultandan ve Sadettin Köpek'ten gizleyerek geri dönmüştür. Armağanşah, Amasya Subaşısı iken Baba İshak ayaklanmasını bastırmış, Baba İshak'ı zâviyesinden çıkartıp kale surlarında asmıştır. Bu duruma öfkelenen Türkmenler, Hacı Armağanşah'ın ordusuna saldırarak, 646/1248 yılında Armağanşah'ı şehid ettiler. Antalya'da yirmi iki yıl subaşılık yapan Mübârizüddin Ertokuş tarafından yetiştirilen Armağanşah'a, Ertokuş, vakıflarının tevliyetini vermiştir. İbni Bibî, Armağanşah'ın cömertliği, dindarlığı ve ahlakı ile maruf olduğunu söyler. İbni Bibî, *Selçuknâme*, s. 501-502; Osman Turhan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 423*; Mehmet Akif Erdoğan, "Beyşehir", *TDVİA*, Ankara 2010, C. VI, s. 84-85; Muharrem Kesik, "Sadettin Köpek", *TDVİA*, Ankara 2010, C. XXXV, s. 392.

190 Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452, s. 64a

191 Erten, *Antalya Livası,* s. 59.

192 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.

193 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 36, Antalya Müzesi Arşivi.

الملك لله وحده

امر بعمارة المدرسة المباركة

فى دولة السلطان الاعظم ظل الله فى

العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد

قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف

المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغانشاه فى سنة سبعة ثلثين ستمائة[194]

Türkçe okunuşu: el-mülkü lillâhi vahdehu

Emera bi-'imâreti'l-medreseti'l-mübâreketi

fî devleti's-Sultâni'l-A'zami zıllullâhi fi

l-'âlemi Giyâsiüd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd

kasîmü Emîru'l-mü'minîne halledellâhu sultânehû el-'abdü'd-da'îfü

el-muhtâcu ilâ rahmeti Rabbihî Atabek Armağanşâh fî seneti seb'ate selâsîne sittemiete.

Türkçe çevirisi: *"Mülk tek olan Allah'ındır.*

Bu mübârek medresenin yapımını, En Büyük Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, dünya ve dînin yardımcısı, Müminlerin Emiri'nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhusrev -Allah onun sultanlığını kalıcı kılsın- devleti zamanında, zayıf kul, Rabbi'nin rahmetine muhtac Atabek Armağanşah'a 637/1239 yılında emretti."

Kitabede yer alan اتابك ارمغانشاه(Atabek Armağanşah) kelimeleri, Turfan tarafından اتابك ابن مغانشاد(Atabek ibni Maganşâd) şeklinde okunmuştur.

f. II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1260):

1. Karatay Medresesi Kitabeleri

Karatay Medresesi Kitabesi'nde bânisinin ismi geçmemesine rağmen, binanın Dâru's-sulehâ adı ile II. İzzeddin Keykavus döneminde saltanat nâibliği görevinde bulunan Celaleddin Karatay'ın[195] vakfiyesinde kayıtlı olduğu için[196], onun tarafından yapıldığı kabul edilmektedir.

---

194 SFE
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فى دولة السلطان الاعظم ظل الله فى
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغانشاه فى سنة سبعة ثلثين ستمائة
KT
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فى دولة السلطان الاعظم ظل الله فى
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ابن مغانشاد فى سنة سبعه ثلثين ستمايه
LY-KT
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فى دولة السلطان الاعظم ظل الله فى
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغاسان (ارمغانشاه؟) فى سنة سبعة ثلثين ستمائة

195 İbn Bibi, Uğur ve Koman Celalattin Karatay'ın Rum neslinden gelen bir köle olduğunu savunurlar. Celaleddin Karatay, yaptırmış olduğu eserlerin vakfiye ve kitabelerinde Karatay bin Abdullah diye anılmaktadır. Karatay gibi,

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitabeyi Erten, Karatay Medresesi kapısının özelliklerini anlatarak;[197] *"Karadayı Camii kapısında"* açıklamasıyla okuyup kaydetmiştir.[198]Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; *"Karatay Medresesi, Selçuk Mah. Karatay Sk. H. 648 (m.1250), Selçuk Sultanı İzzettin Keykavus, kapı tonozu altında, biri sivri kemer şeklinde 0.60 yük. Ve 0.89 genişlikte, diğeri 1.00x0.93 m.lik iki parça mermer üzerinde sülüs 9 satır"* açıklamaları mevcuttur.[199]

Ayrıca Antalya Müzesi arşivinde, Karatay Medresesi hakkında 45 nolu fişte şu bilgilere yer verilmektedir: *"Aslında müstatil (dikdörtgen) planlıdır. Kuzey yanı ile güney batı köşesinin yıkılması* ***ve komşu evlere ilâvesi dolayısıyla planı bozulmuştur.*** *Cephede, orijinal olarak yalnız portal kalmıştır…*

Kapıdan girilince, iç tarafta sivri bir tonoz altından avluya gelinir. Avlunun solunda bulunması gereken odalar tamamen kaybolmuş bu taraf sonradan bir duvar çekilerek kapatılmış ve ***duvarın gerisinde boş kalan arsa bu taraftaki evin bahçesi olmuştur.*** *Sağ tarafta sonradan yapılmış bir duvarda, üstte üç pencere, altta bir pencere ve basık kemerli bir kapı vardır. Bu kapı ve pencereler kapatılmış ve duvarın arkasında kalan saha,* ***bu taraf Postacı İhsan Küzer'in evinin avlusuna katılmıştır****….*

Cami olarak kullanlan bu eyvanın güneyinde aynı şekilde bir eyvan daha vardır. Bunun da önünde moloz taş, tuğla, hatıllı, muahhar bir duvar ve kapı ilave edilmiştir.

Kapı-Cami mihverine nazaran tenazurun temini için, ***cami olan eyvanın kuzeyinde vaktiyle mevcut olması gereken üçüncü eyvan tamamen yıkılarak yeri bahçe haline getirilmiştir.***

Bütün yıkılma ve değişikliklere rağmen Antalya'da kapı ve sağlam kalan iki eyvanı ile XIII. asır Selçuk mimarisinin yegâne medrese örneğini teşkil etmektedir. Komşu şahıslara geçen arsaların istimlâki ile restoresi lüzumludur.*"*

Kitabe, 163x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 9 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

---

kardeşleri Kemâleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur'da Selçuklu Devleti'nin önemli emirlerindendir. Karatay, Sipehsâlarlık, Devât Emirliği, Taşt-hâne Emirliği, Hazine-yi Hâssa Emirliği, Saltanat Nâibliği ve Atabeglik görevlerinde bulunmuştur. İbni Bibî, bizzat Karatay'dan yaptığı rivayete göre, on sekiz yıl, yani Keykubad'ın tahta çıkışından ölümüne kadar, hazerde ve saferde, bu büyük sultanın hizmetinden ayrılmamıştır. Sadettin Köpek'in şerrinden uzlete çekilen Karatay, Köpek'in ölümünden sonra eski vazifesi olan taşt-hâne ile birlikte hazine-i hâssa emirliğine tayin edildi ve Keyhusrev'in ölümüne kadar bu vazifesinde kaldı. Selçuklu'da üç kardeş dönemi olarak bilinen, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaaddin Keykubad iktidarının mimarı oldu ve Saltanat Nâibi olarak bir yıl görev yaptı. Kervansaray'da olduğu gibi Dâru's-Sulehâ'da da adının bir tevâzu eseri olarak zikredilmemiş olmasına rağmen halkın verdiği Karatay adı yapının bânisini gösterdiğine şüphe yoktur. Medrese vakfiyesinde medrese yıkıldığı takdirde vakıflarının Dâru's-Sulehâ'ya verileceği yazılırken onun şartlarına göre olacağı kaydedilmektedir, ki bu Dâru's-Sulehâ'nın vakfiyesi olduğunu gösterirse de maalesef bu vakfiye henüz ele geçmemiştir. İbn Bibi, s. 244. Osman Turan, **"**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**",** *Belleten***,** Ankara 1948, XII, s. 48-49; Ferit M. Uğur-M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940, s.5.

196 Osman Turan, "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", s. 143.

197 Erten, *Antalya Livası*, s. 54.

198 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 57.

199 Turfan, Eski Eser Fişleri, fiş No. 45, Antalya Müzesi arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

و به ثقتي

بسم الله الرحمن الرحيم

تمت عمارة لدار الصلحا المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا

لمعظم ظل الله فى العالم مالك رقا

ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا

لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو

الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن كيقباد

برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة[200]

Türkçe okunuşu: Ve bihi sikatî

Bismillâhirrahmânirrahîm

Temmet 'imâretü li-dâri's-sulehâ'l-mubâreketi fî devleti

---

200 SFE

و به معين

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تمت عمارة دار الصلحاء المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه

المعظم ظل الله فى العالم مالك رقا

ب الامة سلطان سلاطين العرب و العجم عز

الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو

الفتح كيكاوس بن كيخسرو و كيقباد

برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

LY-KT

و به ثقتي

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تمت عمارة لدار الصلحاء المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا

لمعظم ظل الله فى العالم مالك رقا

ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا

لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو

الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن كيقباد

برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

Mevlânâ es-Sultânu'l-A'zamu Şâhinşahü'
l-Mu'azzamu Zıllullâhi fi'l-'âlemi Mâliku rikâ-
bi'l-ümemi Sultânu selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi İzzu'-
dünyâ ve'd-dîni Giyâsu'l-islâmi ve'l-müslimîne Ebu'-
l-fethi Keykavus bin Keshusrev bin Keykubâd
Bürhânu emîri'l-mü'minîne fî şuhûri senete semânün ve erbe'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Ve Allah'a güvenirim.*

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Mübârek Dâru's-sulehâ (salihlerin toplandığı yer, tekke-zâviye-hankah) imâreti, Müslümanların ve İslamın yardımcısı, din ve dünyanın yücelticisi, Acem ve Arab sultanlarının Sultanı, milletlerin idaresi elinde olan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhı, Mü'minlerin Emîri'nin delili, Keykubad'ın oğlu Keyhusrev'in oğlu Fetih babası Efendimiz Keykavus'un devleti zamanında, 648/1250 senesinin aylarında tamamlandı."

Erten, و به ثقتي (ve bihi sikatî) ibâresini, و به معين (ve bihi mu'în) şeklinde; لدار الصلحا(li-dâri's-sulehâ) ibâresini دار الصلحا (dâru's-sulehâ) şeklinde; رقاب الامم (rikâbu'l-ümemi) ibâresini رقاب الامة (rikâbu'l-ümmeti) şeklinde; كيخسرو بن كيقباد (Keyhusrev bin Keykubâd) ibâresi كيخسرو و كيقباد (Keyhusrev ve Keykubâd) şeklinde okumuştur.

Erten'in; *"Langoronski eserinde, âtideki kitabe görülüyorsa da aslını bulamadım"*[201] açıklaması ile eserine 73. kitabe olarak kaydettiği kitabe, Karatay Medresesi Kitabesi'dir.[202]

Karatay Medresesi'nin kalan iki eyvanından orta eyvanda taş işçiliği ile müzeyyen bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın ayna kısmında ise aşağıdaki kitabe yer almaktadır:

Necmi Atik Özel Arşivi Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من آمن بالله و اليوم الاخر و اقام الصلوة و اتى الزكوة و لم يخش الا الله فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya'muru mesâcidellâhi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ikâmi's-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe fe-'asâ ülâike mine'l-mühtedîne

Türkçe çevirisi: *"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidayete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!"* (Tevbe suresi, 9/18)

---

201 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

202 Karl Graf Lanckoronski, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), Antalya 2005, C.1, s.30.

2. Ahi Yusuf Camii Kitabesi

Ahî Yusuf Camii, Ahi Kızı Mescidi ve Karamolla Makbulağa Mescidi gibi Antalya Kaleiçi'nde Anadolu Selçuklu döneminden günümüze gelebilmiş nadide tarihi eserlerdendir. Kuzey duvarındaki mermer sütunlu, yuvarlak kemerli ve tuğladan inşa edilmiş kapı ile girişi olan cami 1992 ve 2008 yıllarında onarımdan geçirilmiştir. Bu onarımlar sırasında caminin sivri kemerli pencereleri, kesme taş görüntüsü, kuzey kısmı giriş kapı üstü penceresi gibi Selçuklu mimari özellikleri tamamen kaybolmuştur. 1955 yılında eski eserler müfettişi Kemal Turfan tarafından kaleme alınan raporda caminin vasıfları şöyle yazılmıştır: *" Kare planlıdır. Duvarlar moloz ve kesme taş kârgirdir. Kapı ve pencereler ahşap lento üstünde sivri kemerlidir. Batı yanda sivri kemerli geniş bir pencere, yukarıda küçük üç pencere vardır. Saçaklar kornişlidir. Alaturka kiremitli, dört satıhlı, ortası alemli çatı ile örtülüdür. İçi: Köşelerin yukarısı düz pandantifli ve üstü sağır kubbe ile örtülüdür. Mihrap dâirevî kemerli bir niştir. Minber tahtadır ve çürümüştür. Son cemaat mahalli yıkılmıştır. İki granit sütun arasında kesme taş derin kornişli sövesi olan kapı ve sütunla aradaki boşluk tuğla ile doldurulmuş kapı heyeti mücerret halde ayakta durmaktadır"*

Erten: *"Üst tarafı Âyetü'l-kürsî ve alt tarafı*[203]*"*açıklamasıyla kaydettiği kitabe, hâlen Ahî Yusuf Türbesi Haziresi'ndedir, lâkin en alt satırı toprak içerisinde kalmış ve tahrip olmuştur. Kitabenin bulunduğu taşın üst kısmında Âyetü'l-kürsî yer almaktadır. Kitabenin, 647/1249 tarihli tamir kitabesi olması, Ahi Yusuf Camii'nin inşasının daha önce tarihli olduğu ve Ahî Yusuf'un Antalya'ya fetihten hemen sonra şehre yerleştiği izlenimi vermektedir.

Erten, Ahî Yusuf'un kim olduğu ile alakalı bilgiler verirken, Ahi Yusuf Camii Kitabesi hakkında da:*"Ahî Yusuf'un kimlerden olduğu ve târih-i vefâtı malum değilse de ittisâlinde kadîm bir mescidin bulunması ve mescid ile türbe arasında, üzeri âyetü'l-kürsî yazılı ve nihâyetinde "* عمر هذا الجامع المبارك فى شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة*" ibâresinin delâleti vechiyle 647 tarihinin mahkûk bulunması ve bir de türbenin üzerindeki tekye penceresinin korneji Selçuk sisteminde olması Ahî Yusuf hazretlerinin Selçûkilerden olduğu anlaşılıyor"* şeklinde bilgiler vermesinden söz konusu kitabenin Ahi Yusuf Camii'ne ait olduğu kanaatine varılmaktadır.

Ayrıca, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası'nın, 1 Mart 1340/1924 tarihli, ondördüncü sene 2 (79) no'lu nüshasının 72-73. sayafasında, "Fatih Zamanında Teke İli" başlığı altında; "Kılıççı Yusuf Zâviyesi (Ahî Yusuf Zâviyesi), nâmıyle meşhurdur. Ahî Yusuf Mahallesi'ndedir. Zâviyenin kitabesi şudur:

عمر هذا الجامع المبارك فى شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة

("'Umira hâze'l-câmi'u'l-mubârekü fî şuhûri seb'a ve erba'îne ve sittemiete"

"Bu mübârek câmi 647 senesinin aylarında imar edildi")" ifadeleriyle açıklama vardır.

Kitabe, taş üzeri Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

[203] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

عمر هذا الجامع المبا

رك فى شهور سنة سبع

و اربعين و ستمائة[204]

Türkçe okunuşu: ‘Umira hâza’l-câmi’u’l-mübâ

rekü fî şuhûri senete seb’a

ve erbe’îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *“Bu mübârek cami 647/1249 senesinin aylarında tamir edildi.”*

3. Ahi Yusuf Çeşmesi Kitabesi

Kitabe günümüzde, Ahî Yusuf Camii ile Ahî Yusuf Türbesini bağlayan doğu avlu duvarının doğu tarafındaki dış yüzünde, çeşme üzerindedir.

Kitabe, 56x59 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان الاعظم

ظل الله فى العالم عز الدنيا و الدين

.....ستمائة[205]

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti’s-Sultâni’l-A’zami

Zillullâhi fi’l-’âlemi ‘izzi’d-dünyâ ve’d-dîni

……..sittemiete

Türkçe çevirisi: *“Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Din ve dünyanın izzeti, En Büyük Sultan’ın devleti günlerinde ……600?”*

---

[204] SFE
عمر هذا الجامع المبا
رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة
LY-KT
عمر هذا الجامع المبا
رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة

[205] LY-KT
فى ايام دولة السلطان الم (عظم)
ظل الله فى العالم عز الدنيا و ال

Yılmaz-Tuzcu, السلطان الاعظم (es-Sultânu'l-a'zam) ibâresini السلطان المعظم(es-Sultânu'l-mu'azzam) şeklinde okumuşlardır.

Yılmaz-Tuzcu'nun; *"Kitabe Antalya'da II. İzzeddin Keykavus'un adının geçtiği tek kitabe olması sebebiyle dikkat çekicidir"* açıklamaları yanlıştır. Zîrâ Karatay Medresesi Kitabesi'nde de II. İzzeddin Keykavus'un ismi geçmektedir.

800 yıla yakın Ahî Yusuf Çeşmesi diye orijinal ismiyle bilinen ve anılan çeşme, geçirdiği son restorasyondan sonra, çeşme üzerine taşa kazınıp yerleştirilen "Sema Yazar Çeşmesi" ismini almıştır.

g. III. Gıyaseddin Keyhusrev Dönemi (1265-1282)

1. Hasbalaban Mescidi Kitabesi

Kitabe; *"Mescit Kitabesi, mermer, Hasbalaban Mahallesi'ndeki yıkılan mescid'den, y.83cm, g.95 cm, Müzeye geldiği tarih 1927"* açıklamaları ile 15 sıra no ve 152 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne kayıtlıdır. Kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Erten; *"Hasbalaban Mahallesi'nde el-ân bir mescid kapısının yanı başındaki duvarda kitabe 5:Şöyle bir kitabe mevcuttur"* açıklamasıyla[206], Besmele ve âyet-i kerimeyi kaydetmeden kitabeyi in-situ olarak okumuştur. Yine Erten; *"Hasbalaban Mahallesi'nde ve bir mescit üzerinde;-İşbu mescit 1927'de yıkılmış, kitabesi müzededir"* açıklamasıyla[207] söz konusu mescit yıkıldıktan sonra, Besmele ve âyet-i kerimeyi de okuyup kaydetmiştir. Kitabe şöyledir:

بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد

الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا

المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان

الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان

العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة[208]

---

206 Erten, *Antalya Livası*, s. 56.

207 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 59.

208 SFE

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو و قلج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة
LY-KT

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm İnnemâ yağmuru mesâcide
Allahi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri emera bi-'imâreti hâza
el-mescidi'l-mübâreki fî eyyâmi devleti's-Sultâni
el-A'zami Giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Kılıç Arslan
al-'abdü'd-da'îfü Muhammed bin 'Ali gaferallâhu lehu fî seneti erbe'a ve seb'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimseler imar eder. Bu mübârek mescidin yapımını, En Büyük Sultan, dünyanın ve dinin yardımcısı, Kılıç Arslan oğlu Fetih babası Keyhusrev devleti günlerinde, zayıf kul Ali oğlu Muhammed'e*[209] *–Allah onu affetsin- 674/1276 senesinde emretti."*

2. Anadolu Selçuklu Beylikleri Dönemi

Sultânü's-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey b. Mahmud b. Yunus (?-779/1377)

23 Ağustos 1361 Salı gününe rastlayan St. Bartolomi yortusunda Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan tarafından el geçirilen Antalya, 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373'de Sültânü's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey tarafından geri alındı. Antalya'da imar işlerine hemen başlayan Emir Mübârizeddin Mehmet Bey, Yivli Minare Camii Külliyesi'nde yer alan yapıları tamir etti, Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevirilen ve Alaaddin Camii diye bilinen Yivli Minare Camii'ni tamir ettirerek eski haline getirdi.[210] Ayrıca Mehmed Bey, Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Hükümet Binası'nı inşa etti.

1. Yivli Minare Camii Kitabeleri

Yivli Minare Camii hakkında Evliyâ Çelebi şu bilgileri veriyor: *"…andan sonra Câmi-'i Kadîm Eski Câmi' Sultan Alâaddinin'dir derler ammâ tekaddüm kenîse imiş kapusı üzre lisân-ı Yunanca Hz. Îsâ'dan mukaddem binâ olduğun işâret etmiştir. Ba'dehu yine mezbûr kapu üzre sâhib-i fethin câmi ittidüğine târih budur…"*[211] Evliyâ Çelebi'nin *"tekaddüm kenîse imiş"* ifadelerinden, Antalya'nın 1361-1373 yılları arasında Kıbrıslılar elinde olduğu dönemde Alâaddin Camii'nin kilise olarak kullanıldığı döneme işâret ettiği kanaatindeyiz. Zira, Antalya'nın fethinden yıllar sonra I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa edilen Alaaddin Keykubad Camii veya diğer ismiyle Yivli Minare ve Camii'nin önceden kilise olduğuna dair hiçbir bilimsel veri ve kaynak yoktur. Ayrıca, bu alanda yapılan ve yapılmakta olan arkeolojik kazılarda kiliseye ait hiçbir iz ve eser ortaya çıkmamıştır.

Yivli Camii'nin onarıldığını ve onarımın mimar Balaban et-Tavâşî tarafından yapıldığını gösteren mermer kitabe, 90x160 cm ebatlarında, 7 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Erten kitabeyi; *"Yivlim Camii (şimdiki Müze binası) üzerindeki kitabe, bu kitabe 774-1372 tarihlidir"* açıklamasıyla Besmelesi hâriç okumuştur[212].

Tevhid; *"Antalya'da Kaleiçinde kâin büyülü yahut Alâeddin Câmii kapısındaki kitabe, şu veçhile yedi satırdır, cami sonradan tamir görmüş olmakla tarz-ı kadîmi bozulmuştur, minâresi daha eskidir, Selçukî devrine aittir"* açıklaması ile kitabeyi okumuştur.[213]

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة

209 Bolvadi'nin İshaklı Nahiyesi'nde bulunan 647 tarihli bir Selçuk hanı üzerindeki yazılı "Ali bin Hüseyin"in oğlu olması ihtimali vardır. Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 63.

210 Sait Kafaloğulu, "Tekeoğulları", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.

211 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

212 Erten, Antalya Vilayeti Tarihi, s. 61.

Turfan; *"Müze (Yivli Minâre Camii), merkezde, ilk inşası (h. 616-634) m. 1219-1236, I. Alaaddin Keykubat, İkinci İnşâ h. 774-9 (m.1372-77), Mehmet bin Mahmut, Bak. Rudolf M. Riefstahl, Ceenubu Garbi Anadolu Türk Mimarisi, sayfa 42-44)*[214] *Selçuk Mahallesi, Korkut Sak. Müze çevresi içinde, h.774 (m.1372), Hamit oğlu Yunus Bey'in torunu Mehmet Bey, yapan Tavaşi Balaban, kapı üstünde 0.92x1,71'lik sivri takviye kemeri şeklinde çerçeveli bir mermer üzerinde Arapça girift sülüs, 7 satırdır"*[215] açıklamalarıyla kitabeyi okumuştur. Kitabe şöyledir:

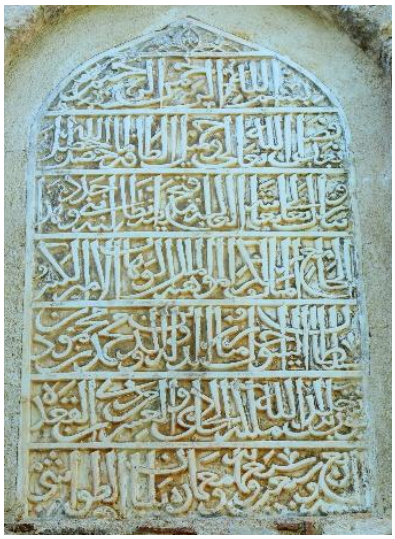

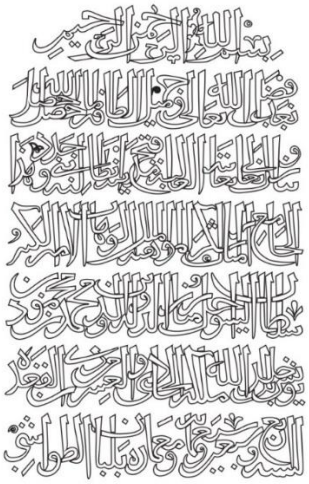

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله

تبارك و تعالى بعانته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا

الجامع المبارك شكرا لموهبه الملك الوهاب الامير الكبير

سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن

يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة

لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى[216]

---

213 Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir", *TTEM*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336, 1 Kasım 1340.

214 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.5, Antalya Müze Arşivi.

215 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

216 SFE

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعناية العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع الشريف المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى
AT

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبه الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى
KT

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm
ba'de fadlillâhi Te'âlâ ve cemîli eltâfihî lemmâ hasale haslullâhi
Tebâreke ve Te'âlâ bi-'ânetihi'l-'âliyeti fütiha medînete Antalya benâ ve ceddede hâzâ
el-Câmi'a'l-Mübâreke şükran li-mevhibihi'l-Meliki'l-Vehhâbi el-Emîru'l-Kebîru
Sultânü's-sevâhili Mübârizü'd-devleti ve'd-dîni Muhammed bin Mahmûd bin
Yûnus halledellâhu mülkehû el-hâdî ve'l-'işrîne min Zi'l-ka'de
li-seneti erbe'in ve seb'îne ve seb'amietin ve mi'mârehu belbân et-tevâşî
Türkçe çevirisi: *"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla*

Allâhu Te'âlâ'nın fazlı ve lütuflarının tamamından sonra, Yüce ve noksan sıfatlardan münezzeh Allah'ın yüce hazzı (nasip etmesi) meydana gelince Antalya şehri fetholundu ve bu mübârek camiyi, Vehhâb ve Melik (olan Allah'ın) ihsânına şükür olarak, Büyük Emir, sâhillerin Sultânı, devletin ve dinin koruyucusu Yunus oğlu Mahmud oğlu Muhammed (Mehmet) –Allah onun mülkünü kalıcı kılsın- 774/1373 senesinde binâ etti ve yeniledi, mimarı Balabân et-Tavâşî."

Erten, بعانته العالية(bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية(bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; الجامع المبارك شكرا لموهبه(el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع الشريف المبارك شكرا لموهبة (el-câmi'a'ş-şerîfe'l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde; Tevhid, بعانته العالية(bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية(bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, بعانته العالية(bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية(bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; الجامع المبارك شكرا لموهبه(el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع المبارك شكرا لموهبة(el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde okumuşlardır.

Necmi Atik Özel Arşivi

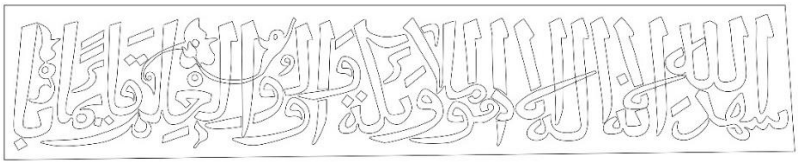

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطاليه بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس بك خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعماية و معماره بلبان الطواشى
LY-KT
بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولو العلم قائما با(لقسط)[217]

Türkçe Okunuşu: Şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulu'l-'ilmi kâimen bi'l-kısti

Türkçe çevirisi: "Allah adâleti kâim kılarak kendisinden başka ilah olmadığına şâhitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de (adâletle kâim olarak buna şahitlik ettiler)."

Yivli Camii'nin mihrabının üzerinde yer alan kitabe, mermer üzerine hakedilmiş ve tek satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Selçukluların, cami, mescid, türbe gibi dînî mekânlarında çoğu zaman nakşettikleri âyet-i kerimenin yazılı olduğu kitabe son kelimesinin yarım olmasından da anlaşılacağı üzere eksiktir.

2. Zincirkıran Türbesi Kitabeleri

Mübârizeddin Mehmed Bey'e, Antalya'yı kuşatması sırasında şehrin limanının ağzında bulunan iki kulenin arasına Kıbrıslılar tarafından gerilen ve XVI. yüzyılın başında hâlen yerinde durduğu rivayet edilen zinciri kırmasından dolayı "Zincirkıran" lakabının verildiği belirtilmektedir. Yivli Minare Camii'nin kuzeybatısında yer alan Zincirkıran Türbesi, 1377 yılında Zincirkıran Mübârizeddin Mehmed Bey tarafından, Şaban 779/ Aralık 1377 yılında vefat eden oğlu Emirzâde Ali Bey için yaptırılmış, 1378 yılında kendisi de vefat edince aynı türbeye defnedilmiştir. Türbede yer alan üçüncü sanduka ise Mevlevî Şeyhi Mustafa Dede Efendi'ye aittir.[218]

Zincirkıran Türbesi, kenar uzunluğu 8,50 mt olan kare bir subasman üzerinde tek kubbeli olup, sekizgen planlıdır. Türbe, Selçuklu kümbetleri üslûbunda, pramidal taç bir külahla örtülmüş olup, tamamen kesme taştan mükemmel bir işçilikle inşa edilmiş ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Türbede, dikdörtgen forumlu, demir parmaklıklı yedi pencerenin üst kısımlarında negatif ve pozitif işlenmiş bitkisel motifler bulunmaktadır.

Zemini dörtgen tuğlalarla kaplı olan yapı, inşa edildiği dönemde, sanduka üzerleri tamamen Selçuklu çinisi ile bezenmiş, lâkin Selçuklu çinilerinden günümüze ulaşan herhangi bir örnek kalmamıştır. Ayrıca türbe içi pencere alınlıklarında yer alan yedi kitabeden dördü de kayıptır.

Erten; "*Mevlevi Tekke'sinde Zencirkıran adıyle tanılan türbesi kapısında iki satırlı kitabe, işbu kitabe 779-1377 tarihlidir*" açıklaması ile kitabeyi okumuştur.[219]

Tevhid; "*Antalya Kaleiçinde Mevlevîhâne ittisalindeki bağçe içinde oldukça güzel bir eser-i mimârî ve halk arasında "Zincirkıran türbesi" denilen sekiz köşeli yontma taşlardan yapılmış sakfı ehrâm-ı nâkıs (piramitlerden küçük çatılı) bir binâ bulunmaktadır. Bu türbeyi yukarıda ismi geçen Muhammed Bek oğlu Ali Bek için yaptırmış ve ihtimal-i kaviyyeye göre kendi de bilâhare buraya defin olunmuştur. Türbenin kapısında mermer taşa mahkûk iki satırlık kitabedir*"[220]

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; "*Zincir Kıran Mehmet Bey Türbesi (Türbede Emirzâde Ali Bey'de medfundur, Selçuk Mah. Atatürk Caddesi kenarı, müze çevresi içinde, h.779 Şaban ayı sonu (m.1377 Aralık sonu), Hamidoğlu Yunus Bey'in torunu Mehmet Bey, kapı yukarısında 0.47x1.45 lik bir mermer üzerinde Arapça girift sülüs, 2 satır*" açıklamaları yer almaktadır.[221]

---

217 Âl-i İmrân sûresi, 3/18.
218 Sait Kafaloğulu, "Tekeoğulları", s. 349.
219 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 61.
220 Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir", s. 337.
221 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 33, Antalya Müzesi Arşivi.

Kilitli taşlardan oluşan basık kemerli türbe kapısının üzerinde ikisi bitkisel motifli, biri düz üç rozet bulunmaktadır. Rozetlerin üzerinde 147x47 cm ebatlarında, mermer üzeri iki satır Selçuklu girift celî sülüsü ile türbe kitabesi yer almaktadır. Kitabede şunlar yazmaktadır:

Necmi Atik Özel Arşivi

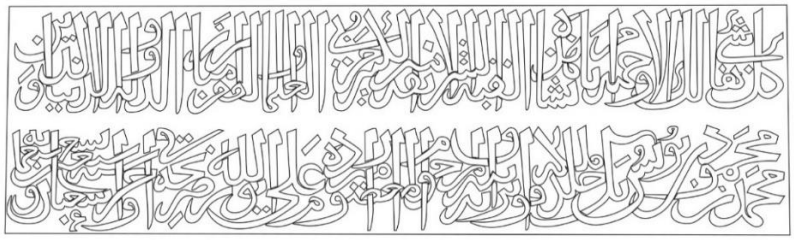

كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين

محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه إنه فوق بريته المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع و سبعين و سبعمائة[222]

Türkçe okunuşu: Küllü şey'in hâlikun illâ vechehü, emera bi-inşai hâzihi'l-kubbeti'ş-şerîfeti el-Emîru'l-Kebîru Mürebbi'l-'ulemâi ve'l-fukarâi Mübârezü'd-devleti ve'd-dünyâ ve'd-dîni

Mehmed bin Mahmud bin Yûnus Bek hullide mülkühu innehu fevveka beriyyetehu el-merhûm el-ma'sûm Emirzâde Ali nevverallâhu darîhahu fî evâhiri Şa'bâne senetün tis'un ve seb'îne ve seb'amiete.

Türkçe çevirisi: *"Allah'tan başka herşey yok olucudur. Bu şerefli kubbenin inşasını Büyük Emir, Fukârânın ve ulemânın gözeticisi, din, dünya ve devletin cengâveri, Yunus Bey oğlu Mahmud oğlu Mehmed emretti, mülkü dâim olsun çünkü o halkını üstün tuttu (değer verdi). Merhûm ve ma'sûm Emirzâde Ali - Allah onun türbesini nurlandırsın- 679 yılı Şaban ayının sonları (Aralık 1377)."*

Erten, إنه فوق بريته(innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini, و برية الشرق(ve beriyyete'ş-şarki) şeklinde; Tevhid, إنه فوق بريته(innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini, و برية الشرق(ve beriyyete'ş-şarki) şeklinde, Yılmaz-Tuzcu, إنه فوق بريته(innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini و شرف ترابه(ve şerrefe türâbehu) şeklinde okumuşlardır.

---

222 SFE
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و برية الشرق المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين سبعمائة
AT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و بريته اشرق المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين و سبعمائة
KT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلما و الفقرا مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك حلد ملكه قرين اشرف امير المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين و سبعمائة
LY-KT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و شرف ترابه المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع و سبعين و سبعمائة

Tevhid'in; *"Türbenin içindeki kabirlerde taş yoktur. Tahta sandukalar üzerinde de isim yoktur. Türbenin yedi penceresi vardır. Pencerelerin kemerleri üzerinde âyet ve ehâdis-i şerîfe muharrerdir. Ancak üç pencere üzerinde yazılar kalmıştır. Dört pencerenin yazılı taşları düşmüştür"*[223] açıklamasında yer alan üç pencere üzeri kitabe aşağıdaki gibidir:

Necmi Atik Özel Arşivi

شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولوالعلم قائما بالقسط[224]

Türkçe okunuşu: Şehidellâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulû'l-'ilmi kâimen bi'l-kısti

Türkçe çevirisi: *"Allah, adâleti kaim kılarak kendisinden başka ilâh olmadığına şâhidlik etti; melekler ve ilim sâhibleri de (adâletle kaim olarak buna şâhidlik ettiler)"* (Âl-i İmrân sûresi, 3/18)

Necmi Atik Özel Arşivi

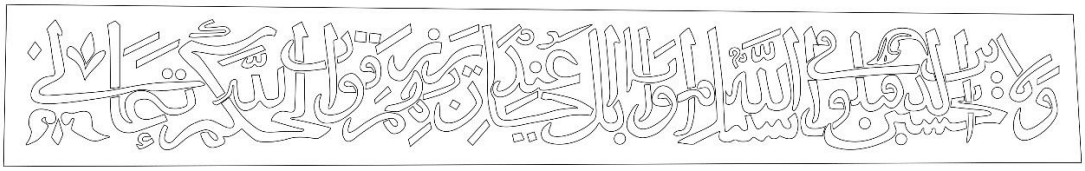

و لا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون الحكم لله تعالى[225]

Türkçe okunuşu: Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâten bel ahyâun 'inde rabbihim yurzekûne el-hükmü lillâhi Te'âlâ

Türkçe çevirisi: *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar"* (Âl-i İmrân sûresi, 3/169).

Necmi Atik Özel Arşivi

223 Ahmed Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir", s. 337.
224 Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.
225 Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار مهنة و غرور او دار مشقة و ستور الابا[226]

Türkçe okunuşu: ‘izzu’d-dünyâ bi’l-mâli ve ‘izzu’l-âhireti bi’l-a’mâli ed-dünyâ dâru mihnetin ve gurûrin ev dâru meşekkâtin ve sutûrin illâ bi …

Türkçe çevirisi: *“Dünyanın izzeti mal iledir, âhiretin izzeti ameller iledir, dünya mihnet ve gurur yeridir veya meşekkat ve zorluk yeridir ancak… “*

Kitabenin tercümesinden de anlaşılacağı üzere devamı vardır, lâkin kayıptır. Türbenin yedi penceresinden sadece üçünün alın kısmında kitabe vardır.

Yapılan son restorasyon çalışmalarında Zincirkıran Türbesi çevresinde on dört mezar tespit edilmiştir ki bu da türbe çevresinin hazire olduğunu ispat etmektedir. Antalya Müzesi Envanteri’nde yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkan Mevlevîlere ait mezar taşları, Selçuklu ve Osmanlı mezar taşlarındaki bilgiler ve bir kısmında “Yivli Minâre yanından” açıklamaları, söz konusu mezar taşlarının Zincirkıran haziresinden götürüldüğünü doğrulamaktadır. Zincirkıran Türbesi Haziresi gibi Nigar Hatun Türbesi’de tek başına değil, aksine hazirenin içerisinde yer alan bir yapıdır.

3. Selçuklu Sarayı Kitabesi

Antalya Selçuklular tarafından fethedildikten sonra, şehir ticari bir liman olması yanında donanma üssü hâline de gelmiş ve Antalya valilerine, “melikü’s-sevâhil”, “emîrü’s-sevâhil” ünvanları verilmiş, bu ünvanlar Tekeoğulları’nın beyleri için de kullanılmıştır.[227]

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı’nın bânisi Tekeoğlu Sutânu’s-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey olduğundan, Tekeoğullarıyla alakalı kısa bir malumâtın dercedilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nin toprak tasarruf sistemini ve bu sistemin dayandığı hukuki ve mâlî esasları bütün ayrıntılarıyla izah eden 1653 tarihli “Sofyalı Ali Çavus Kanununnamesi”nde: “*….Teke ise adını, 1300 yılında Antalya Bölgesi’nde Tekeoğulları tarafından kurulan ve 1426 yılında varlıgı sona eren Beylikten almıstır. Yukarıda adı geçen Hamidoğulları, aslında Tekeoğulları’nın mensup oldugu Teke Aşireti’nin bir bölümü idi. Tekeoğulları, Selçuklu Devleti’nin bir uç beyi iken, bu devletin inkıraza sürüklenmesi üzerine istiklalini ilan etmistir.*”[228] denilmektedir.

Evliyâ Çelebi *Seyahatnâme*’sinde Atabek Armağanşah Medresesi hakında bilgi verdikten sonra: *“… ve medresenin mukâbelesinde yol aşrı darbhâne medresesi Sultan Keyhusrev hatununundur”*[229] ifadelerine yer verir. Bu açıklamalardan Selçuklu Sarayı’nın Osmanlı Devleti döneminde medreseye tebdil edildiği ve Antalya’nın idârî merkezinin başka bir mekâna alındığı anlaşılmaktadır.

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı’nın kitabesi okunamadığından dolayı araştırmacılar söz konusu yapı için; “İmaret Medresesi”, “Antalya Selçuklu Sarayı”, “Selçuklu Medresesi” ve “Ulu Camii Medresesi” isimlerini kullanmışlardır. Atabek Armağanşah Medresesi’nin olduğu yerin birkaç adım karşısına başka bir medresenin yapılması mantıklı değildir. Kitabe üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucu, Selçuklu Sarayı’nın kim tarafından

---

226 Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

227 Feridun Emecen, “Antalya”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. III, s. 233.

228 Midhat Sertoğlu, “Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi”*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları* No:515, 1992, s. 8; Ayrıca bkz. Ali Sevim ve Yaşar Yücel, “Hamidoğulları Beyliği” *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 229.

229 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

ve ne zaman yapıldığı tespit edilmiştir. Tespitlerimize göre, Antalya'yı 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373 tarihinde geri alan Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey, kale sur ve burçlarını tamir ettirmiş,[230] Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nde yapmış olduğu imar çalışmaları sırasında Külliye alanında yer alan Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Sarayını (Hükümet Konağı) inşa ettirmiş ve aynı tarihlerde açılışını yapmış olmalıdır. Zira Mehmet Bey'in ünvanları olan ve Yivli Minare Camii kitabesi ve Zincirkıran Türbesi kitabesinde de yer alan "Mübârizü'd-devleti" ve "Emîrü's-Sevâhil" ünvanlarının aynısının Selçuklu Sarayı kitabesinde de olması tezimizi doğrulamaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, Mehmet Bey'in yapı kitabelerinde olupta diğer Selçuklu sultanlarının dönemine ait kitabelerde olmayan الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه(el-hamdü lillâhi 'alâ fazlihî ve nü'amâihi ve lutfihi) ibârelerinin 1373 yılı fetihten sonra kullanılan ibâreler olduğu ve Mehmet Bey tarafından Yivli Minâre Camii kitabesinde de benzer ifadelere yer verildiği görülmektedir.

Antalya'nın fethinden sonra, Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nin yer aldığı bölgede hükümet konağınında olması gerektiği âşikârdır. Nitekim şehri fetheden Gıyaseddin Keyhusrev Müslüman halkı orta kalenin (İzzeddin Keykavus Surları) batı kısmına, gayr-i müslim tebeayı da orta kalenin doğu kısmına yerleştirmiştir. Gayr-i müslim tebeanın olduğu yerde ise idârî yapıların olmadığı bilinmektedir. Mehmet Bey zamanında şehrin idâre merkezi olan bina ise Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nde yer alan Selçuklu Sarayı'dır.

Erten, Atabek Armağanşah Medresesi kitabesini okuduktan sonra kitabe hakkında şu açıklamaya yer verir; *"Yanı başında bulunan bir Selçuk kapısındaki kitabe pek silik olduğundan okunamadı"*[231]

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; *"Kitabe istalaktitli takkapının basık kemeri üstünde, istalaktitli sahanın altında, boş bırakılan nir yere yerleştirilen 0,70x1.07 m.lik bir mermerde Arapça sülüs 4 satırlık kitabenin satırlarının yalnız baş tarafları kısmen okunabilir haldedir. Sonu erimiş ve bozulmuştur"* açıklamaları bulunmaktadır.[232]

İn-situ hâlinde olan kitabe, 70x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه .....

و بعد لقد امر بعمارة هذا البنا السلطان .....

فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى العالم .....

230 Erten, *Antalya Livası*, s. 101; Hasan Moğol, s. 17-28.
231 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.
232 Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.37, Antalya Müzesi Arşivi.

الفقير الى الله تعالى امير السواحل مبارز الدولة (فى سنة تسع و) سبعين و سبعمائة[233]

Türkçe okunuşu: El-hamdü lillâhi âlâ fadlihi ve ni'amâihi ve lutfihi ……

Ve ba'de lekad ümira hâze'l-binâ es-Sultânu ……

Fî eyyâmi devleti's-sultâni'l-a'zami zillullâhi fi'l-'âlemi …….

El-fakîru ilallâhi Te'âlâ Emîru's-sevâhilu Mübârizu'd-devleti (fî seneti tis'un ve) seb'îne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: *"Hamd, fazlı, nimetleri ve lütfu…… olan yalnız Allah içindir*

Bundan sonra, bu binâ Sultan ……..emredildi

Yeryüzünde Allah'ın gölgesi, en büyük sultanın devleti günlerinde ……

Yüce Allah'a muhtaç Emîrü's-Sevâhil Mübârizü'd-devleti……"

Turfan, ونعمائه(ve nü'amâihi) kelimesini, نعمانيه (nü'mânîhi) şeklinde; امير السواحل(emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل و(emîru'l-ecelli ve) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, امير السواحل(emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل(emîru'l-ecelli) şeklinde okumuşlardır.

3. Selçuklu Dönemi Mezar Kitabeleri

Antalya, kuruluşundan 20. yüzyıla kadar çok önemli ticârî bir liman kentidir. Kara ulaşımı ve nakliyesinin zor ve meşakkatli olduğu, yolların bulunmadığı ve kış şartlarının da kıt olan bu imkânları dahi ortadan kaldırdığı dönemlerde, limanlar ulaşım ve taşımacılığın vazgeçilmez unsurları olmuşlar, yüzyılllar boyunca Akdeniz bölgesinin, her türlü ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Müslüman tüccarlar, Antalya fethedilmeden önce de şehirde ikâmet etmiş ve ticârî faaliyetlerde bulunmuşlar, hac ibâdeti, seyahat ve nakliyeleri için Antalya limanını kullanmışlardır.

Antalya'nın, 1085'te Selçuklu Sultanı Süleyman Şah tarafından fethinden günümüze 934 yıl, 1207'de Sultan Gıyaseddin Keyhusrev tarafından tekrar fethinden günümüze 812 yıl geçmiştir. Yüzyıllar boyunca Antalya'da yaşayan şehrin idârecileri, tâcirleri, esnafları, âlimleri, müderrisleri, şeyhleri, dervişleri, sanatkârları, zanâatkârları v.s. vefat eden sayısız Müslüman, Antalya mezarlıklarına, medrese, türbe ve cami hazirelerine defnedilmelerine rağmen, günümüzde bu mezarlıklar, hazîreler ve kabirler, kabir taşlarıyla birlikte yok olmuştur.

Maalesef sebebini anlayamadığımız şeklide, Antalya'nın tapusu mahiyetinde olan bu kabirlere ait kitabelerden günümüze çok az mezar taşı ve sanduka kitabesi kalmıştır. Antalya Müzesi Envanteri'ne kayıtlı 126 mezar taşının içerisinde, 300 küsur yıllık Anadolu Selçuklu döneminden, sadece 5 tane mezar taşı ve sanduka kitabesinin olması inanılması güç olan bir gerçektir. Bu sorun Osmanlı döneminde daha da vahim bir durum arzetmektedir. Selçuklu dönemi mezar taşlarından üç tanesi ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz mezar taşları ile birlikte beş mezar taşı şunlardır:

---

[233] SFE "Pek silik olduğundan okunamadı" kaydı vardır.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
..... الحمد لله على فضله و نعمانيه
..... و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء السلطان
..... فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى
..... الفقير الى الله تعالى امير الاجل و
LY-KT
..... الحمد لله على فضله و نعمائه
..... و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء
..... فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى
..... الفقير الى الله تعالى امير الاجل

1. 83/1381 tarihli Mezar Taşı

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 71x36 cm ebatlarında, taş üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Mezar taşının ön yüzüne beyit, arka yüzüne ise tarihi hakkedilmiştir.

Mezar taşı, Antalya Müzesi Envanter defterine, 24 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار الفنا

Türkçe okunuşu: İzzü'd-dünyâ bi'l-mâli fî 'izzu'l-âhireti bi'l-a'mâli ed-dünyâ dârü'l-fenâ

Türkçe çevirisi: *"Dünyanın izzeti mai iledir, âhiretin izzeti amel iledir, dünyâ fânidir (âhiret bâkidir))"*

فى اول من شهر شعبان سنة ثلاث و ثمانين و سبعمائة

Türkçe okunuşu: fî evveli min Şa'bâne senete selâse ve semânîne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: *"783 senesi Şaban ayının ilk günü (21 Ekim 1381)"*

2. 804/1402 Tarihli Mermer Sanduka

Konu ile alakalı araştırma yapanlar tarafından sandukanın kitabe tarihi 804 yerine 842; sandukada yer alan isim Hamza bin Ömer yerine, Hamrâ binti Ömer şeklinde hatalı okunduğundan, dönem ve sandukanın sahibi hakkında yanlış bilgiler bulunmaktadır. Bu hatalı okuma yanlışları, 42a fiş numarasında yer alan 1955 yılında Kemal Turfan tarafından yapılan okuma çalışmalarında da mevcuttur.

Antalya Müzesi Envanter defterine, "Ahi kızı türbesinden" açıklamasıyla 13 sıra no ve 214 kayıt no ile kaydedilmiştir.

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 105 cm ebatlarında, mermer üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار فنا والاخرة دار بقا

Türkçe okunuşu: ‘İzzu’d-dünyâ bi’l-mâli ve ‘izzu’l-âhireti bi’l-a’mâli ed-dünyâ dârun fenâ ve’l-âhiretü dârun bekâ

Türkçe çevirisi: *“Dünyanın şerefi mal ile âhiretin şerefi ameller iledir, dünya fâni, âhiret bâkîdir.”*

الدنيا دار محنة و الاخرة دار نعمة انما الدنيا سراب مكذب و كل حريصه

Türkçe okunuşu: ed-dünyâ dârun mihnetün ve’l-âhiretü dârun ni’metün inneme’d-dünyâ serâbun mükezzibun ve küllü harîsihi

Türkçe çevirisi: *“Dünya mihnet (meşakkat) yurdudur, âhiret nimet yurdudur, Muhakkak ki dünya ve onun hırslıları yalancı bir seraptır.”*

الموت يأتيك الخبر و القبر صندوق العمل اصبر على اهوال الممات موتك بالاجل

Türkçe okunuşu: el-mevtü ye’tîke’l-habera ve’l-kabru sundûka’l-’ameli ısbir ‘alâ ehvâli’l-memâti mevtüke bi’l-eceli

Türkçe çevirisi: *“Ölüm sana gerçek haberi getirir, kabir amel sandığıdır, ölümün korkularına sabret, ölümün ecelle olacaktır”*

اهاب معد الموت كاس و كل الناس شربه و باب القبر باق كل الناس دخله

Türkçe okunuşu: Ehâbe ma’d e’l-mevti kâsun ve küllü’n-nâsi şerabehu ve bâbu’l-kabri bâbun küllü’n-nâsi dehalehu

Türkçe çevirisi: *“Ölümün karnına kâseyi hazırla, her insan onu içti (içecek) ve kabir kapısını bekle, her insan ondan girdi (girecek)”*

صاحب هذه التربة حمز بن عمر الفاتحة

Türkçe okunuşu: Sâhibu hâzihi’t-türbeti Hamza bin Ömer el-Fâtiha

Türkçe çevirisi: *“Bu türbenin (kabrin) sahibi Hamza bin Ömer’dir Fâtiha”*

فى اواخر رجب اربع و ثمانمائة

Türkçe okunuşu: fî evâhiri Recep erbe’un ve semânimiete

Türkçe çevirisi: *“804 yılı Recep ayının sonları (Şubat 1402)”*

3. Tarihsiz Mermer Sanduka

Tarihsiz olan Selçuklu dönemini ait mezar sandukası, Antalya Müzesi Envanter deftrerine; *“Yivli Minâre yanından, 73x23 cm, sanduka, mermer, müzeye geldiği tarih 8 Teşrinisani 1339/1922”* açıklamaları ile 12 sıra no 59 kayıt no ile kayıtlıdır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي
الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِهِۜ يَعْلَمُ ما بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِٓ اِلَّا بِمَاشَٓاءَۚ وَسِعَ
كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Türkçe okunuşu: Besmele ve Âyetü'l-kürsî (Bakara Suresi, 2/255)

el-Ma'sûm Muhammed bin el-Hasen rahmetullâhi

Türkçe çevirisi: *"Hasan oğlu masum Muhammed –Allah rahmet eylesin-"*

4. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 153 sıra nosu ile kayıtlı olan mezar taşında, Selçuklu dönemi figürlerinden süvârinin olması, mezar sahibinin asker olduğu izlenimini vermektedir. Kitabesi şöyledir:

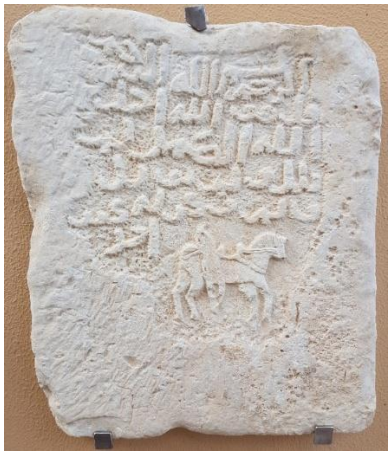

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم

قل هوالله احد

الله الصمد لم

يلد ولم يولد

و لم يكن له كفوا احد

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm
Kul hüvallâhu ehadü
Allâhü's-Samedü Le
Yelid ve lem yûled
Ve lem yekün lehû küfüven ehadu

Meali: *"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla*

De ki:O allah bir tekdir. Allah Samed'dir (Hiçkimseye ihtiyâcı yoktur, herkes O'na muhtaçtır) Doğmamış ve doğurmamıştır. Hiçbir kimse O'na denk değildir." İhlas suresi, 112/1-4.

5. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 23 sıra no ile kayıtlı mezar taşı 71x36 cm ebatlarındadır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi Necmi Atik Özel Arşivi

هذه روضة المرحومة

شهدانة بنت عبد الله

Türkçe okunuşu: Hâzihi ravzatü'l-merhûmeti

Şehdânetü bintü Abdillâh

Türkçe çevirisi: *"Bu, merhume Abdullah kızı Şehdâne'nin ravzasıdır (cennet bahçesidir)"*

Sonuç

Kitabeler, medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu kadar dil ve tarih çalışmaları için de birinci dereceden önemli kaynak ve belge niteliği taşımaktadırlar. İslâmî kitâbeler konusunda araştırma yapmak İslâm milletlerinin dilini, tarihini, sosyal hayatını, edebiyatını ve bilhassa İslâm yazı çeşitlerini yani hat sanatını iyi bilmeyi, ayrıca şiir, vezin ve ebced hesabı konusunda da yeterli bilgiye sahip olmayı zorunlu kılmaktadır.

Kitâbeler satır satır okumak, yazmak, estampaj ve fotoğrafını almak suretiyle epigrafi metotlarına göre tespit edilirler. Antalya Selçuklu kitabeleriyle alakalı 2013 yılında başladığımız çalışmalarımızda, bilinen mevcut metodlar dışında kitabelerin yüksek çözünürlü çektiğimiz fotoğrafları üzerinden illüsratör çizim tekniğini de kullanarak her kitabenin birebir çizimlerini yaptık. Söz konusu çizimler üzerinden yaptığımız çalışmalarda, kitabe metinlerinin okunmasının ve Arapça'dan Türkçe'ye çevirisinin daha net ve daha isabetli olduğunu gördük. Selçuklu kitabeleri üzerinde daha önceden yapılmış olan çalışmaların edisyon kritiğinde bu çalışmalarımızdan istifade ettik.

1216 – 1402 yılları arası Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemine ait 96 taş kitabeden 50'si in-situ hâlinde, 26'sı Antalya Müzesi'nde açık hava sergi alanında ve kalan 20'si ise hâlen kayıptır. İn-situ hâlinde olan 50 kitabenin büyük kısmının burç ve surlarla yapılardaki bulunduğu yerlerin konumu, yüksekliği veya tarihi eserlere bitişik yapılmış binaların durumu ve bazı kitabelerin ruhsatlı veya ruhsatsız yapılmış özel mülkiyetli binaların içinde ve üzerinde kalmış olması araştırmacılar için zorlukları ve sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Gerekli resmî kurumlardan aldığımız izinler sonrası, zaten zor ve sıkıntılı olan bu duruma yüzlerce özel mülk sahibiyle yaptığımız görüşmelerde eklenince, yaptığımız çalışma ancak beş yılda tamamlanabilmiştir. Zira kitabelerin en net şekilde okunabilmesi için kitabelerin temizlenmesi, üzerlerini örten çatı izolasyonlarından ve eklentilerden kurtarılması sonrası fotoğraflarının çekilmesi ile mümkün olabilmiştir. Bu işlemlerin yapılabilmesi için, kitabelerin bulunduğu yerlere burçlar ve surlar üzerinden veya yapıların çatıları üzerinden ulaşılması gerekmektedir.

Antalya ili merkezinde Selçuklu dönemi kitabeleri üzerinde araştırmacıların yaptığı çalışmalar neticesinde tespit edilen Anadolu Selçuklu Devleti dönemine ait 85 ve Beylikler dönemine ait 12 kitabe olmak üzere toplamda 96 kitabe bulunmaktadır. Tespit edilen söz konusu 96 kitabeden 20 tanesi günümüzde hâlen kayıp durumundadır. Günümüzde var olan 76 kitabenin 20 tanesi Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde teşhir edilmekte, diğer 56 kitabe Selçuklu dönemi yapılarının üzerinde in-sitü hâlinde bulunmaktadır. 96 kitabeden 48'i İzzedddin Keykâvus dönemine ait, 24 kitabe I. Alaaddin Keykubad dönemine ait, 6 kitabe II. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait, 4 kitabe II. İzzeddin Keykavus dönemine ait, 1 kitabe III. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait, 12 kitabe Selçuklu Beylikler dönemine aittir. Kaynaklarda Antalya'yı fetheden I. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine ait bir kitabeden bahsedilmesine rağmen söz konusu kitabe tespit edilememiştir. Selçuklu dönemi yapılarından olduğu halde Mevlevihane, Şehzade Korkut Camii, Kara Molla Mescidi, Ahi Kızı Camii, Ahi Kızı Türbesi, Tabakhane, Ahi Yusuf Camii, Ahi Yusuf Türbesi, Ahi Yusuf Zaviyesi'nin kitabeleri yoktur.

Antalya ili Selçuklu burç ve sur kitabelerinden 20, Fetihnâme Kitabeleri'nden 37, yapı kitabelerinden 9 toplamda 66 kitabeyi Süleyman Fikri Erten; burç ve sur kitabelerinden 15, Fetihnâme Kitabeleri'nden 35, yapı kitabelerinden 2 toplamda 52 kitabeyi Ahmed Tevhid; burç ve sur kitabelerinden 2, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43 toplamda 45 kitabeyi Redfort-Leiser; burç ve sur kitabelerinden 18, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43, yapı kitabelerinden 11 ve mezar taşı kitabelerinden 2 toplamda 74 kitabeyi Yılmaz-Tuzcu; burç ve sur kitabelerinden 6, Fetihnâme Kitabeleri'nden 4, yapı kitabelerinden 6 toplamda 14 kitabeyi Kemal Turfan çalışmışlardır. Söz konusu Selçuklu burç ve sur kitabelerinden 23, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43, yapı kitabelerinden 19 ve mezar taşı kitabelerinden 5 toplamda 90 kitabe tarafımızdan çalışılmıştır.

Erten ve Tevhid tarafından tespit edilip üzerlerinde çalışmalar yapılan, lakin sonraki araştırmacıların çalışmalarında kayıp olduğu ifade edilen I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri'nden ikinci ve üçüncü kitabe; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden on dördüncü kitabe, on beşinci kitabe, on dokuzuncu kitabe, Yivli Minare Kitabesi, Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş kitabesi; Beylikler dönemi üç mezar taşı kitabesi, toplamda on bir kitabe yaptığımız çalışmalar sonunda tespit edilmiş, edisyon kritikleri orjinalleri üzerinden yapılmıştır.

Kaynaklarda yer aldığı halde günümüzde kayıp olan Selçuklu dönemi kayıp kitabeleri şunlardır: I. Gıyaseddin Keyhusrev kitabesi; I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerden birinci burç kitabesi, dördüncü burç kitabesi, beşinci burç kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri'nden birinci, dördüncü, beşinci, altıncı, sekizinci kitabe, on beşinci kitabe, on altıncı kitabe; I. Alaaddin Keyku-

bad dönemi kitabelerden ikinci burç kitabesi, altıncı burç kitabesi, yedinci burç kitabesi, dokuzuncu burç kitabesi, on birinci burç kitabesi, on üçüncü burç kitabesi, on sekizinci burç kitabesi.

Kayıp kitabelerden I. İzzeddin Keykavus dönemi Fetihnâme Kitabeleri'nden birinci kitabe, dördüncü kitabe, beşinci kitabe, altıncı kitabe, sekizinci kitabe, on beşinci kitabe, on altıncı kitabe; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, altıncı burç kitabesi, yedinci burç kitabesi, dokuzuncu burç kitabesi, on birinci burç kitabesi, on üçüncü burç kitabesi, on sekizinci burç kitabesi konusundaki araştırmacılar için kaynaklar sadece Erten ve Tevhid'in yaptığı çalışmalardır.

Kayıp kitabelerden I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden birinci burç kitabesi, ikinci burç kitabesi, dördüncü burç kitabesi, beşinci burç kitabesi; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden on üçüncü burçtan on dokuzuncu burca kadar yedi burç kitabesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Yine kayıp kitabelerden, Erten ve Tevhid çalışmalarında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan veya "okunamadı" açıklamaları bulunduğu için herhangi bir bilgiye erişilemeyen kitabeler şunlardır: I. İzzeddin Keyhusrev dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, üçüncü burç kitabesi, I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi ve altıncı burç kitabesi.

Sonuç değerlendirmemizi kitabelerin çeşitleri açısından dört başlık altında ele alabiliriz: 1. Burç ve Sur Kitabeleri 2. Fetihnâme Kitabeleri 3. Yapı Kitabeleri 4. Kabir Taşı Kitabeleri

Araştırmacıların üzerinde çalışma yaptıkları burç ve sur kitabelerinden I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesini Erten ve Tevhid eksik okuyarak kayıt altına almışlardır. Erten ve Tevhid'den sonra kitabeyi çalışmalarına konu alan ve "İçkale surunun üst kısmındaki bir burç üzerinde yer alan ve şimdi kayıp olan inşa yazıtı" notu ile Arapça metnine yer veren Redfort-Leiser'in, Erten ve Tevhid'in metninden daha uzun bir metin oluşturmalarını anlayabilmek mümkün gözükmemektedir. Erten ve Tevhid'in okuyamadığı I. İzzeddin Keykavus dönemi üçüncü burçtaki kitabeyi Redfort-Leiser Arapça orjinaliyle kaydetmişler, Yılmaz-Tuzcu orijinal metni, Latin harfleriyle okunuşunu ve Türkçe anlamını vermişlerdir. Günümüzde sergilenmekte olan söz konusu kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde tarafımızdan tespit edilip Arapça orjinali verilmiş, Latin harfleriyle okuması yapılarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

I.Alaaddin Keykubad dönemi 19 adet sur ve burç kitabeleri Erten'in okuduğu sıralama ile İmaret Kapısı'ndan başlanarak numaralandırılmıştır. Günümüzde 19 kitabeden 1., 5., 12. ve 19. Kitabeler in-situ hâlinde, 3., 4., 9., 10., 14., 15., ve 17. kitabeler Antalya Etnografya Müzesi'ndedir. Diğerleri ise kayıp olan kitabelerdir. Söz konusu kitabeler üzerinde Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu çalışma yapmışlardır. Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında Erten ve Tevhid'i takip ettikleri görülmektedir. Zira 5. burç kitabesi olan Bayram eş-Şami'ye ait kitabenin kendi çalışmalarındaki fotoğrafında görüldüğü gibi kitabenin en alt satırı çatı izolasyonu altında kaldığından okunması imkânsızdır. Lakin Yılmaz-Tuzcu çalışmalarında en alt satıra da yer vermişler, okunuşunu ve Türkçe tercümesini yapmışlardır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu çalışmalarındaki eksik ve hatalı okumalar tarafımızdan düzeltilmiş ve Türkçe tercümeleri yapılmıştır. II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemi üç adet burç kitabesi üzerinde Erten, Tevhid, Yılmaz-Tuzcu ve Turfan'ın çalışmaları bulunmaktadır. Söz konusu üç kitabe üzerindeki çalışmalarda da okuma ve tercüme farklılıkları mevcuttur.

Söz konusu Fetihnâme Kitabeleri'nin Erten 1919 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitabeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır.

Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark ise Erten'in okunamayan kitabeleri de "okunamadı" açıklamasıyla kayıt altına almış olmasıdır. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 30. ve 31. sırada bulunan kitabeleri her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edememişlerdir. Yine Fetihnâme Kitabeleri'nden 12, 22 ve 23. sıra nolu kitabeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıtlar bulunurken, aynı kitabelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir. Fetihnâme Kitabeleri üzerinde yaptığımız çalışmada, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitabesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in yaptığı sıralama tarafımızdan değiştirilmiş, 3. kitabe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitabe tehir edilip üçüncü sıraya alınmıştır.

Fetihnâme Kitabeler konusunda diğer bir eser Redfort-Leiser'in ortak çalışmaları olan "Taşa Yazılan Zafer" adlı kitaptır. Eserlerinde 43 kitabeye yer veren Redfot-Leiser'in kayıp kitabeler hakkındaki kaynakları Erten ve Tevhid'in çalışmaları olduğundan sıralamada 2. kitabe Peygambere şehadet kitabesidir. Erten ve Tevhid çalışmalarında 7. kitabe olarak kaydedilen kitabeyi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu anlaşılmayan bir nedenle tehir ederek sekizinci kitabenin olduğu sıraya, sekizinci kitabeyi ise takdim ederek yedinci sıraya yerleştirmişlerdir.

Yılmaz-Tuzcu'nun; "*İlk kez tarafımızdan okunmuştur*" kaydını düştükleri 12. kitabe, Erten tarafından ilk defa 1919 yılı çalışmasında ve "*Müzede ve bir üstüvâne üzerinde*" notu ile 66. kitabe olarak, ikinci defa da 1940 yılındaki çalışmasında okunmuştur. Erten ve Tevhid'in, Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 13. kitabe olarak kaydettikleri kitabeyi, Redford-Leiser'in 14. sıraya alma sebepleri ve 14. kitabe ile 13. kitabede takdim ve tehir yapmaları anlaşılamamaktadır. 22. ve 23. sıradaki kitabeler hakkında Erten'de, "okunamadı" kaydı varken; Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 30. ve 31. kitabelerle ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; "*Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*" ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabe üzerine yapılan çalışma 2008 tarihlidir.

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 38. Ve 39. kitabeler hakkında "okunamadı" kaydı bulunmaktadır. Yılmaz-Tuzcu ve Redford-Leiser okumalarında, cümlenin başında yer alan atıf vâvı (و) okunmamıştır. Yılmaz-Tuzcu'nun; "*Görülmüş ancak okunamadığı belirtilmiş olan kitabe burada ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*" kaydını düştükleri kitabe, Redford-Leiser tarafından daha önce okunmuştur.

Fetihnâme Kitabeleri'nin sonuncusu ve İmza Kitabesi olan kitabe, konu hakkında çalışma yapan araştırmacılar tarafından Fetihnâme metninin içine, 35. sıraya yerleştirildiği görülmektedir. I. İzzeddin Keykavus hakkındaki övgüler ve ünvanların olduğu kitabe Fetihnâme kitabelerinin sonuncusu ve imzasıdır.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri ise doğru değildir. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1919 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağlı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir. Zira Fetihnâme Kitabeleri, Erten tarafından 1919 yılında yayınlanmış olup, kitabeler üzerinde ilk çalışmayı Erten'in yaptığı belgelenmiştir.

Erten ve Tevhid'in onbirinci kitabeden sonra yıkılmış surlarda kayıp kitabelerin olabileceğinin kaydını düşmesi, Fetihnâme Kitabeleri'nin anlam bütünlüğü açısından da doğrudur. Nitekim Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında en uygun yer olarak on ikinci sıraya yerleştirdiğimiz

kitabe, konu bitmeden sultanın lakablarıyla başlamaktadır. Sur ve burçlarda, Fetihnâme Kitabeleri aralıklarına göre yaptığımız ölçümlerde 4 veya 5 kitabe daha eksik gözükmektedir.

Selçuklu dönemi yapı kitabeleri, tespit edebildiğimiz kayıp kitabelerle birlikte 20 adetten ibarettir. Yivli Minare üzerine sonradan yerleştirilen kitabe yapı kitabesi olmayıp Alaaddin Keykubad dönemi 16. burca ait kitabedir. Yivli Minare kütüğüne çini ile işlenen ve Alaaddin Keykubad dönemine ait kitabelerden sadece kuzey tarafındaki kitabe günümüze gelmiştir. Tarafımızdan okunup Türkçe'ye tercüme edilen kitabe üzerinde araştırmacılar tarafından yapılan herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

626/1228 tarihli Ayaz Şarapsalar'a ait kitabe hakkında Yılmaz-Tuzcu'nun 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; "*Kitabe bugün kayıptır*" bilgisi yanlıştır. Zira kitabe, 2009 yılında Antalya Müzesi envanter kayıtlarında mevcuttur.

Tarafımızdan okunup Türkçe'ye tercüme edilen 618/1221 tarihli Antalya'nın ilk valisi Mübarizeddin Ertokuş'a ait olan kitabe hakkında herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu kitabenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitabesi olduğu kanaati oluşmaktadır.

Yivli Minare Camii bitişiğinde yer alan ve günümüzde sadece portalı ve üzerinde kitabesi kalan Atabek Armağanşah Medresesi kitabesi, yapının bir bölümüyle Karatay Medresesi kitabeleri, Ahi Yusuf Camii ve çeşmesi kitabesi, sadece kitabesi olan Hasbalaban Mescidi kitabesi, kale dışında Selçuklu devri yapılarından olan ve Çaybaşı Mahallesi 1345 sokakta yer alan Şeyh Sücâüddin Türbesi'nin kapı giriş kımının sağ ve solunda 636/1238 tarihli iki kitabe Anadolu Selçuklu Devleti dönemi yapı kitabeleridir.

Yapı kitabelerinden Yivli Camii kitabeleri, Zincirkıran Türbesi kitabeleri, Selçuklu Sarayı kitabesi Selçuklu Beylikler dönemine ait yapı kitabeleridir.

İkiyüz yıldan fazla bir zaman Selçuklu döneminin yaşandığı Antalya'da, Selçuklulardan kalan binlerce mezar taşının olması normal bir sonuç iken, sadece beş mezar taşının olması anlaşılması zor bir konudur. Çalışmamızda yer alan mezar taşlarından üçü tarafımızdan tespit edilip değerlendirilmiş, diğer mezar taşları üzerindeki edisyon kritik çalışmaları da yapılmıştır.

Çalışmamızda Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi 96 taş kitabeden 79 tanesinin tarafımızdan çekilen fotoğraflarına, birebir yapılan çizimlerine, Latin harfli okunuşlarına ve Türkçe tercümelerine yer verilmiştir. Söz konusu kitabelerden, günümüzde kayıp olup kaynaklarda orijinal Arapça metinleri verilen 12 kitabe ile birlikte 91 kitabe, Erten, Tevhid, Redfort-Leiser, Yılmaz-Tuzcu ve Turfan'ın yaptıkları çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Erten ve Tevhid tarafından tespit edilip çalışmalarında "okunamadı" notu ile yer alan 5 kayıp kitabe ise değerlendirme dışı kalmıştır. Kitabeler üzerindeki söz konusu edisyon kritik çalışmalarımız ile, hatalı okuma ve tercümelere işaret edilmiş, okuma ve tercümelerdeki eksik ve fazlalar düzeltilmeye çalışılmış, kitabelerin sıralaması ve konumlandırılması üzerine yapılan değerlendirmeler incelenmiş ve yeni sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmamızda ayrıca, kaynaklarda olduğu halde günümüzde hâlen kayıp olan ve araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi bekleyen kayıp kitabelere de dikkat çekilmiştir.

Kaynakça

Ahmed Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336-339, 1 Kasım 1340

Ahmed Tevhîd, "Antalya Surları Kitabeleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbu 1 Mayıs 1341 (1925)

Ahmed Refik, Fatih Zamanında Teke İli, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, No 2 (79), 1340.
Ali Sevim ve Yaşar Yücel, "Hamidoğulları Beyliği", *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.
Alptekin, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", *Dünden Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VII, 262.
Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri.
Atik, Necmi, "Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2018, sayı 10, s. 111-158.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617.
Bossch, Clemens Emin, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957.
Darkot, Besim, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1978.
Emecen, Feridun, "Antalya", *TDİA*, Ankara 2010, c. 3, s. 233.
Eren, Naci, "Antalya Müzesi'nde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara 1982, s.115-133
Erdoğan, Mehmet Akif, "Beyşehir", *TDVİA*, c. VI, s. 84-85
Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338 (1919)
Erten, Süleyman Fikri, Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi, 1/7/1940, Antalya Müzesi Arşivi.
Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1940
Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462.
Ferit M. Uğur, M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940.
Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.
Haseki, Metin, *Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yay. No.61, İstanbul 1984.
Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, Sinop Matbaası, 1339 – 1341 (1923).
İbni Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmiru'l-Ala'iyye fi'l-Umûri'l-Ala'iye* (*Selçuknâme* Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. 1833, Ankara 1996.
İbnu'l-Esîr, İzzuddin Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kâmil fi't-Târih*, nşr. Tornberg, Bayrut, 1966, IX
Kafaloğulu, Sait, "Tekeoğulları", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.
Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular", *TDVİA*, Ankara 2010, c. X, s. 368.
Kesik, Muharrem, "Sadettin Köpek", *TDVİA*, c. XXXV, s. 392
Kınal, Füruzan, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987.
Lanckoronski, Karl Graf, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), c.I, s. 30, AKMED 2005
Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, Hollanda 2010.
Lucas, Paul, "*Voyage Du Sieur Paul Lucas Au Levant*", Paris 1772.
Mansel, Arif Müfid, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul, 1956.
Moğol, Hasan, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya,* Ankara 1991, s. 17-28.
Önder, Mehmet, "Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XII, sy. 7.
Önge, Yılmaz, "Antalya'daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler", *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri,* 13-14 Mart, Antalya 1992.
Riesfstahl, Rudolf M., *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi*, Maarif Vekâleti, İstanbul 1941.
Rott, Hans, *Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig 1908
Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008.
Sertoğlu Mithat, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, Marmara Ünv. Yay. No:515, İstanbul 1992.
Sönmez, Zeki, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989
Sönmez, Zeki, "Kölük b. Abdullah", *TDVİA,* Ankara 2010, c. XXVI, s. 248-250
Sümer, Faruk, "Selçuklular", *TDVİA*, Ankara 2010, c. XXXVI, s.380-385.
Tanrıkorur, Ş. Barihüdâ, "Mevleviyye", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a
Tigrel, Gülay, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975.
Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971.
Turan, Osman, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK, Ankara 2014.
Turan, Osman, "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi", *Belleten*, XII, Ankara 1948.
Tuzcu, Kemal, Eski Eser Fişleri, Antalya Müzesi Arşivi.
Türkiye'de Vakıf ve Eski Eserler, c. I., V.G.M. Ankara 1972.
Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hzr. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014.
Yücel, Yaman, "Antalya", *Yurt Ans*., İstanbul 1981-1984.

EKLER

EK 1 SAHA ÇALIŞMA FOTOĞRAFLARI

Foto 1 : Bayram eş-Şâmi Burcu Kitabesi'ni okuyabilmek ve fotoğrafını çekebilmek için iki katlı bir evin tavanına çıkışımız.

Foto 2-3-4-5: Fetihnâme Kitabeleri'nin bulunduğu yüksek surlarda fotoğraflama ve okuma çalışmaları.

Foto 6: Üç katlı bir evin balkonundan fotoğrafını çektiğimiz Fetihnâme kitabelerinden imza kitabesinin de bulunduğu sekizinci burcun güney tarafı.

Foto 7: Fetihnâme kitabelerinden 2 ve 3. kitabeyi metrûk bir evin bahçesinde bulduğumuz an.

Foto 8-9 : Kitabelerin fotoğraflarını çekebilmek ve okuyabilmek için dallardan ve bitkilerden temizleme işlemleri.
(Kara Sungur ve Kölük b. Emir Yâvî burçları)

Foto 10: Hıdırlık Kulesi üzerinden sur ve burç hattının belirlenmesi ve haritasının çıkarılması çalışmaları.

EK 2

ANTALYA KALEİÇİ

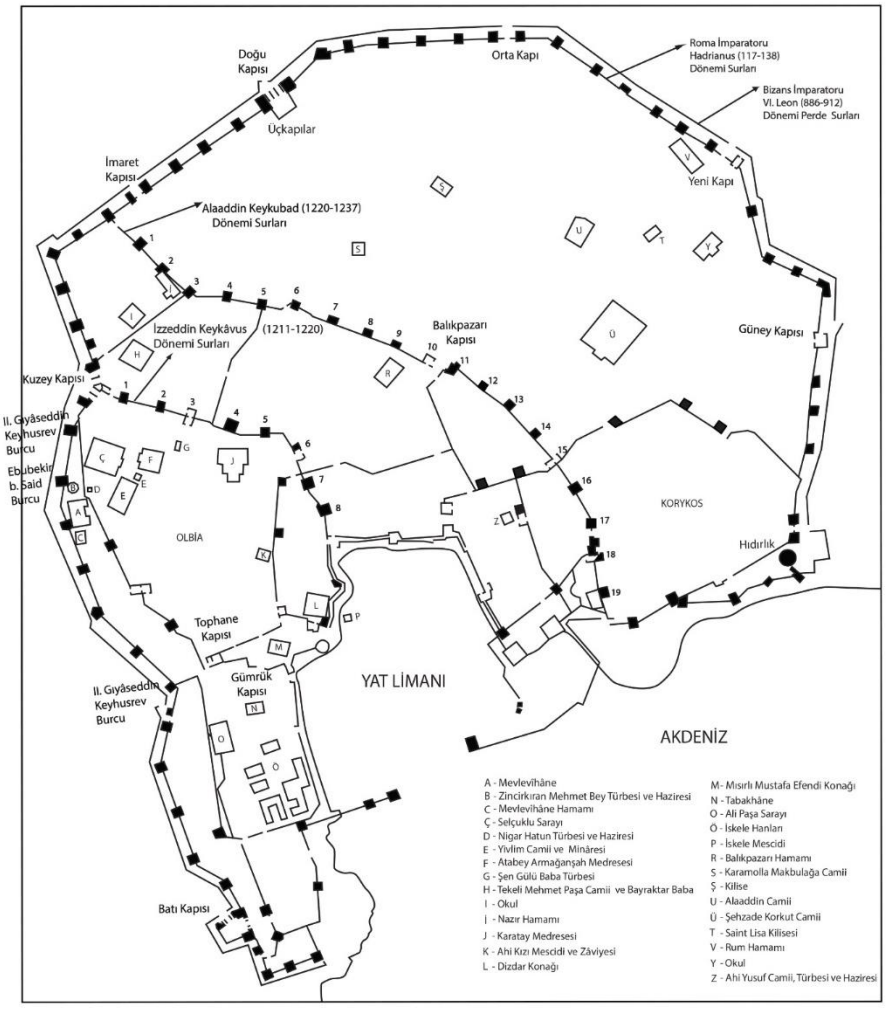

İzzeddin Keykâvus Dönemi Surları (1211-1220)

1- Kayıp Kitâbe
2- Emir? Burcu
3- Hüsameddin Subaşı Burcu
4- Kayıp Kitâbe
5- Kayıp Kitâbe
6- Fetihnâmeler
7- Fetihnâmeler
8- Fetihnâmeler

Alaaddin Keykubad Dönemi Surları (1220-1237)

1- Kara Sungur Burcu
2- Kayıp Kitâbe
3- Tuğrul Burcu
4- Yahya b. Ebî Bekir Burcu
5- Bayram eş-Şâmî Burcu
6- Kayıp Kitâbe
7- Tuğrul Burcu Kayıp Kitâbe
8- Tuğrul Burcu
9- Kûkî Burcu Kayıp Kitâbe
10- Kûkî Burcu
11 - Kayıp Kitâbe
12 - Kelûk b. Emir Yâvî Burcu
13 - Kayıp Kitâbe
14 - Emir? Burcu
15 - Alaaddin Keykubad Burcu
16 - Alaaddin Keykubad Burcu
17 - Alaaddin Keykubad Burcu
18 - Alaaddin Keykubad Burcu
19 - Alaaddin Keykubad Burcu

EK 3

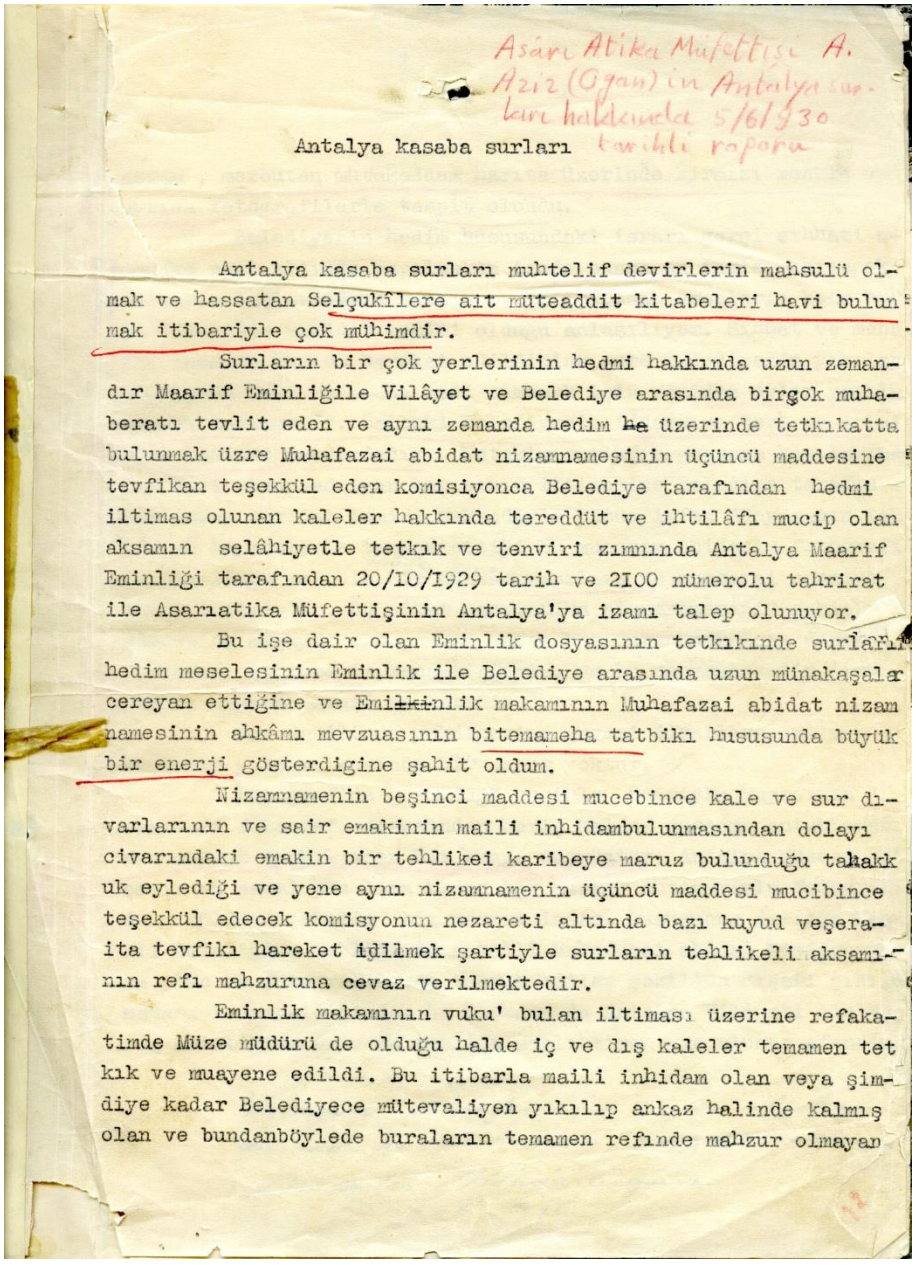

Asâri Atika Müfettişi A. Aziz (Ogan) in Antalya sur. ları hakkında 5/6/930 tarihli raporu

Antalya kasaba surları

Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hassatan Selçukîlere ait müteaddit kitabeleri havi bulunmak itibariyle çok mühimdir.

Surların bir çok yerlerinin hedmi hakkında uzun zamandır Maarif Eminliğile Vilâyet ve Belediye arasında birçok muhaberatı tevlit eden ve aynı zamanda hedim ~~ha~~ üzerinde tetkikatta bulunmak üzre Muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesine tevfikan teşekkül eden komisiyonca Belediye tarafından hedmi iltimas olunan kaleler hakkında tereddüt ve ihtilâfı mucip olan aksamın selâhiyetle tetkik ve tenviri zımnında Antalya Maarif Eminliği tarafından 20/10/1929 tarih ve 2100 numerolu tahrirat ile Asarıatika Müfettişinin Antalya'ya izamı talep olunuyor.

Bu işe dair olan Eminlik dosyasının tetkikinde surlarda hedim meselesinin Eminlik ile Belediye arasında uzun münakaşalar cereyan ettiğine ve Emi~~lik~~nlik makamının Muhafazai abidat nizamnamesinin ahkâmı mevzuasının bitemameha tatbiki hususunda büyük bir enerji gösterdigine şahit oldum.

Nizamnamenin beşinci maddesi mucebince kale ve sur divarlarının ve sair emakinin maili inhidambulunmasından dolayı civarındaki emakin bir tehlikei karibeye maruz bulunduğu tahakkuk eylediği ve yene aynı nizamnamenin üçüncü maddesi mucibince teşekkül edecek komisyonun nezareti altında bazı kuyud veşeraita tevfiki hareket idilmek şartiyle surların tehlikeli aksamının refi mahzuruna cevaz verilmektedir.

Eminlik makamının vuku' bulan iltiması üzerine refakatimde Müze müdürü de olduğu halde iç ve dış kaleler temamen tetkik ve muayene edildi. Bu itibarla maili inhidam olan veya şimdiye kadar Belediyece mütevaliyen yıkılıp enkaz halinde kalmış olan ve bundanböylede buraların temamen refinde mahzur olmayan

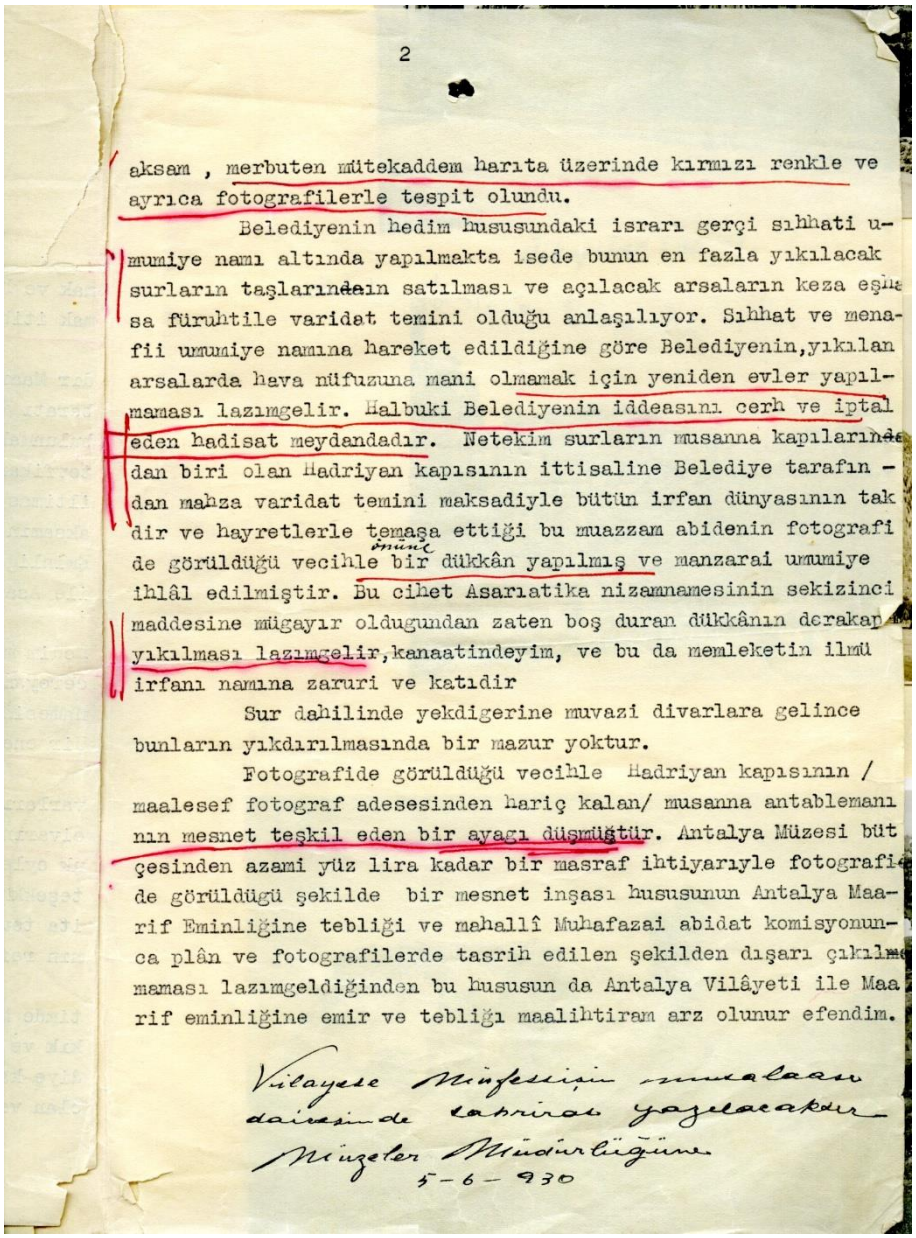

aksam , merbuten mütekaddem harıta üzerinde kırmızı renkle ve ayrıca fotografilerle tespit olundu.

Belediyenin hedim hususundaki ısrarı gerçi sıhhati umumiye namı altında yapılmakta isede bunun en fazla yıkılacak surların taşlarından satılması ve açılacak arsaların keza eşhasa füruhtile varidat temini olduğu anlaşılıyor. Sıhhat ve menafii umumiye namına hareket edildiğine göre Belediyenin,yıkılan arsalarda hava nüfuzuna mani olmamak için yeniden evler yapılmaması lazımgelir. Halbuki Belediyenin iddeasını cerh ve iptal eden hadisat meydandadır. Netekim surların musanna kapılarından biri olan Hadriyan kapısının ittisaline Belediye tarafından mahza varidat temini maksadiyle bütün irfan dünyasının takdir ve hayretlerle temaşa ettiği bu muazzam abidenin fotografide görüldüğü vecihle bir dükkân yapılmış ve manzarai umumiye ihlâl edilmiştir. Bu cihet Asarıatika nizamnamesinin sekizinci maddesine müğayır olduğundan zaten boş duran dükkânın derakap yıkılması lazımgelir,kanaatindeyim, ve bu da memleketin ilmü irfanı namına zaruri ve katıdır

Sur dahilinde yekdigerine muvazi divarlara gelince bunların yıkdırılmasında bir mazur yoktur.

Fotografide görüldüğü vecihle Hadriyan kapısının / maalesef fotograf adesesinden hariç kalan/ musanna antablemanının mesnet teşkil eden bir ayagı düşmüğtür. Antalya Müzesi bütçesinden azami yüz lira kadar bir masraf ihtiyarıyle fotografide görüldüğü şekilde bir mesnet inşası hususunun Antalya Maarif Eminliğine tebliği ve mahallî Muhafazai abidat komisyonunca plân ve fotografilerde tasrih edilen şekilden dışarı çıkılmamaması lazımgeldiğinden bu hususun da Antalya Vilâyeti ile Maarif eminliğine emir ve tebliğı maalihtiram arz olunur efendim.

Vilayete Müfettişin muvafakası
dairesinde tahriren yazılacaktır
Müzeler Müdürlüğüne
5-6-930